S/4126

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

AON wewn. 5143/99

Dr Robert BOJARSKI

OPERACJA OBRONNA

BIBLIOTEKA GŁÓWNA - ARCHIWUM
Nr ewid.
II
52242

WARSZAWA 1999

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ
WYDZIAŁ WOJSK LĄDOWYCH
KATEDRA SZTUKI OPERACYJNEJ

AON wewn. 5143/99

Dr Robert BOJARSKI

OPERACJA OBRONNA

BIBLIOTEKA GŁÓWNA - ARCHIWUM
Nr ewid. 52242
II
Akademii Obrony Narodowej

WARSZAWA 1999

Opracowanie redakcyjne:
mgr Dorota PIÓRKOWSKA

Grafika komputerowa:
dr Robert BOJARSKI

Redaktor techniczny:
Beata KLAROWSKA

Korekta:
Jadwiga GÓRCZYK

ISBN 83-88062-15-8

Skład, druk i oprawa:
Akademia Obrony Narodowej - Wydział Wydawniczy
00-910 Warszawa, al. gen. A. Chruściela 103, tel./fax 68-13-752
Zam. nr 297/99

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie 5
1. Ustalenia terminologiczne 11
2. Operacja obronna 18
2.1. Zasady ogólne 18
2.2. Wymagania stawiane operacji obronnej 20
2.3. Warunki przejścia do operacji obronnej 29
2.4. Charakterystyka operacji obronnej 32
2.5. Struktura operacyjnego obszaru odpowiedzialności obronnej 39
2.6. System operacji obronnej 58
3. Prowadzenie operacji obronnej 64
3.1. Obrona w obszarze działań sił osłony 64
3.2. Prowadzenie działań na głównym obszarze 68
3.2.1. Reorganizacja systemu operacji obronnej w stosunku do rzeczywistego działania przeciwnika 68
3.2.2. Zorganizowane odparcie uderzenia i uniemożliwienie przełamania głównego obszaru obrony 70
3.2.3. Wzbronienie zgrupowaniom uderzeniowym przeciwnika rozwinięcia powodzenia 75
3.2.4. Działania w obszarze tyłowym 78
3.3. Operacja obronna o charakterze pozycyjnym 80
3.4. Operacja obronna o charakterze manewrowym 87
3.4.1. Pozbawienie przeciwnika inicjatywy 88
3.4.2. Przyjęcie i wykorzystanie inicjatywy 91
3.5. Działania opóźniające 97
4. Manewr po liniach wewnętrznych i zewnętrznych w operacji obronnej 105
5. Rola form działań pośrednich w tworzeniu przewagi w operacji obronnej 113
6. Działania pozorne w operacji obronnej 135
Zakończenie 140
Literatura 142

WPROWADZENIE

Uwarunkowania geopolityczne i geostrategiczne kraju spowodowały potrzebę zmiany poglądów na przygotowanie i prowadzenie operacji obronnej. Założenia strategii obronnej[1] wymusiły dokonanie przewartościowania w obszarze sztuki wojennej. Operacja obronna stała się najważniejszym rodzajem działań, który w systemie obronnym kraju spełnia zasadniczą rolę. W interesie więc narodowego bezpieczeństwa oraz w celu uniknięcia zaskoczenia, masowych strat, skutecznego odparcia agresji, głównym rodzajem działań, który powinien dominować w teorii i praktyce sztuki wojennej, są działania obronne.

Pomimo że teoria i praktyka sztuki wojennej w znacznej mierze wypełniła lukę w problematyce operacji obronnej, to istnieje potrzeba uwzględnienia pewnych aspektów współczesnej rzeczywistości. Wiążą się one z przyjęciem założeń doktrynalnych obowiązujących w pakcie NATO. Konsekwencją jest okres transformacji, a w szczególności proces kompatybilności w ramach systemu dowodzenia i łączności, przyjęcia jednolitych sposobów działania, interoperacyjności, jednolitego interpretowania terminologii oraz zdolność do wykonania zadań ponadnarodowych w ramach sojuszu z NATO. Szczególne znaczenie ma jednak uzyskanie interoperacyjności w zakresie powszechnego stosowania procedur, wyposażenie wojsk w niezbędny sprzęt i uzbrojenie, znajomość standardów obowiązujących w NATO.

Wykonanie zadań, które przypisane są siłom zbrojnym uzależnione jest od skali działalności wojskowej w zależności od rodzajów stanów, w których znajduje się państwo. Wyróżnia się w nich *pokój, konflikt inny niż wojna oraz wojnę*[2].

Pokój – jest to *stan, który istnieje w stosunkach pomiędzy grupami, klasami lub państwami, gdy brak jest użycia siły (bezpośrednio lub pośrednio) albo groźby użycia siły.*

Siły zbrojne mają znaczny udział w tworzeniu pokoju, bez względu na państwo, stąd wykorzystanie ich ma wymiar narodowy.

---

[1] Polityka bezpieczeństwa i strategia obronna Rzeczypospolitej Polskiej, wersja finalna przyjęta przez KOK w dniu 2.11.1992, Polska Zbrojna nr 223/525.

[2] Regulamin działań taktycznych sił lądowych ATP-35(B), NATO, jawne, trzeci projekt wstępny, s. 26.

Konflikt inny niż wojna – prawdopodobieństwo konfliktu innego niż wojna powstaje, gdy dwie strony lub więcej dążą do celów, które postrzegają jako sprzeczne, a do których osiągnięcia uciekają się do przemocy lub groźby użycia przemocy. Nawet wówczas, gdy przemoc taka pojawiła się, to kontynuowana może być działalność dyplomatyczna i inna nie siłowa. Taki stan, który może zaistnieć pomiędzy państwami lub wewnątrz nich, obejmować może terroryzm, konflikt etniczny lub separatystyczny, kwestionowanie granic lub rewanżyzm.

Siły zbrojne mogą być w stanie zagrożenia użyciem, a jeśli już będą użyte, to ich udział będzie mocno ograniczony. W konflikcie innym niż wojna główną rolę odgrywa działalność polityczna, a nie militarna.

Wojna – celem wojny będzie zaangażować przeciwnika w walkę dopóki czyjaś wola nie zostanie mu narzucona. Stan wojny może być charakteryzowany poprzez zaprzestanie lub zawieszenie normalnej działalności politycznej i dyplomatycznej pomiędzy walczącymi stronami.

Wojnę można podzielić na wojnę powszechną i konflikt lokalny.

Wojna powszechna – w wojnie powszechnej (wojna narodowa o przetrwanie) to stan, w którym normalna działalność cywilna jest zawieszona lub podporządkowana działalności wojskowej.

Konflikt lokalny – może być ograniczony czasem trwania. Dążenie do zakończenia stanu wojny polega na aktywizacji środków wojskowych w celu zakończenia konfliktu na rzecz jednej z walczących stron[3].

Powyższe stany stosunków między państwami determinują prawdopodobne zadania, które stoją przed siłami zbrojnymi. Można je zdefiniować na dwóch płaszczyznach: działania wojenne oraz operacje militarne inne niż wojna.

W działaniach wojennych udział Sił Zbrojnych RP może mieć charakter narodowy oraz mogą wykonywać zadanie narodowe i ponadnarodowe w ramach wielonarodowych połączonych operacji sojuszu.

W wielonarodowych połączonych operacjach sojuszu istnieją trzy kategorie, w których ramach SZ RP mogą być potencjalnie użyte w formacjach wielonarodowych[4]:

- siły dowodzenia,
- siły wydzielone,
- siły wzmocnienia.

---

[3] Regulamin działań taktycznych ATP-35(B), s. 26-27.

[4] Doktryna operacyjna wielonarodowych połączonych sił Sojuszu AJP-01, wrzesień 1997, s. 16.

Siły dowodzenia – są siłami, które w okresie pokoju są oddawane przez poszczególne państwa pod dowództwo szczebla operacyjnego lub operacyjną komendę dowódcy NATO.

Siły wydzielone – są siłami, które państwo oddaje pod dowództwo operacyjne lub komendę operacyjną NATO po ogłoszeniu określonej fazy, stanu lub środków systemu ostrzegania NATO i stosownie do zapisu odpowiednich porozumień.

Siły przeznaczenia – są siłami, które państwo deklaruje do oddania pod dowództwo operacyjne lub komendę operacyjną dowódcy NATO w przyszłości.

Rola naszych sił zbrojnych jest zdeterminowana gotowością do udziału w działaniach w ramach Sojuszu lub w skali narodowej. Struktura ta oparta jest na wydzieleniu sił do jednej z niżej wymienionych kategorii[5]:

- siły reagowania,
- główne siły obrony,
- siły wzmacniające.

Siły reagowania – są to siły łatwo dostosowujące się do każdej sytuacji, wysoce mobilne i o dużych możliwościach, utrzymane w wysokim stopniu gotowości bojowej, w których skład wchodzą opcje zdolne do działań na całym terytorium Sojuszu. W ich skład wchodzą mniejsze siły natychmiastowego reagowania i o większych możliwościach siły szybkiego reagowania, obydwie wyposażone w komponenty zarówno morskie, lądowe, jak i powietrzne.

Główne siły obrony – tworzą główną część sił militarnych Sojuszu i obejmują wielonarodowe i narodowe formacje utrzymywane w różnych stopniach gotowości bojowej. Siły te w połączeniu z siłami powietrznymi i morskimi mogą być użyte do rozwiązywania sytuacji kryzysowych i we wstępnej fazie operacji obronnej.

Siły wzmacniające – są siłami, z przeznaczeniem do wzmocnienia dowództwa regionu czy też obszaru działań morskich i przyczyniają się do odstraszania, wspierania zarządzania w sytuacjach kryzysowych i obronnych.

Pojawienie się w ostatnich latach możliwych źródeł zagrożeń, poszerza obszar potencjalnego wykorzystania naszych sił zbrojnych i to zarówno w interesie narodowym, jak i koalicyjnym. Są to: brak stabilizacji politycznej, ekonomicznej i społecznej, spory graniczne, napięcia etniczne i narodowe, fanatyzm religijny, walka o surowce naturalne, napięcia ekologiczne i demograficzne,

---

[5] Doktryna operacyjna wielonarodowych sił Sojuszu AJP-01, s. 16.

zmagania potęg międzynarodowych, terroryzm. Przedstawione źródła zagrożeń mogą stać się przyczyną wykorzystania sił zbrojnych zarówno w skali narodowej, jak i międzynarodowej.

Udział sił zbrojnych w ramach sojuszu w operacjach innych niż wojna może przybrać charakter[6]:

- zapobiegania konfliktom,
- kontroli zbrojeń i przeciwdziałanie rozprzestrzenianiu uzbrojenia,
- operacji wspierania pokoju,
- budowy pokoju,
- operacji niesienia pomocy humanitarnej,
- operacji ewakuacyjnych o charakterze niebojowym.

Na podstawie powyższych danych można zadania, które stoją przed siłami zbrojnymi w nowych uwarunkowaniach międzynarodowych i narodowych, skonkretyzować w następujące ustalenia:

- obrona integralności terytorialnej i suwerenności państwa,
- stworzenie warunków do ingerencji wojsk koalicyjnych,
- udział wydzielonych sił w współdziałaniu z siłami zbrojnymi NATO na terytorium naszego kraju i poza jego granicami,
- udział w misjach pokojowych pod auspicjami NATO i ONZ w ramach operacji innych niż wojna,
- wykonania innych zadań w skali narodowej lub w ramach sojuszu wynikających z potencjalnych zagrożeń.

Mimo szerokiego wachlarza zadań, które stają przed Siłami Zbrojnymi RP najważniejsza pozostaje obrona integralności terytorialnej i suwerenności państwa. W zależności od rodzaju konfliktu, jego etapu i przyjętego sposobu przeciwdziałania może przybrać formę: operacji obronnej, operacji zaczepnej oraz, z reguły na szczeblu taktycznym, działań opóźniających.

Na jednym z powyższych rodzajów działań – operacji obronnej – w niniejszym opracowaniu skupiono główny wysiłek, zawężając jej prowadzenie w układzie narodowym na obszarze kraju.

Opracowanie to obejmuje szereg osobistych poglądów w problematyce operacji obronnych z uwzględnieniem głównych założeń zawartych w *Regulaminie działań taktycznych sił lądowych ATP-35(B), Słownik terminów i definicji*

---

[6] Doktryna operacyjna wielonarodowych sił Sojuszu AJP-01, s. 217

NATO AAP-6 (U), FM-100-5 i FM-100-15, HDv 100/100 oraz Doktrynie operacyjnej wielonarodowych sił Sojuszu AJP-01.

Myślą przewodnią autora jest wzbogacić teorię operacji obronnej o pewne aspekty związane z problematyką jej prowadzenia. Poza tym, rozpowszechnić pojęcia związane z tym rodzajem działań, które do tej pory obowiązywały w NATO. Dotyczy to w szczególności: struktury obszaru odpowiedzialności obronnej, wykorzystania form działań pośrednich, sposobów osiągnięcia celu w operacjach obronnych.

Główny wysiłek w opracowaniu został skupiony na poziomie operacyjnym. Wynika to założenie z faktu, że szczebel operacyjny łączy harmonijne wykorzystanie sił taktycznych na polu walki tak, by osiągnąć cele strategiczne. Realizowane jest to poprzez zaplanowanie, zorganizowanie i przeprowadzenie kampanii i operacji. Sztuka operacyjna określa bowiem nie tylko kiedy, gdzie i w jakim celu będą prowadzić działania główne siły, ale również zarządza rozwinięciem tych sił, wprowadzeniem ich do bitwy, wycofaniem z niej oraz prowadzeniem bitew i operacji dla osiągnięcia operacyjnych i strategicznych celów.

Działania na szczeblu operacyjnym łączą taktykę i strategię poprzez ustalanie celów operacyjnych, kolejności zdarzeń w osiąganiu tych celów operacyjnych, prowadzenia działań i wykorzystania zasobów powodujących i podtrzymujących te zdarzenia[7].

Na szczeblu operacyjnym podstawowymi działaniami lądowymi są działania zaczepne i obronne. Na szczeblu taktycznym wyszczególnia się trzeci rodzaj działań, działania opóźniające. Łącznie zapewniają one elastyczność i płynność walki na lądzie i pozwalają utrzymać je przy zróżnicowanym tempie działań. Wszystkie one mogą mieć miejsce w styczności z przeciwnikiem, mogą być prowadzone jednocześnie przez poszczególne elementy wchodzące w skład wojsk lub przez wojska w całości. W celu osiągnięcia ciągłości, działania łączone są podczas operacji etapami pośrednimi, w których wojska wychodzą z walki lub dążą do ponownego kontaktu z przeciwnikiem.

Są to[8]:

- marsz zbliżania,
- bój spotkaniowy,

---

[7] Regulamin działań taktycznych ATP-35 (B), s. 14.
[8] Regulamin działań taktycznych ATP-35(B), s. 16.

- działania na połączenie,
- wycofanie,
- luzowanie wojsk.

Problemy ujęte w opracowaniu, szczególnie te, które dotyczą poglądów NATO na prowadzenie operacji obronnej, są wynikiem szczegółowej analizy literatury oraz szerokiej konsultacji z oficerami studiującymi na uczelniach zagranicznych. Jednocześnie autor jest świadomy tego, że pewne obszary problemowe w niniejszym opracowaniu przedstawione są w wymiarze ograniczonym, inne natomiast rozbudowane. Konsekwentnie, wybrane obszary poddano analizie, natomiast niektóre przytoczono bez komentarza z odpowiednimi przypisami, gdyż ich treść merytoryczna jest jednoznaczna. Wynika to z przyjętych priorytetów, których głównym kryterium był przyjęty ciężar gatunkowy. Jednocześnie, z góry założono, że niniejszy materiał stanowi jedynie pewną płaszczyznę, która może stanowić podstawę do dalszego studiowania przedstawionych w nim problemów. Tym bardziej, że w pewnych obszarach problemowych brak jest ustaleń doktrynalnych.

1. USTALENIA TERMINOLOGICZNE[9]

ATAK OSKRZYDLAJĄCY – forma zaczepna działań pośrednich na skrzydło (skrzydła) przeciwnika.

DZIAŁANIA OPÓŹNIAJĄCE – działania polegające na tym, że atakowane siły oddają teren, zyskując na czasie, opóźniają przesuwanie się sił przeciwnika, zadają mu maksymalne straty, w zasadzie nie angażując się zdecydowanie w walkę.

GŁÓWNY WYSIŁEK (PUNKT KONCETRACJI) – koncentracja wojsk i środków w rejonie, w którym dowódca dąży do zrealizowania swojej decyzji.

GŁÓWNY WYSIŁEK – zdefiniowany jest jako „koncentracja sił lub środków w określonym rejonie, w którym dowódca chce realizować swoją decyzję". Jest to działalność, którą dowódca uważa za węzłową dla pomyślności swojego zadania w danym czasie. Wraz z otrzymywaniem zadania dowódca otrzymywać będzie też jasne wskazówki, co do tego gdzie leży główny wysiłek przełożonego. Ustalenie głównego wysiłku pozwala podległemu dowódcy skupić swoje działanie na celu dowódcy, wspierać go i tym samym daje mu elastyczność w jego osiąganiu. Cel ten ustalony jest w zamiarze działań dowódcy i nie będzie zmieniany, za wyjątkiem przypadków, gdy będzie to niezbędne dla pomyślnej realizacji zdania. Istnieć jednakże mogą różne główne wysiłki dla różnych płaszczyzn działania. Przykładowo, wysiłek może być wstępnie skupiony na wiązaniu przeciwnika, jako części działania w głębi, przed włączeniem do działań w styczności sił głównych, które będą zwalczać przeciwnika.

Dowódca posiada wiele sposobów, aby oddać istotę swojego głównego wysiłku:

- zwężenie pasów działania – ekonomia sił,
- koncentracja sił – dodatkowe siły w miejscu skupienia głównym wysiłku,
- przydział pierwszeństwa wsparcia bojowego,
- przydział pierwszeństwa zabezpieczenia logistycznego,
- planowanie wariantów użycia odwodów.

---

[9] Na podstawie AAP-6 (U), Słownik terminów i definicji NATO, Warszawa 1998.

Decyzja co do tego, gdzie skoncentrować główny wysiłek zależeć będzie od zadania, swobody działania dowódcy, stosunku sił i dostępnych informacji. Najlepiej, gdy główny wysiłek skierowany jest przeciwko słabym punktom przeciwnika. Jak tylko główny wysiłek zostanie określony na danym szczeblu, to powinien być przekazany do wszystkich szczebli podległych[10].

KONCEPCJA DZIAŁANIA – jasne i zwięzłe określenie sposobu działania wybranego przez dowódcę w celu wykonania postawionego zadania.

KULMINACJA – kulminacja ma zastosowania zarówno ofensywne, jak i defensywne. W natarciu punkt kulminacyjny to taki punkt w czasie i miejscu, gdzie siła natarcia atakującego przestaje przewyższać tę po stronie broniącego. Broniący osiąga swój punkt kulminacyjny, gdy nie jest w stanie utworzyć kontrofensywy czy też skutecznej obrony. Należy dołożyć wszelkich starań, by nie dopuścić, aby połączone wielonarodowe siły sojuszu (AJF) osiągnęły punkt kulminacyjny, podczas natarcia na przeciwnika w sposób, w którego wyniku dochodzi on do punktu kulminacyjnego.

LINIE OPERACJI – linie operacji zdefiniowane poprzez orientację kierunkową sił w czasie i przestrzeni w stosunku do sił przeciwnika. Łączą one siły z ich bazą operacyjną oraz ich zamierzeniami i celami. Dowódcy używają ich w celu zogniskowania siły natarcia na określonym kierunku, stosując siłę uderzeniową zobrazowaną w trójwymiarowej przestrzeni, poprzez czas i według logicznego planu, który integruje wszystkie własności militarne połączonych wielonarodowych sił sojuszu (AJF), aż do skupienia w jednym punkcie i pokonania środków ciężkości sił przeciwnika. Linie operacji są zazwyczaj opisane w znaczeniu wewnętrznym i zewnętrznym.

LINIA WYJŚCIOWA – w działaniach lądowych, linia koordynacji wyjścia poszczególnych elementów nacierających sił.

LINIA ROZGRANICZENIA – określa obszar powierzchni ziemi, na którym prowadzą działania zgrupowania obronne. Wyznaczenie linii rozgraniczenia ma na celu ułatwienie koordynacji zadań oraz eliminuje ewentualne konflikty między własnymi elementami, w trakcie prowadzenia operacji obronnej.

LINIE OPERACJI [11] – kierunki działań bojowych opisują, w jaki sposób wojska są użyte w czasie i przestrzeni, wśród punktów krytycznych, w dążeniu

---

[10] Regulamin działań taktycznych ATP-35 (B), s. 37.

[11] Linie operacji (w opracowaniu) przedstawione na schematach wskazują jedynie istotę tego problemu, która podkreśla ich rolę jako ogólnej koncepcji osiągnięcia celu. Nie są one integralnym elementem dokumentacji bojowej (część graficzna).

do środka ciężkości przeciwnika. Nie są to synonimy osi fizycznych rozwijania wojsk. Ustalają one zależności pośrednie między punktami krytycznymi w celu budowy ścieżki krytycznej do środka ciężkości i zapewniają, że zdarzenia te są powiązane w logiczny ciąg.

MANEWR – manewrowanie to poszukiwanie drogi do zdobycia pozycji przewagi w odniesieniu do przeciwnika, z którego strony może dojść do zagrożenia lub użycia siły. Manewr będzie skierowany w kierunku punktu decydującego bądź bezpośrednio na środek ciężkości (CoG) przeciwnika.

NATARCIE CZOŁOWE – forma działań zaczepnych, w której główne działania skierowane są przeciw frontowi sił przeciwnika.

OSKRZYDLENIE – forma ofensywna działań pośrednich, w których siły atakujące otaczają lub przechodzą przez główne pozycje obrony przeciwnika, prowadzone w celu osiągnięcia celów znajdujących się na tyłach jego ugrupowania.

OBEJŚCIE – rodzaj okrążenia, w którym siły atakujące obchodzą lub omijają główne pozycje obronne przeciwnika w kierunku jego obiektów tyłowych, aby zmusić go do opuszczenia pozycji lub do rozdzielenia głównych sił w celu stawiania czoła zagrożeniu.

OKRĄŻENIE – sytuacja, w której oddział (związek taktyczny) został otoczony i odcięty od swoich linii komunikacyjnych w wyniku utraty swobody działań.

OPERACJE SIŁ LĄDOWYCH – na szczeblu operacyjnym, działania lądowe obejmują harmonizację możliwości wsparcia ze strony całości sił. Wsparcie powietrzne, lądowe, desantu morskiego oraz marynarki wojennej nie są przedstawiane jako odrębne operacje, ale jako jedna wspólna, kompleksowa operacja zaplanowana w celu osiągnięcia zamiarów kampanii. Na obszarze lądowym operacji, dowódca lądowy jest jednocześnie wyznaczony jako dowódca wsparcia jest odpowiedzialny za synchronizację manewrów, wsparcia ogniowego i ich wstrzymanie. W celu usprawnienia tej synchronizacji, dowódca wsparcia określa priorytety odnośnie do niszczenia celów, rezultatów i czasu działań prowadzonych w celu uniemożliwienia przeciwnikowi użycia jego sił w obszarze operacji.

PUNKT DECYDUJĄCY – punkt decydujący jest zdefiniowany jako punkt, z którego może zostać zagrożony zarówno środek ciężkości sił nieprzyjaciela, jak i własnych. Punkt ten może istnieć w czasie, przestrzeni lub otoczeniu informacyjnym. Punkty decydujące mają często charakter geograficzny, takie jak:

wzgórze, miasto, baza operacji, stanowisko dowodzenia, itp. Punkty decydujące są kluczami do otwarcia centrów grawitacji (CoG) i mogą być zaatakowane bezpośrednio, jeśli wystąpi taka potrzeba. Dowódca określa najważniejsze, jego zdaniem, punkty decydujące jako cele i alokuje środki w celu ich ochrony, kierowania nimi, niszczenia czy też neutralizacji.

PROJEKT KAMPANII – planowanie operacyjne wymaga gruntownego rozumienia pewnych kluczowych koncepcji operacyjnych związanych z projektowaniem kampanii.

POZYCJA BLOKUJĄCA – pozycja obronna tak usytuowana, że uniemożliwia przeciwnikowi dostęp do danego obszaru lub zapobiega ruchowi w danym kierunku.

PUNKT KONTAKTOWY – w działaniach lądowych, łatwy do zidentyfikowania punkt w terenie, w którym dwie lub więcej jednostek powinno nawiązać kontakt.

PUNKT KOORDYNACJI DZIAŁAŃ – wyznaczony punkt, w którym, w przypadku podjęcia różnego rodzaju działań bojowych, sąsiadujące jednostki muszą się kontaktować w celu kontroli i koordynacji działań.

PRZECIWUDERZENIE (KONTRATAK) – atak prowadzony przez część lub wszystkie broniące się siły przeciwko atakującym siłom przeciwnika w takich celach cząstkowych jak odzyskanie utraconego terenu, odcięcie lub zniszczenie wysuniętych jednostek przeciwnika, z ogólnym celem polegającym na uniemożliwieniu osiągnięcia przez przeciwnika celów jego ataku. W długofalowej operacji obronnej przeciwuderzenie podejmowane jest w celu odzyskania terenu i osiągnięcia cząstkowych celów.

PRZEJŚCIE PRZEZ LINIĘ UGRUPOWANIA BOJOWEGO – operacja, w której siły przesuwają się w przód lub w tył przez pozycję (ugrupowanie) bojową innych sił, z zamiarem wejścia do walki lub wycofania się.

POZYCJA WYJŚCIOWA DO ATAKU – ostatnia pozycja pierwszego rzutu, zajmowana przed przekroczeniem linii wyjściowej lub linii bojowej.

PRZEDNIA RUBIEŻ WOJSK WŁASNYCH – linia wskazująca najbardziej wysunięte pozycje wojsk własnych w jakiejkolwiek operacji wojskowej, w określonym czasie.

PUNKT UMOCNIONY – kluczowy punkt pozycji obrony, zazwyczaj silnie ufortyfikowany i uzbrojony w broń ciężką oraz automatyczną, wokół którego zgrupowane są inne pozycje z jego obrony.

PUNKTY KRYTYCZNE – punktami krytycznymi są te zdarzenia, których pomyślne pokonanie jest warunkiem wstępnym do skutecznej eliminacji środka ciężkości. Zdarzeniem takim niekoniecznie może być bitwa, może to być pozbawienie przeciwnika jego zdolności do reakcji i dlatego nie musi być powiązane geograficznie. Kluczowym problemem jest rozważenie skutku oddziaływania na przeciwnika.

PRZERWA W OPERACJI – chwilowe zawieszenie działań operacyjnych po osiągnięciu znaczących celów sukcesów taktycznych czy operacyjnych, jednakże przed osiągnięciem punktu kulminacyjnego jednej ze stron, w celu regeneracji potencjału bojowego w ramach przygotowań do decydującego uderzenia.

REJON DZIAŁANIA SIŁ OSŁONOWYCH – obszar znajdujący się przed linią styczności z przeciwnikiem, w pobliżu pozycji wysuniętych i wstępnie przydzielony siłom osłonowym.

REJON KONCETRACJI – rejon, znajdujący się zwykle na obszarze prowadzonej operacji, na którym koncentrują się oddziały przed rozpoczęciem działań.

ROZPOZNANIE WALKĄ – operacja zaczepna zaplanowana w celu wykrycia lub zbadania sił przeciwnika, lub uzyskania innych informacji.

RUBIEŻ STYCZNOŚCI WOJSK POLA WALKI – przednia granica rejonów rozmieszczenia jednostek bojowych sił lądowych, z wyjątkiem rejonów, w których działają siły osłonowe lub blokujące, utworzona w celu koordynacji wsparcia ogniowego, obsadzenia pozycji lub kierowania formami działań pośrednich pododdziałów.

REJON (OBSZAR ODPOWIEDZIALNOŚCI) – określony teren, na którym dowódcy obszaru przydzielono odpowiedzialność za przygotowanie i utrzymanie obiektów, kierowanie ruchem oraz prowadzenie działań taktycznych podległych sił, a także określono uprawnienia umożliwiające pełnienie wymienionych funkcji.

REJON (STREFA) TYŁÓW – dla dowolnego szczebla dowodzenia, obszar rozciągający się w przód od jego tylnej granicy, do tylnej granicy obszaru odpowiedzialności niższego szczebla dowodzenia. Obszar ten przeznaczony jest głównie dla wykonywania funkcji zabezpieczenia bojowego działań.

SIŁY OSŁONOWE – siły działające niezależnie od sił głównych w celu przechwycenia, zaangażowania, opóźnienia, dezorganizacji i zmylenia przeciwnika zanim może on podjąć atak na siły osłaniane.

STRUKTURA OBSZARU ODPOWIEDZIALNOŚCI OBRONNEJ – jest ściśle zintegrowana ze sposobem osiągnięcia celu głównego (obrona stała, obrona manewrowa, działania opóźniające) na tle umiejętnego wykorzystania walorów terenu.

SEKWENCJE WYDARZEŃ – sekwencje wydarzeń to taka aranżacja wydarzeń w ramach kampanii w sposób, który jest najbardziej prawdopodobny do osiągnięcia eliminacji środka ciężkości przeciwnika (etapy prowadzenia operacji obronnej i cele pośrednie do osiągnięcia w tych etapach).

STAN KOŃCA OPERACJI – stan końca operacji jest definiowany jako polityczna i/lub militarna sytuacja, która powinna zaistnieć z chwilą, gdy operacja zostaje zakończona na korzystnych układach. Stan końca operacji powinien zostać określony jeszcze przed jej rozpoczęciem.

W skali operacyjnej stan końca operacji związany jest z zaplanowanym poziomem osiągnięcia celu operacji obronnej, który powinien obejmować wszystkie z przedstawionych poniżej warunków[12]:

1. **Zachowanie końcowe** – pożądany stan lub rezultat końcowy (przedmiot dążeń), w którym znalazł się element działający, do którego planowano proces działań celowych (zgodnie z otrzymanym zadaniem) i dla którego to stanu (rezultatu) działanie było wykonywane. Sytuacja była przewidywana i uwzględniała niezbędną reorganizację systemu działań.

2. **Warunki jego przejawiania** – podmiot działania (w ujęciu systemowym lub materialnym) posiadł, zdobył lub znalazł się w określonej sytuacji, przy uwzględnieniu aspektu rzeczowego, czasowego, przestrzennego lub w integracji tych czynników. Obiekt celowych działań (jednostkę organizacyjną lub zbiór jednostek – szczebel operacyjny) utrzymuje zdolność do utrzymania tej sytuacji (tego stanu) i jest świadomy swej roli w systemie, w którym działa.

3. **Standard** – określa minimalny poziom działania, który można uznać za świadectwo, że cel został osiągnięty. Wskazuje on, że rezultat został osiągnięty w takim stopniu, który zapewnia możliwość dalszego działania po wykorzystaniu efektów celu lub może oznaczać tylko zdolność do utrzymania stanu posiadania.

---

[12] H. Dawis, *Konstruowanie systemu kształcenia*, Warszawa, PWN 1983, s. 57.

ŚRODEK CIĘŻKOŚCI – środek ciężkości (CoG) jest definiowany poprzez charakterystykę, możliwości czy też pochodzenie skąd dane państwo, sojusz, siły lub inne ugrupowania czerpią swobodę działania, siłę fizyczną czy też wolę walki. Ma to miejsce w odniesieniu do strategicznego, operacyjnego i taktycznego szczebla operacji. Może istnieć więcej niż jeden środek ciężkości (CoG). Należy zidentyfikować środki ciężkości odnoszące się zarówno do sił przeciwnika, jak i sił zaprzyjaźnionych.

TEREN O KLUCZOWYM ZNACZENIU – każde miejsce lub obszar, których przejęcie lub utrzymanie daje znaczną przewagę dla jednej z walczących stron.

TEMPO – tempo jest określane jako częstotliwość lub rytm aktywnych kontaktów z przeciwnikiem w odniesieniu do poszczególnych działań taktycznych, bitew czy też głównych operacji. Łączy ono w sobie cały potencjał połączonych wielonarodowych sił sojuszu (AJF) pozwalający na przechodzenie od jednej operacji do drugiej.

UBEZPIECZENIE – w działaniach lądowych, niezbędne przedsięwzięcia, dzięki którym wojska zachowują swobodę działania i są ostrzegane oraz zabezpieczane przed nieoczekiwanym spotkaniem z przeciwnikiem lub jego atakiem.

WOJSKA DRUGIEGO RZUTU – wszelkie wojska lądowe przeciwnika nie zaangażowane podczas działań zaczepnych w bezpośrednią walkę, ich urządzenia dowódczo-kontrolne oraz ich zabezpieczenie logistyczne i inne, zapewniające ciągłość działań.

2. OPERACJA OBRONNA

2.1. Zasady ogólne

Poglądy na przygotowanie i prowadzenie operacji obronnej – z uwagi na osiągnięcia techniki, wciąż zmieniające się teorie prowadzenia działań zaczepnych – ulegają ciągłej ewolucji. Obecnie operacja obronna charakteryzowana jest jako rodzaj działań, w których broniące się siły zdolne są zadać straty przeciwnikowi już na dalekich podejściach, odeprzeć uderzenie, utrzymać określony obszar terenu i zachować zdolność do realizacji kolejnych zadań. Zatem, elastyczne reagowanie na częste zmiany sytuacji, odporność na stosowanie środków walki zbrojnej oraz formy i sposoby prowadzenia działań zaczepnych przez przeciwnika, powinno cechować współczesną operację obronną.

Przy takich założeniach operacja obronna, jako jeden z zasadniczy rodzajów działań, umożliwia: przetrwanie sytuacji kryzysowej początkowego okresu wojny, powstrzymanie uderzeń wojsk przeciwnika, rozbicie głównego zgrupowania uderzeniowego oraz w określonym miejscu i czasie uzyskanie nad nim przewagi (przejęcie inicjatywy) umożliwiającej odtworzenie położenia pierwotnego lub tylko utrzymanie stanu posiadania. Dlatego operacja obronna powinna charakteryzować się takimi sposobami jej prowadzenia, które stwarzają warunki i możliwości, w ramach systemu obronnego, do: wykonania zadań[13] (osiągnięcia celu) w każdych warunkach, utrzymania trwałości i elastyczności operacyjnego obszaru odpowiedzialności obronnej, przejawiania inicjatywy, wykonywania uderzeń przed rubież styczności wojsk, a przede wszystkim płynne przejście do innego rodzaju działań – działań zaczepnych.

Operacja obronna to proces działań zorganizowanych[14], przygotowywanych i prowadzonych w konfrontacji z przewagą i inicjatywą przeciwnika.

---

[13] Zadanie - jest to wyodrębniona przedmiotowo, podmiotowo, czasowo, przestrzennie i na ogół też proceduralne część celu do wykonania w ustalonym okresie lub też przedziale czasu przewidzianym na osiągnięcie celu. L. Krzyżanowski, *Podstawy nauki zarządzania*, Warszawa, PWN 1984, s. 183.

[14] Działanie zorganizowane - działanie zmierzające do określonego celu, charakteryzujące się zachowaniem odpowiedniej kolejności etapów działania i konsekwentnym zastosowaniem się do zasad realizacji każdego z nich (cykl działania zorganizowanego). *Encyklopedia organizacji i zarządzania*, Warszawa, PWN 1982, s. 109-110.

Stanowi skoordynowany układ celowych przedsięwzięć zmierzających do efektywnego i racjonalnego przeciwstawienia się w czasie i przestrzeni działaniom zaczepnym przeciwnika w aspekcie osiągnięcia określonych lub narzuconych celów działań.

Celem[15] *operacji obronnej jest: zerwanie (załamanie) natarcia zgrupowań uderzeniowych przeciwnik, pozbawienie go inicjatywy, sparaliżowanie możliwości osiągnięcia celu w działaniach zaczepnych. Proces ten uniemożliwia opanowanie terenu przez przeciwnika oraz stwarza warunki do przejęcia inicjatywy i w konsekwencji przejścia do innego rodzaju działań – działań zaczepnych* (rys. 1).

Cele szczegółowe[16]:

1. Utrzymać nakazany obszar i uniemożliwić jego opanowanie przez przeciwnika,
2. Zyskać czas i przestrzeń,
3. Umożliwić koncentrację własnym wojskom w innym miejscu i czasie,
4. Zmusić przeciwnika do koncentracji, przez co staje się on bardziej podatny na oddziaływanie środków rażenia.
5. Obniżyć możliwości prowadzenia działań zaczepnych przeciwnika.

Osiągnięcie powyższych celów jest możliwe w wypadku, gdy:

- uniezależni się sposób osiągnięcia celu w operacji obronnej od działań przeciwnika,
- uniemożliwi się uzyskanie i wykorzystanie przez zgrupowania przeciwnika przewagi,
- uniknie się wymuszonej reakcji na jego sposób działania,
- wymusi się na przeciwniku taki sposób prowadzenia działań zaczepnych, który jest zgodny z koncepcją osiągnięcia celu w operacji obronnej,
- utrzyma się ścisłą zależność - sposobu osiągnięcia celu operacji obronnej od dalszych działań własnego potencjału obronnego.

Cel operacji obronnej może być osiągnięty tylko wspólnym wysiłkiem wojsk operacyjnych (w tym jednostek pierwszej kolejności użycia), sił obrony terytorialnej, obrony cywilnej, straży granicznej (układu pozamilitarnego). Powyższa

---

[15] Cel - jest to określony przedmiotowo i podmiotowo przyszły pożądany stan lub rezultat działania organizacji (systemu) możliwy i przewidziany do osiągnięcia w terminie lub okresie mieszczącym się w przedziale czasu objętym planowaniem. L. Krzyżanowski, *Podstawy...*, wyd. cyt., s. 183.

[16] Regulamin działań taktycznych ATP-35 (B), s. 122.

integracja jest możliwa pod warunkiem utrzymania ciągłego dowodzenia, twórczego zastosowania zasad sztuki wojennej oraz różnorodnych form i sposobów prowadzenia działań[17].

Przedstawione uwarunkowania są istotne, gdyż przejście i prowadzenie operacji obronnej na obszarze własnego kraju jest związane z przeciwstawieniem się uderzeniom silnych zgrupowań przeciwnika wykonanym od czoła, na tyły i skrzydła przegrupowujących się lub przechodzących do operacji obronnej wojskom.

2.2. Wymagania stawiane operacji obronnej

Współczesne pole walki nasycone mobilnymi[18] i efektywnymi środkami walki zbrojnej, mikroelektroniką integralnie związaną z systemem informacyjnym, precyzją i skutecznością środków rażenia, stawia wysokie wymagania operacji obronnej.

Jej przygotowanie i prowadzenie powinno być zdeterminowane trwałością, aktywnością[19], elastycznością oraz stałym dążeniem do przejęcia inicjatywy, zgodnie z przyjętą koncepcją osiągnięcia celu głównego[20]. Obronę na szczeblu operacyjnym cechuje zdolność do: odparcia uderzenia przeważających sił przeciwnika w wymiarze powietrzno-lądowym, prowadzenia operacji obronnej w wymiarze powietrzno-lądowym, zachowania żywotności własnych elementów ugrupowania operacyjnego, a tym samym, utrzymana jest możliwość przejścia do innego rodzaju działań – działań zaczepnych.

Trwałość operacji obronnej to właściwość określająca stopień trudności jej pokonania oraz zdolność do skutecznego oporu. Powyższa cecha jest ściśle zintegrowana z głębokością operacyjnego obszaru odpowiedzialności obronnej, która jest niezbędna dla osiągania swobody działań, zapewnienia czasu

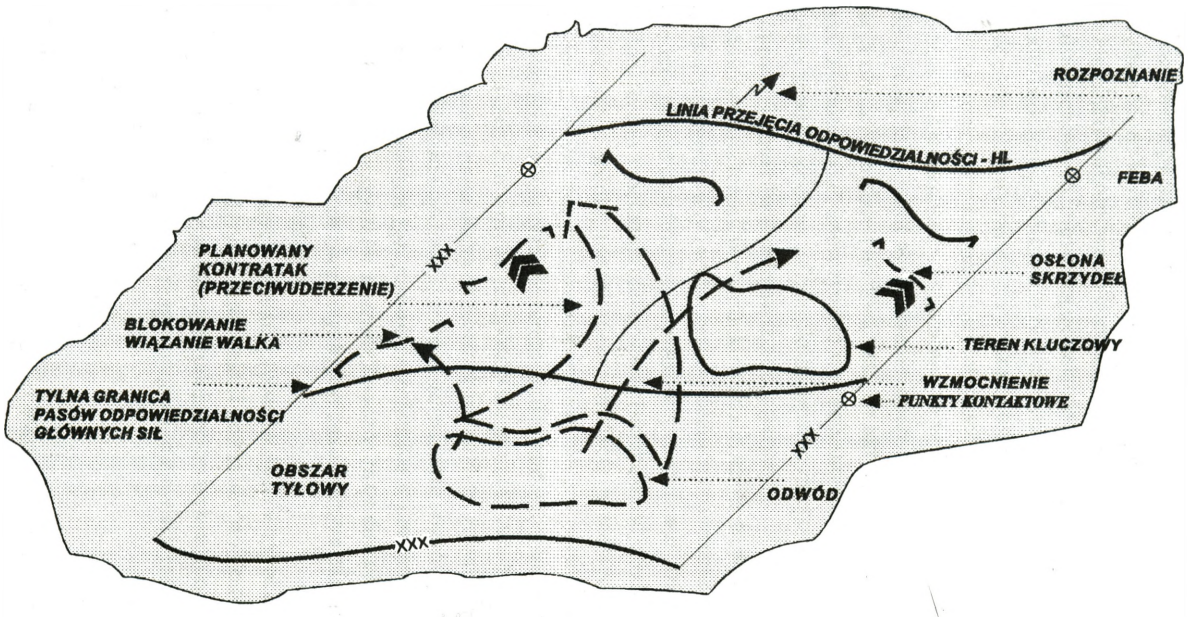
---

[17] K. Nożko, *Operacja obronna armii*, Warszawa, ASG WP 1989, s. 9.

[18] Pod pojęciem mobilność, rozumiemy wysokąmanewrowość wojsk, zdolność do wykorzystania ich siły bojowej w celu szybkiego wykonania postawionych zadań z maksymalnym efektem oraz z maksymalnego i najbardziej celowego reagowania na wszelkie wydarzenia i zmiany sytuacji. W. Sawkin, *Podstawowe zasady sztuki operacyjnej i taktyki*, Warszawa, MON 1974, s. 229.

[19] Aktywna i ruchliwa obrona - łączy w sobie bezpośredni opór ze strategicznymi i taktycznymi ripostami i ze stałym nękaniem nieprzyjaciela. Daje ona znacznie więcej pola do popisu dla męstwa i cnót żołnierskich niż bicie głową o mur silnie umocnionych pozycji. B. H. Liddell Hart, *Obrona dynamiczna*, London, W.C.I., s. 44.

[20] K. Nożko, *Sztuka tworzenia przewagi w systemie obronnym RP*, Warszawa, Bellona 1994, s. 221.

Rys. 1 Schemat ideowy operacji obronnej

na skuteczną reakcję, pogłębienia obszaru działań aktywnych, narastania oporu, możliwość przejawiania inicjatywy.

Przedstawione kryteria, oparte na sile systemu rażenia, zdolności manewrowych elementów ugrupowania operacyjnego, na tle wykorzystania dogodnych warunków terenowych, prowadzą do osłabienia siły uderzeniowej przeciwnika, utrzymania bronionego obszaru, a tym samym osiągnięcia celu operacji obronnej w jak najkrótszym czasie i przy minimalnych stratach własnych.

Rezultat ten oparty jest na ścisłej integracji trwałości operacji obronnej, jej aktywności i elastyczności[21]. Umożliwia to wykonanie postawionego zadania zgodne z rolą, jaką pełni zgrupowanie operacyjne w układzie nadrzędnym. Operacja obronna będzie tym trwalsza, im aktywność jej komponentów jest większa. Jednocześnie, uporczywość wykorzystująca dogodne warunki terenu połączone z przygotowaną infrastrukturą operacyjnego obszaru odpowiedzialności obronnej umożliwia przejawianie inicjatywy.

Wykorzystanie terenu w uwarunkowaniach kraju ma wyjątkowe znaczenie. Umiejętnie przygotowany i wykorzystany ułatwia prowadzenie operacji obronnej, a jednocześnie utrudnia przeciwnikowi prowadzenie działań zaczepnych.

Walory terenu zwiększają efektywność (skuteczność) środków rażenia, chronią własne siły i środki, umożliwiają realizację przedsięwzięć maskowania operacyjnego, a tym samym rekompensują różnice w potencjałach walczących stron. Umiejętne wykorzystanie terenu ściśle zintegrowane z systemem zapór i niszczeń zasadniczo wpływa na sposób osiągnięcia celu w operacji obronnej.

Uporczywa obrona ważnych kierunków (rubieży, rejonów), zorganizowane wycofanie (działania opóźniające), bez naruszenia trwałości operacji obrony, kanalizowanie uderzeń zgrupowań przeciwnika w położenie dogodne do ich pobicia, a przede wszystkim uniemożliwienie (utrudnienie) osiągania przez niego celu w działaniach zaczepnych, jest zasadniczym zadaniem aktywnego wykorzystania walorów terenu.

W dobie dynamicznych działań, prowadzonych w szybko zmieniającej się sytuacji, istotną rolę odgrywa czas reakcji potrzebny do skutecznego przeciwdziałania niekorzystnym zjawiskom utrudniającym wykonanie zadania. Wyrazem aktywności oraz zdolności do reagowania na te zjawiska jest manewr zintegrowany z systemem rażenia.

---

[21] F. Skibiński, *Rozważania o sztuce wojennej*, Warszawa, WIH 1990, s. 450.

Elastyczność działań w trudnych sytuacjach operacyjnych, uprzedzanie inicjatywy przeciwnika, utrzymanie zdolności do przeniesienia wysiłku w głąb jego ugrupowania oraz na dogodny kierunek obszaru odpowiedzialności obronnej, narastanie oporu i wykonanie uderzeń przed rubież styczności wojsk, to działania celowe[22] realizowane przy integralnym udziale manewru siłami i środkami. Pozwalają one na stworzenie, utrzymanie i wykorzystanie przewagi w czasie i przestrzeni dla osiągnięcia celów głównych (pośrednich, alternatywnych).

Rola przewagi wynika z potrzeby przeciwdziałania powietrzno-lądowemu charakterowi działań zaczepnych, a tym samym konieczności prowadzenia aktywnych działań w całym operacyjnym obszarze odpowiedzialności obronnej - w wymiarze przestrzennym. Wymusza to przygotowanie operacji obronnej głęboko urzutowanej, prowadzonej ze względu na znaczny obszar **sposobem ogniskowym, kierunkowym lub kombinowanym.** Jednak głębokie urzutowanie wojsk dla utrzymania trwałości operacji obronnej, to nie liczba rozbudowanych rubieży (rejonów). To przede wszystkim ekonomiczne gospodarowanie siłami, powietrzno-lądowy i przestrzenny charakter operacji obronnej, manewrowość sił i środków, możliwość precyzyjnego oddziaływania ogniowo-elektronicznego oraz integralne połączenie statycznych i dynamicznych form jej prowadzenia.

Na tle powyższego charakteru operacji obronnej niezbędne jest podkreślenie następujących czynników i zasad, które mają szczególne znaczenie podczas prowadzenia operacji obronnej[23]:

- wybór terenu (w tym wykorzystanie naturalnych i sztucznych przeszkód),
- rozpoznanie,
- głębokość obrony,
- koncentracja wysiłku,
- manewr,
- siła ognia,
- walka radioelektroniczna,

---

[22] Działanie celowe - właściwe jedynie człowiekowi zachowanie się zmierzające do osiągnięcia zamierzonego skutku w pewnym przedziale czasu za pomocą zdarzeń powodowanych świadomie, czyli zgodnie z wcześniej powziętym planem lub schematem określającym rodzaj czynności, ich zakres i kolejność, składające się na sposób tego zachowania. *Encyklopedia organizacji i zarządzania.* Warszawa, PWE 1981, s. 108.

[23] Regulamin działań taktycznych ATP-35 (B), s. 17.

- spoistość,
- działania zaczepne,
- odwody,
- dezinformacja.

Wybór terenu. Osiągnięcie celu w dużej mierze zależy od umiejętnego przygotowania i wykorzystania terenu. Przygotowanie terenu, na każdym szczeblu dowodzenia (organizacyjnym) winna towarzyszyć potrzeba skutecznego (efektywnego) wykorzystania środków rażenia, ukrycia i ochrony wojsk, zapewnienia swobody manewru odwodami, maskowania operacyjnego, racjonalnego wykorzystania właściwości naturalnych (sztucznych) terenu w procesie sposobu osiągnięcia celu. Jednocześnie teren powinien ograniczać swobodę działań i manewru przeciwnika, kanalizować jego ruch, utrudniać prowadzenie obserwacji i skutecznego prowadzenia ognia.

Wyodrębnienie obiektów terenu i wtopienie ich w system operacji obronnej zapewnia utrzymanie i wykorzystanie przewagi sytuacyjnej, ułatwia utrzymanie inicjatywy działań oraz osiąganie celów pośrednich w zaplanowanych etapach prowadzenia operacji obronnej.

Oceniając teren w czasie przygotowania operacji obronnej, należy określić, jakie są możliwości wykorzystania jego walorów ułatwiające (utrudniające) osiągnięcie celu w operacji zaczepnej.

Rozpoznanie. Dokładne i wiarygodne rozpoznanie przeciwnika jest podstawą (w etapie wstępnym) do podjęcia decyzji, a w tym szczególnie przyjęcia sposobu działania (sposobu osiągnięcia celu) w ścisłej integracji z walorami terenu na tle zbudowanego systemu działań.

Powyższe przedsięwzięcia oparte są na prawdopodobnych danych, które dotyczą możliwości przeciwnika, prawdopodobnego sposobu osiągnięcia celu w operacji zaczepnej, planów alternatywnych.

Analiza informacji z rozpoznania zawiera jednak dużą dozę prawdopodobieństwa i dlatego dla utrzymania zorganizowanego charakteru prowadzonych działań niezbędne jest utrzymanie ciągłości napływu informacji (danych z rozpoznania) – aż do stanu końca operacji obronnej.

Tylko taka procedura umożliwia zapewnienie wystarczającego czasu na skuteczną reakcję w sytuacjach nieprzewidzianych, możliwość kontroli rozwoju wydarzeń (bieżącej sytuacji), a przede wszystkim utrzymanie zdolności do

przejawiania inicjatywy i skuteczności działań w procesie osiągania celów alternatywnych.

Głębokość obrony. Umiejętne zagospodarowanie obszaru odpowiedzialności obronnej (w tym głębokości) wiąże się z zapewnieniem i utrzymaniem swobody działań i manewru oraz czasu reakcji siłami i środkami na dowolny kierunek (obszar, rejon). Głębokość operacyjnego obszaru odpowiedzialności obronnej, to nie tylko możliwość rozwinięcia elementów wsparcia i zabezpieczenia, rozmieszczenia odwodów, ale przede wszystkim efektywne ich wykorzystanie (siły, środki w czasie i przestrzeni) na nacierającego przeciwnika w obszarze działań bezpośrednich, na terenie kontrolowanym przez przeciwnika (operacja głęboka) oraz w obszarze tyłowym.

Wzajemne wsparcie. Wzajemne wsparcie jest jednym z zasadniczych elementów koordynacji działań w operacji obronnej. Szczególnie, gdy operacja obronna jest prowadzona na znacznym obszarze, zorganizowana systemem ogniskowych obszarów obrony z autonomicznymi kierunkami operacyjnymi.

Na szczeblach taktycznych wzajemne wsparcie realizowane jest poprzez wykorzystanie środków rażenia – wzajemne wsparcie działań, osłona luk między zgrupowaniami, zabezpieczenie skrzydeł.

Na szczeblu operacyjnym wzajemne wsparcie obejmuje użycie sił powietrznych, środków dalekiego zasięgu, broni precyzyjnej, a przede wszystkim utrzymanie więzi operacyjnej między zgrupowaniami obronnymi oraz między nimi a odwodami i sąsiadami. Synchronizacja działań w problematyce wzajemnego wsparcia, w całym operacyjnym obszarze odpowiedzialności obronnej, zapewnia utrzymanie spoistości i żywotności operacji obronnej, a tym samym zorganizowany jej charakter.

Swoboda działania. Na szczeblu operacyjnym obejmuje szeroki zakres możliwości w zakresie podejmowania decyzji, planowania i harmonizowania wszelkiej działalności w obszarze odpowiedzialności obronnej. Swoboda działania jest niezbędna w celu uzyskania przewagi i utrzymania inicjatywy w dążeniu do sprecyzowanych celów. Tym samym, wpływa ona na charakter każdych działań. Szczególnie ważne dla utrzymania swobody działań jest: rozmieszczanie odwodów, ustanowienie priorytetów oraz rozmieszczenie środków walki, zasobów logistycznych. Swoboda działania będzie przedmiotem zewnętrznych ograniczeń zarówno politycznych, jak i wojskowych. Z chwilą identyfikacji tych ograniczeń dowódca przedstawi jasne ustalenia swojej myśli przewodniej, któ-

ra określi jego zamiar i ustali cele do osiągnięcia przez podległych mu dowódców w powierzonym obszarze odpowiedzialności obronnej.

Ekonomia sił. Ekonomia sił oznacza racjonalne ugrupowanie i rozsądne wykorzystanie zasobów dla osiągnięcia celów. Wynika ona z zaakceptowania przez dowódców szczebla operacyjnego istnienia zagrożenia w pewnym rejonie oraz konieczności skoncentrowania wysiłku w innym. Dowódca operacyjny będzie zawsze miał na uwadze potrzebę uprzedzającego zniszczenia lub obezwładniania przeciwnika w celu dotarcia do jego „środka ciężkości". Będzie on brał pod uwagę takie sposoby, które są bardziej przydatne do niszczenia przeciwnika niż bezpośrednia z nim walka, na którą trwonić się będzie cenne zasoby i która niesie ryzyko porażki. Jednakże, gdy środek ciężkości przeciwnika zostanie zidentyfikowany, to dowódca koncentrować będzie swój wysiłek na gwałtownym niszczeniu lub obezwładnianiu części sił przeciwnika lub obniżeniu ich możliwości. Ekonomia sił to również racjonalne gospodarowanie potencjałem, zasobami logistycznymi, energią elektromagnetyczną, przestrzenią, czasem i kosztami.

Koncentracja wysiłku. Dowódca operacyjny powinien synchronizować wszystkie elementy siły bojowej, wsparcia oraz skupiać swój wysiłek, w przedziałach czasu i przestrzeni, na punkcie, w którym będą one mieć największą skuteczność. Punkt ten lub układ punktów, może składać się z takich elementów sił przeciwnika, których zniszczenie lub obezwładnienie czyni niemożliwe osiągnięcie przez ich wojska celów walki. Obiektami tych działań mogą być dowódca i sztab, dowodzenie, kontrola, łączność i rozpoznanie, obrona powietrzna, wsparcie lub systemy logistyczne, odwody lub morale. Koncentracja wysiłku może obejmować łącznie kilka tych ważnych elementów. W walce na szczeblu taktycznym oddziały i pododdziały mają niszczyć przeciwnika lub wypierać go z ważnych rejonów. **Na szczeblu operacyjnym skuteczność każdego przeciwnika zmniejszona może być w wyniku połączenia sposobów walki, wśród których fizyczne niszczenie jest tylko jedną z ich części.**

Manewr. Jest decydującym czynnikiem, który umożliwia osiągniecie celu operacji obronnej zgodnie z przyjętą koncepcją przy jak najmniejszych stratach własnych. Istotą manewru operacyjnego jest skoordynowane i efektywne użycie siły bojowej i środków rażenia w czasie i przestrzeni w ramach zachowania i utrzymania inicjatywy działań. Manewr umożliwia tworzenie i wykorzystanie przewagi materialnej i sytuacyjnej, która selektywnie pozbawia inicjatywy przeciwnika i doprowadza do wykonania postawionego zadania w operacji obronnej.

Siła ognia. Zorganizowany charakter prowadzenia operacji obronnej oraz zapewnienie warunków wykonania zadań oparte są na efektywnym zaplanowaniu systemu rażenia wszystkich środków będących w dyspozycji dowódcy operacyjnego. Ogień poszczególnych komponentów systemu rażenia powinien być zsynchronizowany w jeden spójny system, który zapewnia maksymalną skuteczność w dowolnym czasie oraz w dowolnym obszarze działań (operacja głęboka, bezpośrednia i w obszarze tyłowym).

Walka radioelektroniczna. W ramach wsparcia działań w operacji obronnej walka radioelektroniczna pełni następujące funkcje:

1. Utrzymanie ciągłości napływu informacji o przeciwniku i uzupełnianie bazy danych.

2. Zakłócanie systemów kierowania środkami rażenia, wykrywanie i wskazywanie celów przeciwnika oraz zapewnienie rozpoznania i kierowania własnymi urządzeniami zakłócającymi.

3. Lokalizacja środków zakłócających przeciwnika w celu ich wyeliminowania w ramach systemu rażenia.

Spoistość. Sposób osiągnięcia celu w operacji obronnej wymaga utrzymania jej jako zwartej całości i skoordynowania wysiłku przez cały czas jej trwania. Pokonanie obrony przez zgrupowania przeciwnika związane jest z wykorzystaniem luk, otwartych skrzydeł, prowadzenie operacji zaczepnej na styku dwóch zgrupowań obronnych co utrudnia koordynację działań. Przedsięwzięcia te sprzyjają przełamaniu zgrupowań obronnych.

Dlatego niezbędnym przedsięwzięciem jest utrzymanie ciągłej koordynacji, którą zapewnia się przez[24]:

- pełne zrozumienie koncepcji osiągnięcia celu przez przełożonego,
- zrozumienie koncepcji osiągnięcia celu przez skrzydłowe zgrupowania obronne,
- racjonalny wybór rejonów granicznych, aby ułatwiały koordynację wysiłku,
- wybór punktów koordynacyjnych (kontaktowych) na liniach rozgraniczenia,
- wymianę informacji,
- wymianę zespołów łącznikowych,
- wzajemne wsparcie.

---

[24] Regulamin działań taktycznych ATP-35 (B), s. 122.

Działania zaczepne. Pomimo że w operacji obronnej inicjatywa, z racji posiadania przewagi, należy do przeciwnika, to zgrupowania obronne nie powinny biernie oczekiwać na rozwój sytuacji. Niezmiernie istotne jest ubieganie przeciwnika, wyprzedzanie jego zamierzeń, mające na celu utrudnienie mu osiągania zaplanowanych celów działań. Dlatego, zgrupowania przeciwnika winny być atakowane bezpośrednio w formie uderzeń wszędzie, gdzie tylko to jest możliwe, w całym operacyjnym obszarze odpowiedzialności obronnej. Tylko takie działania umożliwiają pozbawienie przeciwnika inicjatywy działań, tym samym stwarzają warunki do przejęcia inicjatywy w operacji obronnej.

Odwody. W celu zapewnienia swobody działania w operacji obronnej, elastyczności oraz możliwość reakcji na wszelkie sytuacje, niezbędne jest utrzymanie i ciągłe odtwarzanie odwodów.

Podstawowe zadania odwodów[25]:

- wzmocnienie,
- blokowanie,
- wykonanie uderzeń przed rubież styczności wojsk,
- zamiana, z reguły obezwładnionych zgrupowań,
- osłona skrzydeł oraz ochrona obiektów w obszarze tyłowym.

Dezinformacja. Przedsięwzięcia dezinformacji mają na celu wprowadzenie w błąd przeciwnika co do struktury obszaru odpowiedzialności obronnej, sposobu osiągnięcia jej celu, głównego wysiłku, koncepcji wykorzystania odwodów oraz przyjętego systemu działań (w tym szczególnie ugrupowania operacyjnego i wykorzystania środków rażenia). Zabiegi dezinformacji mają stworzyć korzystne warunki dla koncepcji osiągnięcia celu w operacji obronnej.

Zasadniczym warunkiem utrzymania trwałości obszaru odpowiedzialności obronnej jest zdolność do utrzymania funkcjonującego systemu działań oraz płynna reorganizacja jego elementów w stosunku do zmieniającej się sytuacji. Cecha ta pozwala nie tylko na skuteczne przeciwdziałanie powietrzno-lądowemu charakterowi działań zaczepnych przeciwnika, ale przede wszystkim zapewnia swobodę działań[26], który to czynnik umożliwia prowadzenie operacji

---

[25] Regulamin działań taktycznych ATP-35 (B), s. 122.

[26] Zachowanie swobody działań - utrzymanie uprzywilejowanej pozycji polegającej na możności działania nie w jeden określony sposób (sytuacja przymusowa lub sytuacja krytyczna) lecz na wiele różnych sposobów. Im tych alternatyw jest więcej, tym swoboda manewru większa. Prakseologia radzi nie tylko zdobywać i zachować swobodę manewru, lecz także ją zwiększać, w żadnym razie nie dopuszczać do tzw. położenia bez wyjścia. T. Pszczołowski, *Mała encyklopedia prakseologii i teorii organizacji*, Wrocław, Ossolineum 1978, s. 283.

obronnej w wymiarze powietrzno-lądowym wraz z elementami zwrotu zaczepnego.

Uzyskuje się to w wyniku[27]:

- prowadzenia nieprzerwanego rozpoznania przeciwnika, zwłaszcza obiektów pierwszej kolejności rażenia, śledzenia koncepcji osiągnięcia przez niego celu, a tym samym uniemożliwienie wykonania początkowego uderzenia w wyniku uzyskania zaskoczenia;

- zwalczania elementów rozpoznawczych przeciwnika, środków rażenia, osłony zasadniczych elementów ugrupowania operacyjnego od uderzeń z powietrza;

- przeciwdziałania powietrzno-lądowemu wymiarowi prowadzenia działań zaczepnych – szczególnie działaniom: powietrznodesantowym; areomobilnym; desantowoszturmowym; zgrupowaniom rajdowym i wydzielonym;

- umiejętnego wykorzystania właściwości obronnych terenu dla zachowania ciągłości i utrzymania swobody działań, narastania oporu, zapewnienia czasu reakcji na dowolny kierunek (rejon), skuteczności systemu rażenia;

- głębokiego urzutowania wojsk, które umożliwia zachowanie zdolności do narastania oporu i pogłębienia obrony, wykonania szybkiego manewru zsynchronizowanego ze środkami rażenia na zagrożone kierunki;

- efektywnego wykonywania uderzeń środkami rażenia[28], WRE oraz zgrupowaniami przed rubież styczności wojsk – w tym przeniesienie działań w głąb ugrupowania przeciwnika (w wymiarze lądowym i powietrznym) dla dezorganizacji jego systemu działań zaczepnych;

- szybkiego odtworzenia zdolności bojowej oraz sprawnej likwidacji skutków uderzenia systemu rażenia przeciwnika;

- zdecydowanego i nieprzerwanego dowodzenia;

- umiejętnego wykorzystania sił i środków obrony terytorialnej i obrony cywilnej;

- maskowania operacyjnego;

- synchronizacji działań w zakresie użycia sił i środków w czasie i przestrzeni.

Model współczesnej operacji obronnej powinien zapewniać:

---

[27] K. Nożko, *Operacja...*, wyd. cyt., s. 21-22.

[28] Musimy używać ognia, dla tworzenia warunków dla manewru. J.K. Mornigstar, *Creating the Conditions for Maneuver Warfare*, Military Review, March-April 1995, s. 39.

- przeciwdziałanie uderzeniom silnych zgrupowań przeciwnika w wymiarze lądowym i powietrznym, utrzymanie kierunków (rubieży, obszarów), zachowanie trwałości (elastyczności) i żywotności, umiejętność uchylenia się od destrukcyjnego oddziaływania systemu rażenia przeciwnika, a także efektywnego prowadzenia zorganizowanych działań opóźniających przy zachowaniu zorganizowanego charakteru działań operacyjnych w całym obszarze odpowiedzialności obronnej;

- utrzymanie zdolności do ciągłej i elastycznej reorganizacji elementów systemu operacji obronnej w stosunku do bieżącej sytuacji operacyjnej – w tym ciągłości dowodzenia i synchronizacji;

- przeciwdziałanie powietrzno-lądowemu charakterowi prowadzenia działań zaczepnych przeciwnika (desantom powietrznym, zgrupowaniom desantowo-szturmowym i aeromobilnym, oddziałom wydzielonym i rajdowym);

- utrzymanie zdolności do prowadzenia powietrzno-lądowej operacji obronnej – zarówno w ugrupowaniu przeciwnika, jak i wojsk własnych;

- zachowanie i utrzymanie swobody działań i manewru dla umożliwienia szybkiej i skutecznej reakcji – tworzenie przewagi sytuacyjnej w wyniku skupienia wysiłku w decydującym miejscu i czasie;

- przygotowanie i prowadzenie zwrotów zaczepnych (uderzeń) przed rubież styczności wojsk przy funkcjonującym systemie operacji obronnej oraz zachowanie zdolności przejścia do innego rodzaju działań z jednoczesną elastyczną, ciągłą i skuteczną reorganizacją tego systemu;

- zdolność do prowadzenia operacji obronnej o charakterze ogniskowym, kierunkowym i kombinowanym w uwarunkowaniach statycznych i dynamicznych. Wymaga to umiejętności nieszablonowego użycia elementów systemu operacji obronnej w realizacji zadań rzeczowych, czasowych i przestrzennych;

- umiejętność współdziałania z rodzajami sił zbrojnych w skali narodowej, sąsiadami oraz wojskami koalicyjnymi.

2.3. Warunki przejścia do operacji obronnej

Operacja obronna w skali narodowej może być częścią składową systemu operacji obronnej w układzie koalicyjnym lub jest prowadzona samodzielnie przez siły zbrojne państwa.

Warunki przejścia do operacji obronnej, jej przygotowanie i prowadzenie, zależą od:

- sytuacji polityczno-militarnej, głównie od położenia, składu, możliwości wojsk, a także charakteru konfliktu zbrojnego oraz możliwości i sposobu działania przeciwnika;
- celu i sposobu jego osiągnięcia samodzielnie lub w układzie koalicyjnym;
- ważności bronionego obszaru (kierunku), warunków terenowych i czasu przeznaczonego na przygotowanie operacji obronnej;
- miejsca i roli sił zbrojnych w skali narodowej (koalicyjnej);
- okresu działań wojennych.

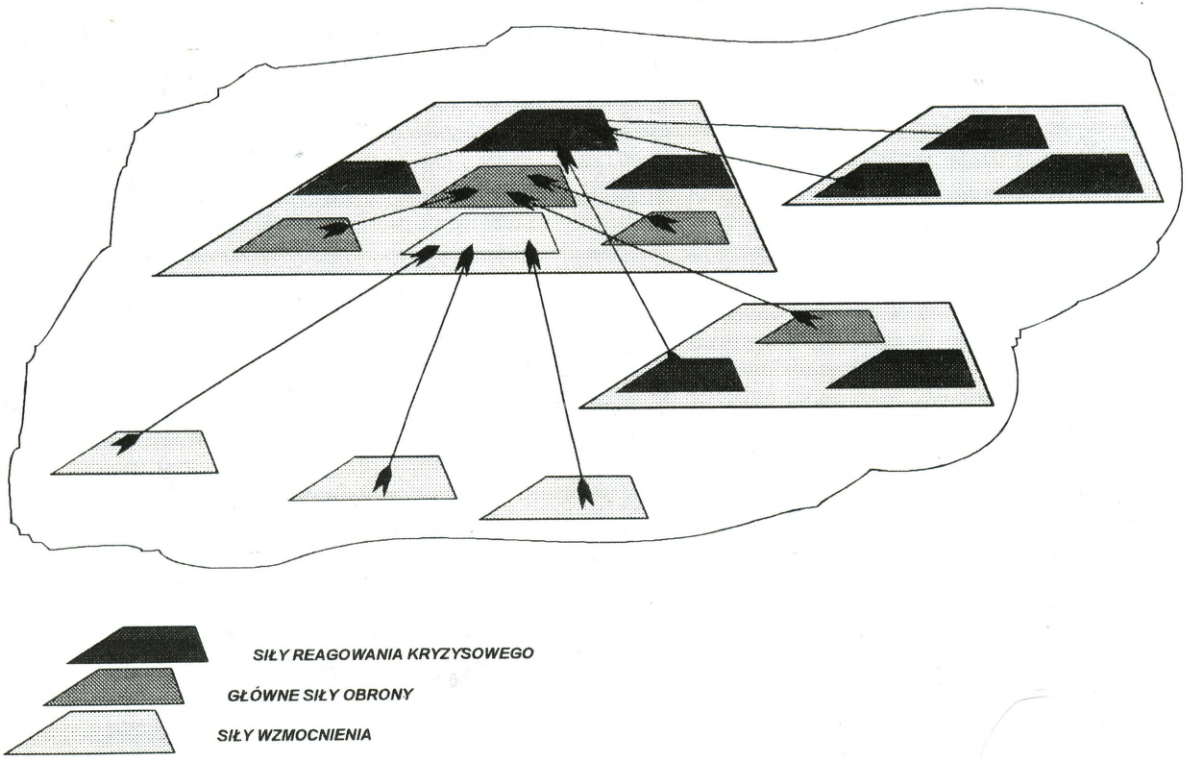
Przejście do operacji obronnej może być realizowane w różnorodnych warunkach i sytuacjach operacyjno-strategicznych zarówno przed rozpoczęciem wojny, w sytuacji kryzysowej, jak i w toku jej trwania. Przejście do operacji obronnej może nastąpić w styczności z przeciwnikiem i bez styczności. W styczności jej przygotowanie realizowane może być selektywnie w miarę mobilizacyjnego i operacyjnego rozwinięcia sił zbrojnych, pod osłoną zgrupowań prowadzących działania w obszarze osłony (siły pierwszej kolejności użycia, straży granicznej, obrony terytorialnej) w ramach przeciwkoncentracji[29] (rys. 2). W tych warunkach przejście do operacji obronnej może nastąpić również na kierunku pomocniczym, przez wydzielone siły, samodzielnie. Bez styczności ze zgrupowaniami przeciwnika ma miejsce, gdy zgrupowanie operacyjne przechodzi do operacji obronnej w głębi obszaru kraju lub również samodzielnie na kierunku pomocniczym.

Operacja obronna może być przygotowywana dla:

- osłony mobilizacyjnego (operacyjnego) rozwinięcia sił zbrojnych i zapewnienia czasu na przygotowanie operacji obronnej w skali narodowej (koalicyjnej),
- likwidacji lokalnego konfliktu zbrojnego własnymi siłami i środkami,
- zabezpieczenia wejścia do działań zaczepnych sił w etapie ich mobilizacyjnego i operacyjnego rozwinięcia,
- wykonania zadań ponadnarodowych w integracji z siłami zbrojnymi NATO,

---

[29] Zasada strategicznej przeciwkoncentracji, polega na zgromadzeniu w odpowiednim czasie sił niezbędnych do skutecznej obrony. Wymaga ona uzycia wszystkich kategorii sił zbrojnych, sił szybkiego reagowania, głównych sił obrony oraz sił wzmocnienia. Z powodu różnego czasu osiągania przez te siły gotowości do działania, będą one mogły być użyte stopniowo. M. Wiatr, *Dowodzenie operacyjne w sztuce wojennej*. Rozprawa habilitacyjna, Warszawa, AON 1998, s. 134.

Rys. 2. Istota przeciwkoncentracji - schemat ideowy

- zabezpieczenia wejścia do działań wojsk koalicyjnych,

- w obszarze tyłowym – w gotowości do przejęcia ciężaru prowadzenia operacji obronnej w skali narodowej. Podstawowa rola tego zgrupowania to gotowość do przejścia do działań zaczepnych w ramach przeciwuderzenia,

- pogłębienia obrony prowadzonej w skali nadrzędnej (koalicyjnej) pod osłoną głównych sił,

- wzmocnienia częścią (całością) głównych sił,

- obrony wybrzeża morskiego,

- odparcia skrzydłowego uderzenia zgrupowań przeciwnika w trakcie wykonywania przeciwuderzenia w skali narodowej (koalicyjnej),

- po niepowodzeniu przeciwuderzenia lub utraty zdolności do prowadzenia działań zaczepnych w trakcie jego wykonywania,

- w końcowym etapie przeciwuderzenia dla odtworzenia systemu obronnego kraju na granicy państwa.

Cel operacji obronnej zostanie osiągnięty, a zadanie wykonane tylko wtedy, gdy uwzględni się specyfikę sytuacji polityczno-militarnej, w atmosferze której przygotowuje się operację obronną, gdy zostaną zastosowane twórcze rozwiązania wynikające z sytuacji operacyjnej, oraz warunków terenowych[30]. Gdy właściwie zostanie zrozumiane zadanie, a w szczególności rola zgrupowań operacyjnych w układzie narodowym (koalicyjnym). Gdy sposób prowadzenia operacji obronnej (sposób osiągnięcia celu) będzie zaskoczeniem dla przeciwnika. W każdych warunkach istotne jest, aby zapewnić sprawne rozwinięcie kolejnych sił, przegrupować je w obszar działań, przejść nimi do operacji obronnej oraz prowadzić ją w sposób umożliwiający osiągnięcie celu[31].

Najtrudniejsze warunki przejścia do operacji obronnej powstaną wówczas, gdy przeciwnikowi uda się uzyskać zaskoczenie w pierwszym uderzeniu. Dlatego, niezbędne jest utrzymanie sił zbrojnych w takim stanie, aby umożliwić utworzenie zgrupowania obronnego do odparcia agresji i przygotować operację obronną we właściwym czasie. Ich ciągła gotowość do uniknięcia zaskoczenia zależy od sprawnie przeprowadzonego mobilizacyjnego i operacyjnego rozwinięcia sił zbrojnych, odpowiednio do narastającego zagrożenia.

Niezależnie od warunków i sytuacji operacyjnej, przygotowanie operacji obronnej będzie się odbywać w skrajnie ograniczonym czasie. Należy liczyć

---

[30] K. Nożko, *Operacja...*, wyd. cyt., s. 13.
[31] Tamże.

się z sytuacją, w której tylko część wojsk będzie gotowa do zajęcia obszaru odpowiedzialności obronnej. Pozostałe zgrupowania mogą w tym czasie realizować przedsięwzięcia mobilizacyjnego i operacyjnego rozwinięcia, dokonywać przegrupowania lub osiągać pełną gotowość bojową w garnizonach lub rejonach wyjściowych.

Decyzja o przejściu do operacji obronnej może być powzięta w okresie zagrożenia wybuchem wojny (w czasie mobilizacyjnego i operacyjnego rozwinięcia), po wybuchu wojny. W każdym przypadku, stopień przygotowania operacji obronnej będzie uzależniony od rezultatów działań sił w obszarze osłony, zgrupowań prowadzących działania opóźniające oraz tempa rozwijania działań zaczepnych przez przeciwnika.

2.4. Charakterystyka operacji obronnej

Uwarunkowania geopolityczne i geostrategiczne kraju wskazują, że operacje obronne nigdy nie będą występowały w czystej postaci jako obrona pozycyjna czy też manewrowa. Każda forma obrony, na szczeblu operacyjnym, zawiera bowiem zarówno elementy statyczne (utrzymanie rejonów, rubieży), jak i dynamiczne (manewr siłami i środkami). Poza tym, w każdych działaniach o charakterze obronnym, bez względu na ich formę, zasadniczym elementem decydującym o osiągnięciu celu głównego jest jej trwałość. Utrzymanie trwałości jest zdeterminowane infrastrukturą, gdyż przeciwdziałanie zgrupowaniom uderzeniowym przeciwnika będzie realizowane pod osłoną rozbudowanych i przygotowanych rubieży (węzłów obrony).

Ta sytuacja pozwala na wykorzystanie w pełnym zakresie systemu rażenia oraz manewrowości sił i środków. Umożliwia to z kolei, na tle wykorzystania dogodnych warunków terenu, osiągnięcie celu operacji obronnej przy jak najmniejszych stratach własnych.

Bez względu na miejsce i rolę szczebla operacyjnego w układzie narodowym lub koalicyjnym, sytuację, warunki terenowe, czas na przygotowanie operacji obronnej, podstawowym kryterium determinującym charakter operacji obronnej jest CEL i SPOSÓB JEGO OSIĄGNIĘCIA.

Podczas określania celów i planowania każdej operacji należy uwzględnić siły, czas i obszar, na którym ma być prowadzona. Stosunek między tymi czynnikami ulega ciągłym zmianom. Stale należy dążyć do jak najszybszego

dostrzegania zmian, wyciągania wniosków i wybrania sposobów działania, zapewniającego największy sukces[32].

Operację obronną charakteryzują integralnie ze sobą związane czynniki operacyjne[33]: **siły, obszar, czas i informacja.**

Siły, obszar, czas i informacja są czynnikami określającymi wszelkie działania dowódców operacyjnych. Określają one ramy działania i są ściśle ze sobą powiązane. Ich znaczenie może ulegać ciągłej zmianie. Siły, obszar i czas są stałymi jakościowymi i ilościowymi elementami, które oddziałują na możliwość działania i obszar swobody dowódców szczebla operacyjnego. Zadaniem dowódców operacyjnych jest zbadanie tych czynników w odniesieniu do możliwości działania, określenie optymalnego stosunku między nimi w zależności od rodzaju zadania. Podstawę do tego stanowi informacja i przewaga informacyjna.

Siły, czyli wojska, są warunkiem wszelkich działań militarnych. Ich zróżnicowany stopień rozwinięcia – siły reagowania kryzysowego, główne siły obrony lub podstawowa organizacja wojskowa – określają ich strukturalną dyspozycyjność. Niezbędnym warunkiem obrony narodowej i sojuszniczej jest zapewnienie zdolności do uzupełnienia wojsk oraz wystarczający czas na szkolenie uzupełniające głównych sił obrony. Istotnymi cechami wojsk lądowych są wielonarodowość, interoperacyjność i zwiększający się udział sił wsparcia. Szczególnego znaczenia, w związku z tym, nabierają tak zwane mnożniki siły (środki inżynieryjne, artyleria, OPL itp.), które zwiększać powinny możliwości jednostek bojowych. Siły w zasadzie wybiera się i łączy w związki w zależności od oczekujących je zadań.

Wielkość i skład sił w operacji obronnej są zdeterminowane celami do osiągnięcia, potencjalnymi możliwościami przeciwnika, warunkami prowadzenia operacji. Nie oznacza to, że w trakcie prowadzenia operacji nie może nastąpić konieczność dokonania reorganizacji w zakresie wielkości zaangażowanych sił, struktur organizacyjnych oraz ich roli. Może to mieć miejsce, gdy rozmiar operacji ulegnie zmianie, nastąpi zmiana charakteru prowadzonych działań oraz ich rola w etapach prowadzonych działań.

---

[32] Regulamin walki wojsk lądowych Bundeswehry HDv 100/100, Warszawa, AON 1993, s. 59.

[33] Podział i charakterystyka czynników operacyjnych na podstawie: Działania operacyjne w nowych uwarunkowaniach geopolitycznych. Materiały z sympozjum naukowego, Warszawa, AON 1998, s. 32

Aby mieć wystarczająco sił do tworzenia punktów ciężkości lub odwodów operacyjnych, należy je oszczędzać, gdzie tylko jest to możliwe. Pomóc mogą w tym: system rozpoznania, siły przygotowane do wykorzystania w wymiarze powietrznym, osłona dużych obszarów, system rażenia i zapór. Znaleźć trzeba również wyważony stosunek między rozśrodkowaniem sił na obszarze i ich koncentrowaniem do rozstrzygających działań. Naczelną zasadą na szczeblu operacyjnym jest wydzielanie jak najmniejszych sił do działań defensywnych i możliwie największych do operacji ofensywnych, aby być silnym w miejscu, które rozstrzyga bitwę i pozwala utrzymać inicjatywę.

Obszar (przestrzeń). Racjonalne wykorzystanie obszaru operacji obronnej jest istotnym problemem działań operacyjnych. Obszar działań operacyjnych (obszar odpowiedzialności obronnej) musi być przy tym postrzegany trójwymiarowo, łącznie z przestrzenią powietrzną i systemem elektromagnetycznym.

W dzisiejszych operacjach, szczególnie obronnych, niektóre czynniki wykorzystania obszaru odpowiedzialności będą z pewnością odgrywać istotną rolę. Są to linie operacji wewnętrzne i zewnętrzne, formy działań pośrednich, formy manewru – oskrzydlenie lub okrążenie. Wynikają one z zadań i odpowiedniego użycia wojsk na obszarze działań. Często są wynikiem naturalnych warunków terenowych (geograficznych). Szczególny stosunek ma miejsce pomiędzy siłami i obszarem – „stopień nasycenia" lub też „pojemność operacyjna". Tak więc wydzielać należy tyle sił, aby mogły one manewrować, uderzać w skrzydło lub na tyły przeciwnika i rozbić je koncentrycznym uderzeniem. Tylko wówczas, gdy obszar pozwala w pełni wykorzystać możliwości bojowe wojsk, a zgrupowanie operacyjne zachowa i utrzyma swobodę działań, aż do osiągnięcia celu, można mówić o zorganizowanych i efektywnych działaniach operacyjnych. Przydzielony obszar (przestrzeń) do prowadzenia operacji obronnej winien być uwarunkowany potrzebą osiągnięcia narzuconego celu działań (celami pośrednimi, alternatywnymi), pełnym wykorzystaniem możliwości bojowych wojsk, zachowaniem swobody działań i manewru.

Współczesne pole walki wymusza użycie na znacznych obszarach mniejszych sił, tendencja ta dostrzegana jest wszędzie, więc uznać to należy za naturalne. Panowanie nad obszarem nie będzie osiągane przez jego zajęcie własnymi siłami, lecz wynikać będzie raczej z ciągłego wykorzystania możliwości oddziaływania na całą głębokość własnego obszaru odpowiedzialności i przeciwnika.

Obok działań bezpośrednich, prowadzonych w szczególności przez zgrupowania bojowe i siły wsparcia znajdujące się w styczności z przeciwnikiem, coraz większego znaczenia nabierają głębokie działania. Prowadzone one będą w głębi ugrupowania przeciwnika przeciwko odwodom, obiektom logistycznym i systemom dowodzenia. Do prowadzenia takich działań predysponowane są szczególnie środki rażenia (w tym dalekiego zasięgu), siły powietrznomanewrowe, siły powietrzne, wojska walki elektronicznej, siły specjalne, powietrznodesantowe i powietrznoszturmowe.

Walka o zyskanie **czasu** stanowi sedno wszelkich rozważań. Czynnik czasu jest bardzo zmienny z uwagi na różnorodność działań – od kilku dni (akcje ratunkowe, humanitarne) do wielu miesięcy (obrona narodowa, obrona sojusznicza). Efektywne planowanie możliwych wariantów działania i planowanie wstępnych operacji może przyczynić się do zyskania czasu. Czas może mieć ponadto różne znaczenie dla różnych rodzajów sił zbrojnych lub rodzajów wojsk.

Określone trudności sprawia konieczność rozwinięcia świadomości horyzontów planowania na szczeblach operacyjnych. Taki horyzont planowania mija po 72 godzinach[34] od momentu podjęcia decyzji do jej oddziaływania na polu walki, uzmysławia, w jak wielkim zakresie decyzja oparta jest na niepewnych przesłankach i jak daleko w przyszłość musi wybiegać. Podkreśla to również szczególne znaczenie odwodów, na różnych szczeblach dowodzenia, gdyż tylko ich racjonalne wykorzystanie umożliwia elastyczną reakcję. Ponadto, często trudniej będzie ustalić, kiedy szczebel operacyjny powinien podjęć decyzję, niż znaleźć odpowiedź na pytanie na co ma się on zdecydować. Wymagany czas na efektywne wykorzystanie wojsk w operacji obronnej zależy od stopnia ich gotowości w okresie pokoju. Możliwość ich użycia zależy od wielkości tych sił, składu wojsk, odległości od obszaru odpowiedzialności obronnej oraz sprawności przegrupowania.

Zyskanie czasu może również oznaczać szybką realizację procesów decyzyjnych i szybsze działanie w stosunku do przeciwnika, wyprzedzenie jego procesów decyzyjnych, zmuszenie go do ciągłej zmiany planów.

Czas jest krytycznym elementem każdego obrońcy i nie wolno go marnować. Brak czasu zmusza dowódcę do utrzymania większych sił, zwykle odwodów, lub do podjęcia większego niż zwykle ryzyka[35].

---

[34] Działania operacyjne w nowych uwarunkowaniach geopolitycznych, s. 24.

[35] Działania wojsk lądowych armii Stanów Zjednoczonych. Podręcznik polowy FM 100-5, Warszawa, AON 1994, s. 276.

Informacja. Obok oddziaływania na przebieg ustalania położenia, proces planowania i podejmowania decyzji uwzględnić trzeba w większym stopniu niż wcześniej oddziaływanie informacji. Obecnie rola informacji, to nie tylko efektywne wykorzystanie środków. To przede wszystkim cały system informacyjny, który polega na zdobywaniu, gromadzeniu, przetwarzaniu, analizowaniu, wykorzystaniu i udostępnianiu danych. Mimo wszystko, dowódca operacyjny będzie działać w dużej niepewności co do rozwoju sytuacji. Olbrzymią rolę odgrywają też środki masowego przekazu, które wpływają na morale żołnierzy i kształtują poparcie społeczne dla akcji militarnych.

Powyższe czynniki nie tylko charakteryzują sposób osiągnięcia celu w operacji obronnej, ale przede wszystkim determinują określanie roli celów pośrednich (alternatywnych) w procesie osiągania celu głównego.

W operacji obronnej należy dążyć do utrzymania zajmowanego obszaru, odparcia uderzenia przeważających sił przeciwnika oraz do rozbicia jego nacierających zgrupowań – wyeliminowanie **środka ciężkości**[36]. Wobec tego, zdecydowany opór będzie integralnym elementem każdej operacji obronnej. Należy jednak podkreślić, że przy powietrzno-lądowym i przestrzennym charakterze działań zaczepnych nie będzie to opór za wszelką cenę.

Zdecydowana i trwała operacja obronna to obrona aktywna, wychodząca naprzeciw uderzeniom, uprzedzająca inicjatywę przeciwnika, prowadzona w wymiarze powietrznym i lądowym, elastyczna i zdolna do wykorzystania własnej inicjatywy.

Charakteryzują ją nie tylko ogień, ale szerokie działania manewrowe[37], prowadzone na lądzie i w powietrzu, skupienie wysiłku w obszarze działań głębokich, na głównym obszarze działań, przed przednim skrajem (w obszarze działań sił osłony), na skrzydłach i w głębi obszaru odpowiedzialności obronnej. Im bardziej bezpośrednia walka w czasie i przestrzeni, tym mocniej przeplatają się manewr i siła ognia[38]. Powyższe uwarunkowania wynikają z du-

---

[36] Środek ciężkości - obejmuje te elementy ogólnych możliwości przeciwnika, których zaatakowanie i wyeliminowanie doprowadzi do jego klęski lub zmusi go do podjęcia negocjacji pokojowych (np. odwody, system dowodzenia, opinia publiczna, sojusze itp.).

[37] „Manewr jest to użycie wojsk na polu bitwy poprzez ruch w połączeniu z ogniem lub zagrożeniem jego użycia w celu osiągnięcia przewagi położenia w stosunku do przeciwnika". AAP-6(U) NATO GLOSSARY OF TERMS AND DEFINITIONS, 1995, s. 2-M-2.

[38] „OPERATIONS" FM 100-5, Washington, 1993, s. 2-13.

żej przestrzenności prowadzenia operacji obronnej, a więc niebezpieczeństw powstawania luk, otwartych skrzydeł.

Operacja obronna, w zależności od celu i sposobu jego osiągnięcia, charakteryzuje się odmienną specyfiką strukturalną i funkcjonalną w aspekcie jej przygotowania i prowadzenia.

Operacja obronna może przybrać charakter pozycyjny (stały). Istotą tej obrony jest uniemożliwienie opanowania terenu przez siły przeciwnika. Główny wysiłek jest więc skupiony na utrzymaniu terenu lub odzyskaniu go od przeciwnika. Osiągnięcie celu wymusza przygotowanie silnego głównego obszaru działań oraz niewielkich, mobilnych odwodów. Przeważają tu aspekty rzeczowe. Wariant ten wymaga zachowania swobody działań i manewru w obszarze obrony, a przez to możliwości reakcji elementami ugrupowania operacyjnego na dowolny kierunek (obszar, rubież). Wynika to ze sposobu osiągnięcia celu, a zdeterminowane jest potrzebą utrzymania trwałości obszaru odpowiedzialności obronnej (szczególnie głównego obszaru), zachowania możliwości do wzmocnienia głównych sił, pogłębienia obrony i ciągłego narastania oporu.

Inną formą osiągnięcia celu (szczególnie w uwarunkowaniach kraju) na szczeblu operacyjnym mogą być działania opóźniające[39]. Ich celem jest opóźnić o czas niezbędny w danej sytuacji operacyjnej (strategicznej) uderzenie zgrupowań przeciwnika lub w wyniku aktywnych działań pozbawić go inicjatywy. Sposób prowadzenia działań opóźniających[40] jest zdeterminowany zyskaniem czasu i przestrzeni, tym samym stwarza warunki do rozwinięcia operacyjnego kolejnych sił i przygotowania przez nie skutecznej obrony w głębi lub umożliwienia przejęcia inicjatywy – **punkt krytyczny prowadzenia operacji obronnej[41] o charakterze manewrowym w skali narodowej (koalicyjnej).** Rezultat końcowy (cel) prowadzenia działań opóźniających może polegać na **ostatecznym załamaniu działań zaczepnych przeciwnika lub przekazaniu realizacji zadania (kolejnego etapu operacji obronnej) siłom broniącym się w głębi.**

---

[39] Działania opóźniające - mogą być prowadzone niezależnie lub w ramach innych rodzajów działań. Regulamin działań taktycznych ATP-35(B), s. 145.

[40] Jako działania samodzielne mogą przybrać formę operacji opóźniających. Regulamin działań wojsk lądowych (tymczasowy), Warszawa, AON 1999, s. 209.

[41] Punkt krytyczny - są to te zdarzenia, których pomyślne pokonanie jest warunkiem wstępnym do skutecznej eliminacji nieprzyjacielskiego środka ciężkości. Regulamin działań taktycznych ATP-35(B), s. 20.

Kolejną formą prowadzenia operacji obronnej jest proces celowych działań, które charakteryzują się powstrzymywaniem zgrupowań uderzeniowych przeciwnika (uwarunkowania rzeczowe i czasowe), sparaliżowaniem systemu działań zaczepnych (uwarunkowania rzeczowe i przestrzenne), w rezultacie – **pozbawieniem inicjatywy.** Kolejnym etapem jest **przejęcie inicjatywy operacyjnej** w głębi obszaru odpowiedzialności obronnej. Osiągnięcie powyższych celów pośrednich zapewnia warunki wykonania, w ramach systemu obronnego, uderzenia przed rubież styczności wojsk (przejęcie i utrzymanie inicjatywy), pobicia sił przeciwnika, zerwania jego operacji zaczepnej i pozbawienia możliwości osiągnięcia celu.

Charakterystyka przedstawionych form prowadzenia operacji obronnej wskazuje, że sposób osiągnięcia w każdej z nich celu będzie inny.

Natomiast elementami wspólnymi są:

- uporczywa obrona ważnych rejonów (kierunków, rubieży),
- trwałość operacyjnego obszaru działań oraz zdolność do reorganizacji systemu operacji obronnej,
- celowe lub wymuszone wycofanie, działania opóźniające,
- uderzenia przed rubież styczności wojsk,
- manewr integralnie związany z systemem rażenia,
- aktywność i elastyczność prowadzenia operacji obronnej,
- konsekwencja w osiąganiu celu głównego (celów pośrednich, alternatywnych), stałe dążenie do przejęcia inicjatywy.

Dlatego, w każdej sytuacji operacyjnej, siły, czas, przestrzeń i informacja stanowią integralny element celowych działań, który jest podporządkowany i zdeterminowany celem głównym i sposobem jego osiągnięcia w operacji obronnej.

Koncepcja osiągnięcia tego celu zależy od:

- miejsca i roli zgrupowań operacyjnych w układzie nadrzędnym,
- potencjału zgrupowań uderzeniowych przeciwnika,
- otrzymanego zadania,
- warunków prowadzenia operacji obronnej,
- składu i ukompletowania sił przechodzących do operacji obronnej.

2.5. Struktura operacyjnego obszaru odpowiedzialności obronnej[42]

Celem głównym operacji obronnej jest pokonanie przeciwnika i odzyskanie inicjatywy działań. Dlatego, obrona w swoich założeniach nie może być bierna. Zgrupowanie operacyjne powinno dostrzegać i wykorzystywać wszystkie możliwości, aby oddziaływać na zgrupowanie zaczepne przeciwnika możliwie na całą jego głębokość.

Koncepcja tych działań powinna być uwzględniana w planach operacji obronnej i konsekwentnie realizowana. Jednak wysoka dynamika prowadzenia operacji obronnej oraz operacji zaczepnej przez przeciwnika, narzuca prognozowanie priorytetów w aspekcie prawdopodobnych zmian sytuacji. Dostosowanie do tych zmian wymusza elastyczność działań, która powinna charakteryzować planowanie alternatywne. Plan operacji obronnej powinien być na tyle elastyczny, aby umożliwiał częste i szybkie zmiany sytuacji.

Struktura operacyjnego obszaru odpowiedzialności obronnej zależy od zadania, dostępnych zasobów, rozmiaru obszaru operacji obronnej. Operacja obronna może być planowana na dużym obszarze. Jednak siły przewidziane do działania powinny być zdolne do ich wykonania, a więc wprost proporcjonalne do wyznaczonego obszaru. Należy jednak uwzględnić, że powodzenie w osiągnięciu celu w dużej mierze zależy od twórczego zastosowania statycznych i dynamicznych form działań, gdyż operacja obronna powinna być nastawiona na orientację ofensywną. Przesłanką do tego wymogu są uderzenia przed rubież styczności wojsk, których celem jest paraliżowanie tempa prowadzenia operacji zaczepnej oraz pozbawianie przeciwnika inicjatywy działań.

Specyfika osiągania celów w operacji obronnej sprawia, że istnieją poważne problemy zdefiniowania jednoznacznej struktury, na tyle uniwersalnej, aby można było zastosować ją w każdych warunkach. Sytuacja operacyjna, zadanie do wykonania, przyjęta koncepcja sposobu osiągnięcia celu, posiadany potencjał i jego możliwości, miejsce i rola w układzie nadrzędnym, charakterystyka warunków prowadzenia operacji obronnej wymaga innego podejścia do budowy i przeznaczenia elementów składowych tej struktury. Istnieją jednak pewne reguły, które mogą stanowić podstawę do zrozumienia jej istoty i praktycznego wykorzystania podczas przygotowania i prowadzenia operacji obronnej.

---

[42] Opracowana na podstawie FM 100-15.

W żaden sposób jednak nie należy ich utożsamiać z planem operacji obronnej. Nie stanowią one również uniwersalnego wzoru do dosłownego przeniesienia na dokumenty bojowe.

Obszar odpowiedzialności obronnej bardzo ogólnie można podzielić na obszar osłony i obszar obrony (rys. 3).

Obszar osłony i obszar obrony rozdzielony jest przez przednią linię obrony (FEBA). Niemniej jednak odpowiedzialność za prowadzenie działań będzie często przesunięta do przodu od FEBA do linii przejęcia odpowiedzialności (HL)[43].

Obszar osłony i obszar obrony rozdzielony jest przez przednią linię obrony (FEBA). Niemniej jednak odpowiedzialność za prowadzenie działań będzie często przesunięta do przodu od FEBA do linii przejęcia odpowiedzialności (HL)[44].

Obszar działań sił osłony obejmuje część obszaru osłony od przedniego skraju obrony (FEBA) tak daleko, jak rozwinięte są wojska w celu obserwowania, atakowania, przechwytywania, opóźniania, dezorganizowania i wprowadzania przeciwnika w błąd podczas jego rozwijania się w kierunku obszaru obrony (rys. 4).

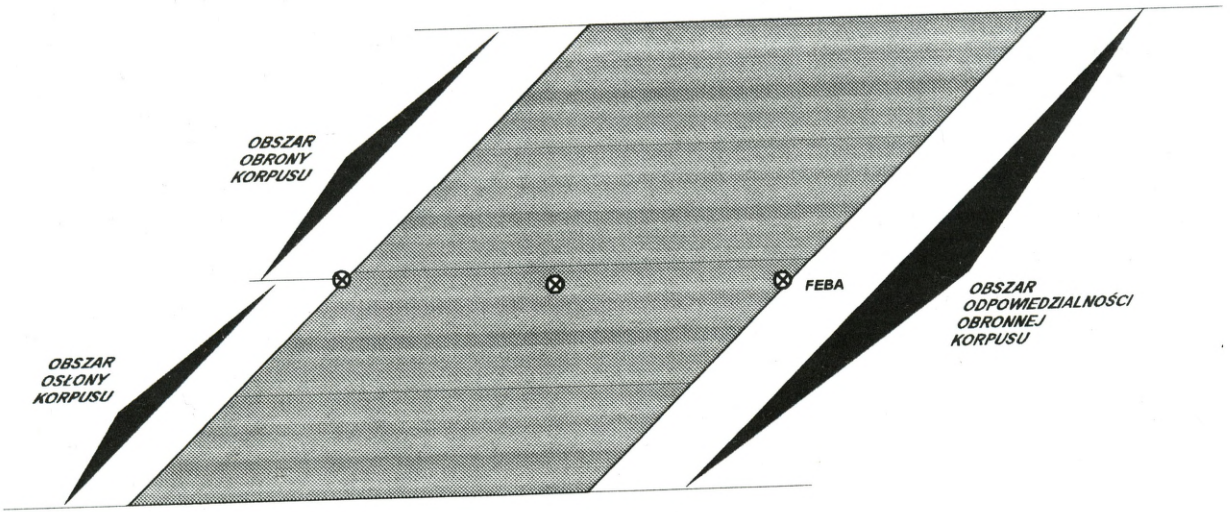
Obszar obronny obejmuje teren od przedniego skraju obrony (FEBA) do tylnej granicy operacyjnego obszaru odpowiedzialności obronnej, ograniczony na skrzydłach liniami rozgraniczenia. Jest to obszar, w którym zaplanowano stoczyć decydującą walkę obronną.

Obszar tyłowy rozciąga się od tylnych granic pasów (rejonów) zgrupowań na głównym obszarze operacji obronnej do tylniej granicy obszaru odpowiedzialności. Tam rozmieszczone są zwykle siły odwodowe. Ponadto, w tym rejonie często znajdować się będą etatowe i wzmacniające jednostki wsparcia ogniowego dalekiego zasięgu oraz jednostki logistyczne. W rejonach dyslokacji i rozwinięcia uwaga musi być zwrócona na rejony niezbędne dla całościowej koncepcji obrony, takie jak: rejony rozwinięcia dla pododdziałów zabezpieczenia logistycznego i infrastruktury.

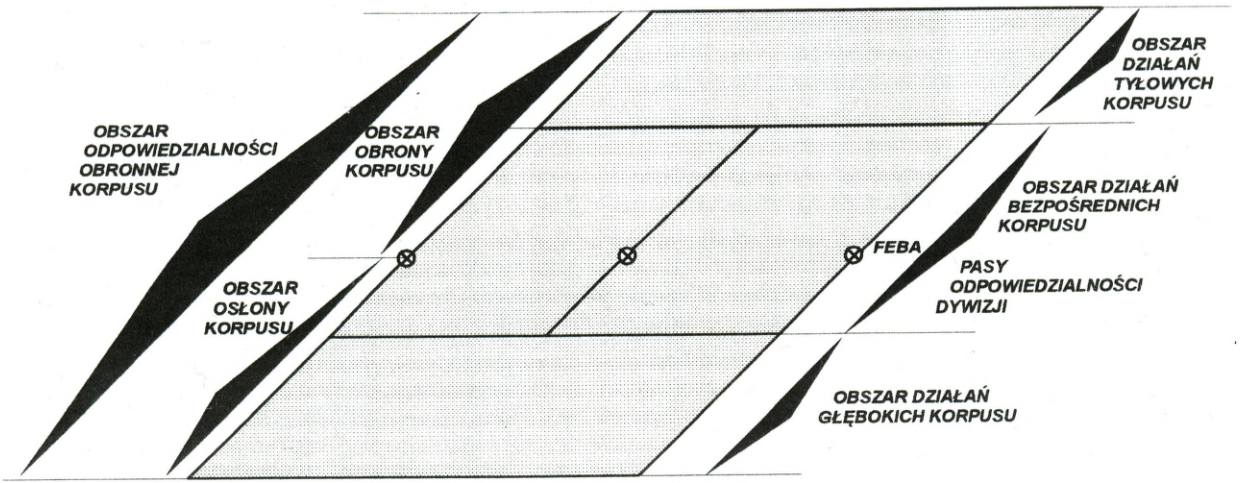
Obszar odpowiedzialności ma to do siebie, że jest to teren, w którym dowódca operacyjny może prowadzić dowolne działania, uwarunkowane jednak celem do osiągnięcia. Jednocześnie obszar ten w pewnym sensie ogranicza

---

[43] Regulamin działań taktycznych ATP-35(B), s. 132.
[44] Tamże.

Rys. 3. Struktura operacyjnego obszaru odpowiedzialności obronnej

Rys. 4. Funkcjonalne wykorzystanie struktury obszaru odpowiedzialności obronnej

możliwości dowódcy, gdyż może on tylko w jego granicach wykorzystać posiadany potencjał, bojowy (siły lądowe, powietrzne, środki rażenia itp.) – rys. 5[45].

Rysunek 6 przedstawia korpus w operacji obronnej oraz ilustruje jedną z metod graficznego przedstawienia operacyjnego obszaru odpowiedzialności.

W tym szczególnym przykładzie w obszarze między PL *BŁĘKITNA*, a PL *CZARNA* planuje się prowadzenie operacji głębokiej. Obszar działań bezpośrednich korpusu rozmieszczony jest od PL *BŁĘKITNA* do tylnej granicy obszarów odpowiedzialności głównych sił w operacji obronnej (w tym przypadku trzech związków taktycznych). Działania bezpośrednie (Close Operations) są realizowane przez siły główne i wzmacniające w obszarze odpowiedzialności obronnej i podejmowane w celu wyhamowania, skanalizowania i zwalczania głównych sił przeciwnika. Może to być dokonane kilkoma sposobami, w których dominuje obrona umocnionych obszarów (rejonów, pasów), wykorzystanie wysoce mobilnych wojsk, działających zaczepnie.

Obszar działań bezpośrednich korpusu zazwyczaj składa się z obszaru sił osłony i głównego obszaru działań. W omawianym przykładzie za stawianie zadań siłom osłony odpowiadają zgrupowania przeznaczone do obrony na głównym obszarze działań. Konsekwentnie, w obszarze działań bezpośrednich prowadzą obronę trzy związki taktyczne. W sumie ich pasy odpowiedzialności pokrywają się z obszarem działań bezpośrednich korpusu, **a w którym prowadzą one *działania głębokie, bezpośrednie i tyłowe.***

Rysunek 7 przedstawia graficzne zobrazowanie sytuacji, w której (w tym konkretnym przypadku) korpus odpowiada za stawianie zadań siłom w obszarze osłony.

W takiej sytuacji zwykle wyznacza się (przez korpus) linię (koordynacyjną) przejęcia odpowiedzialności (HL), która zapewnia bezpieczeństwo podczas przekraczania przedniego skraju obrony przez wycofujące się siły z obszaru osłony. Linie kropkowane przebiegające od przedniego skraju obrony (FEBA) do linii koordynacyjnej PL *BŁĘKITNA* wynikają z konieczności rozszerzenia obszaru działań bezpośrednich, do tej linii koordynacyjnej, przez główne siły obrony. Jest to jednak możliwe po wycofaniu się wojsk z obszaru osłony i przekroczeniu linii przejęcia odpowiedzialności (HL).

---

[45] W opracowaniu przyjęto umowną strukturę organizacyjną jaką jest korpus w składzie czterech dywizji.

Po zrealizowaniu tego przedsięwzięcia obszar do linii koordynacyjnej PL *BŁĘKITNA* jest podzielony i podporządkowany siłom broniącym się na głównym obszarze działań. Pozwala to uzyskać wystarczającą przestrzeń do prowadzenia przez nie działań głębokich oraz efektywnego wykorzystania systemu rażenia.

Typowe działania operacyjne, w wykonaniu korpusu, koncentrują wysiłek na głównym obszarze działań w operacji obronnej. W zależności od wielkości obszaru odpowiedzialności, jego głębokości oraz rodzaju operacji obronnej, koncepcja zakłada pokonanie lub niszczenie przeciwnika przed przednim skrajem obrony (FEBA) lub w granicach głównego obszaru działań.

W wypadku, gdy koncepcja zakłada rozbicie przeciwnika przed przednim skrajem operacyjnego obszaru odpowiedzialności obronnej, to wykonanie uderzenia będzie planowane przed rubież (FEBA).

Pokonanie przeciwnika w granicach głównego obszaru działań, konsekwentnie uwzględnia takie uderzenia w tym obszarze. Decyzja w ostatnim przypadku dopuszcza zatem możliwość włamania się zgrupowań przeciwnika do określonej rubieży, ściśle sprecyzowanego obszaru i wykonanie uderzenia przed rubież styczności wojsk.

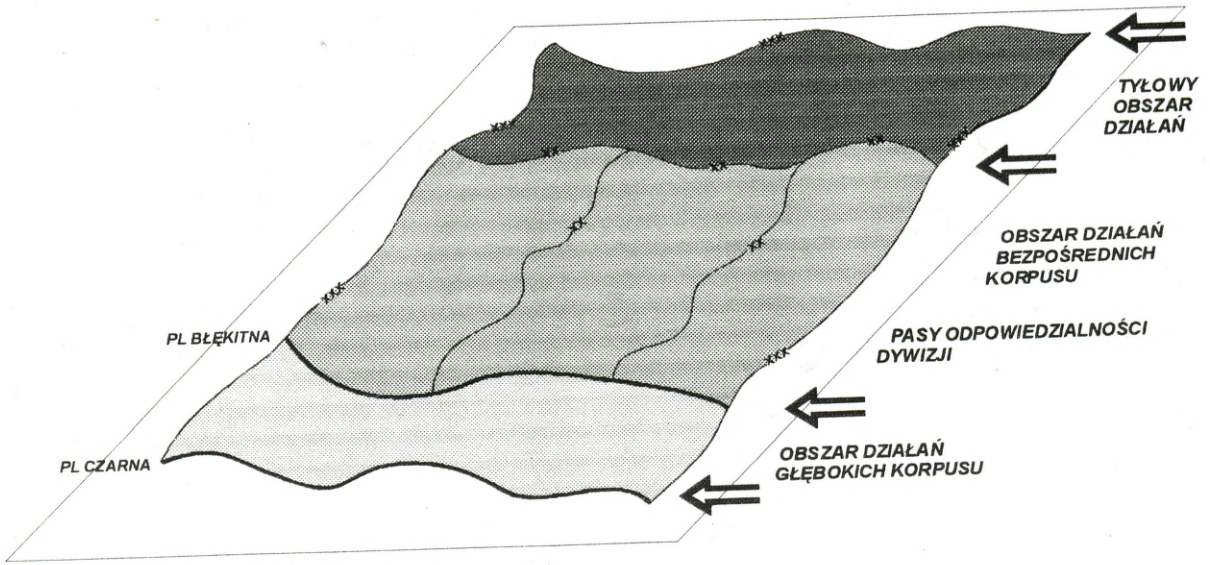
Pokonanie, rozbicie zgrupowań przeciwnika przed przednim skrajem obrony (FEBA) wymaga zatem przewagi statycznych form działań, tym samym większej koncentracji sił i środków na głównym obszarze działań w operacji obronnej.

W operacji obronnej, w której koncepcja zakłada rozbicie zgrupowań przeciwnika w granicach głównego obszaru działań, istnieje możliwość większego rozproszenia sił i środków, wymusza to jednak większą dyscyplinę wykonawczą i ścisłą synchronizację w systemie operacji obronnej.

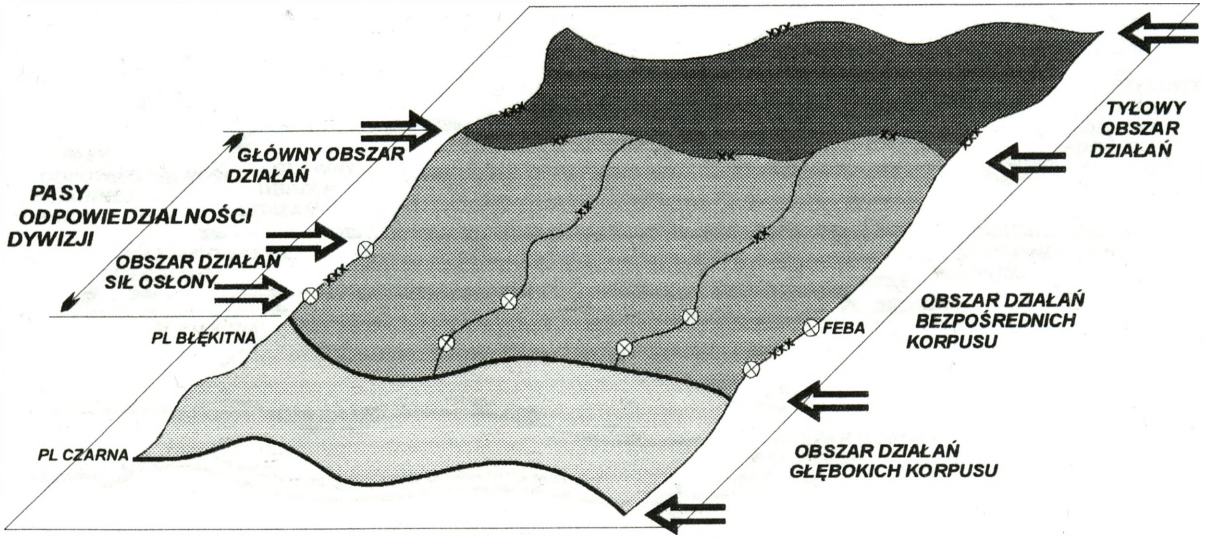
Bez względu na koncepcję osiągnięcia celu w operacji obronnej, dowódca operacyjny powinien uwzględnić zasadnicze grupy problemowe, w ramach synchronizowanego wykorzystania posiadanego potencjału, które mają decydujący wpływ na budowę struktury operacyjnego obszaru odpowiedzialności obronnej.

Są to (rys. 8):

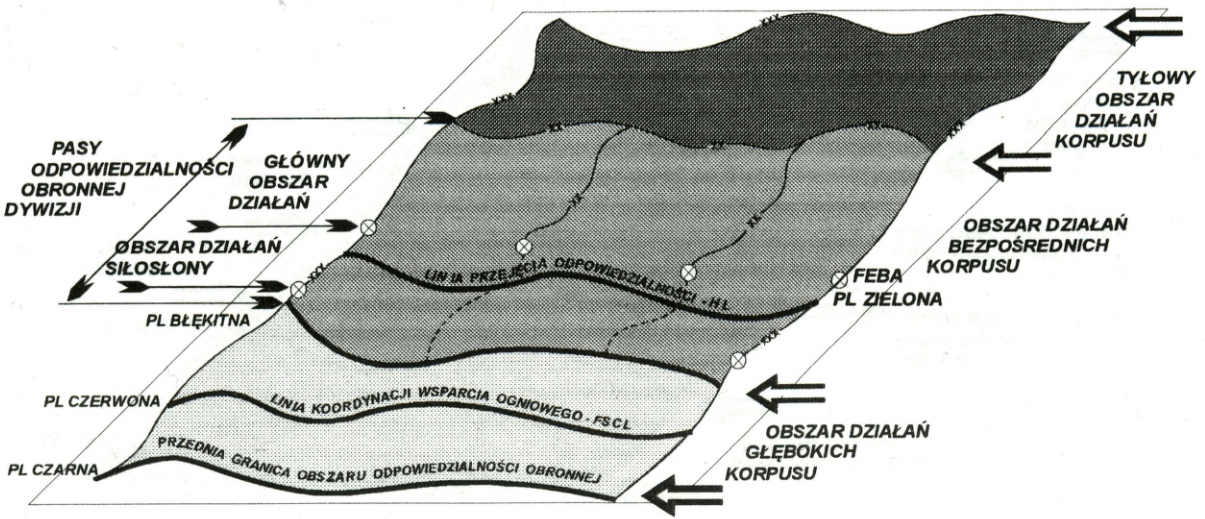
- działania głębokie daleko przed rubieżą najdalej wysuniętych wojsk własnych (FLOT),
- działanie sił w obszarze osłony przed przednim skrajem i na skrzydłach,
- działania na głównym obszarze operacji obronnej,

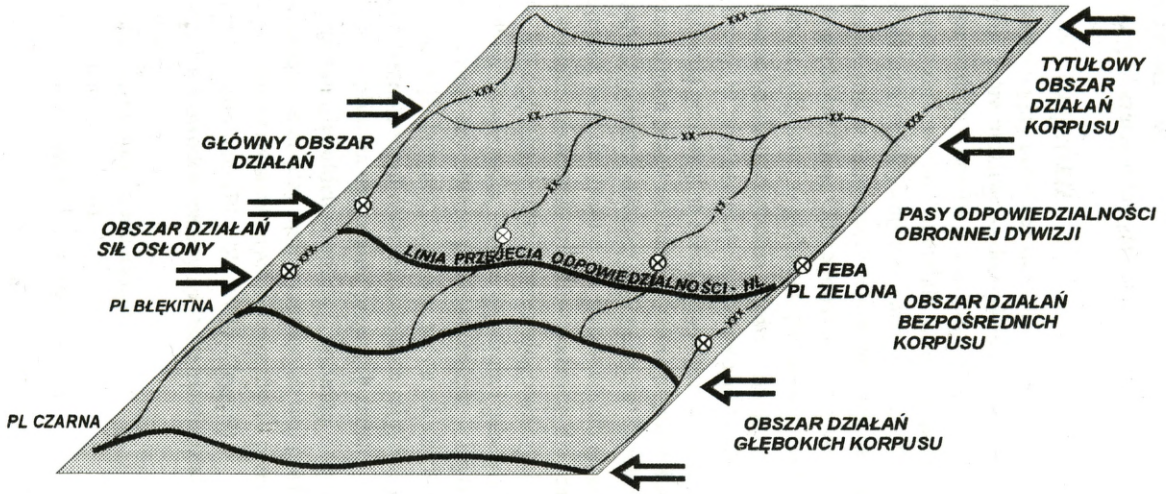
Rys. 5. Funkcjonalne obszary działań w strukturze obszaru odpowiedzialności obronnej

Rys. 6. Schemat obszaru odpowiedzialności, w którym za wykonanie zadań w obszarze sił osłony odpowiadają główne siły obrony

Rys.7. Schemat obszaru odpowiedzialności obronnej, w którym korpus odpowiada za stawianie zadań siłom osłony.

Rys. 8. Miejsce obszarów działań w strukturze operacyjnego obszaru odpowiedzialności

- działania pomocnicze dla wsparcia sił na głównym obszarze działań, w tym wykorzystanie odwodów,
- działania w obszarze tyłowym dla utrzymania swobody działań.

DZIAŁANIA GŁĘBOKIE

Związek operacyjny powinien utrzymywać wszystkie dostępne środki dla realizacji zadań, które możliwe są do wykonania w ramach działań głębokich. Operacja bezpośrednia skupiona jest na prowadzeniu działań przeciw jednemu zgrupowaniu uderzeniowemu. Natomiast działania głębokie koncentrowane są na szeregu obiektach (selektywnie lub jednocześnie). Kryterium doboru obiektów jest ocena ich roli w osiągnięciu celu w operacji zaczepnej (rys. 8).

Działania głębokie (Deep Operations) prowadzone są w granicach obszaru odpowiedzialności obronnej w głębi ugrupowania przeciwnika. Działania głębokie realizowane są dla utrzymania przestrzennego charakteru prowadzenia operacji obronnej, w tym osiągnięcia głębokości i jednoczesności w obronie oraz do zachowania przewagi na rzecz przyszłych działań. Zapobiegają skupieniu przez przeciwnika przewagi bezwzględnej poprzez zakłócenie jego tempa podejścia i paraliżowanie spoistości jego natarcia. Działania głębokie realizowane są poprzez oddziaływanie na przemieszczające się zgrupowania przeciwnika w głębi, niszczenie środków ważnych dla realizacji jego planów oraz zrywanie lub opóźnianie użycia przez niego ważnych systemów działania, takich jak: system dowodzenia, system wsparcia i zabezpieczenia (szczególnie ciągłość logistyczną) czy obrona przeciwlotnicza w krytycznych momentach prowadzenia operacji obronnej. Skupiając się na takich celach, działania głębokie są w stanie bezpośrednio osłaniać działania sił głównych. Konsekwentnie mają decydujący wpływ na wykonanie przez nie zadań.

Obszar działań głębokich w operacji obronnej korpusu obejmuje użycie sił i środków na terenie między linią wysuniętych wojsk własnych – FLOT (PL *BŁĘKITNA*) (według przedstawionych schematów) a przednią granicą obszaru odpowiedzialności obronnej (PL *CZARNA*) – (rys. 9).

W obszarze tym dowódca operacyjny jest odpowiedzialny za stawianie zadań (rys. 10) w ramach:
- bezpośredniego wsparcia lotniczego,
- lotniczej izolacji pola walki,
- taktycznego rozpoznania lotniczego,

- wykorzystania środków rażenia oraz zgrupowań aeromobilnych i powietrznodesantowych.

Podczas prowadzenia działań głębokich, oprócz wykorzystania środków rażenia, charakter dzisiejszego pola walki wskazuje, że integralnym w niej elementem jest dążenie do absorbowania elementów systemu działań strony przeciwnej na całą głębokość jego ugrupowania.

Zrealizować je można w wyniku wykorzystania:

- zgrupowań powietrznodesantowych, desantowoszturmowych i sił aeromobilnych,
- manewrowych jednostek lądowych,
- działań specjalnych,
- systemu rażenia.

Celem działań aeromobilnych może być[46]:

- uchwycenie i utrzymanie kluczowych obiektów terenowych, w tym przełęczy, wąwozów, mostów i punktów przeprawowych,
- opanowanie przeszkód,
- prowadzenie rajdów,
- atakowanie i niszczenie przerzuconych drogą powietrzną wojsk przeciwnika i sił partyzanckich,
- zadania rozpoznawcze,
- zadania ubezpieczenia, takie jak: zapewnienie osłony na możliwych drogach podejścia oraz jako siły do obrony rejonu tyłów,
- wspieranie działań pozorujących,
- blokowanie lub pomoc w powstrzymywaniu przenikania przeciwnika,
- wzmacnanie okrążonych wojsk,
- wysadzanie lub podejmowanie patroli dalekiego zasięgu.

Przez wojska powietrznodesantowe podejmowane są trzy rodzaje działań:

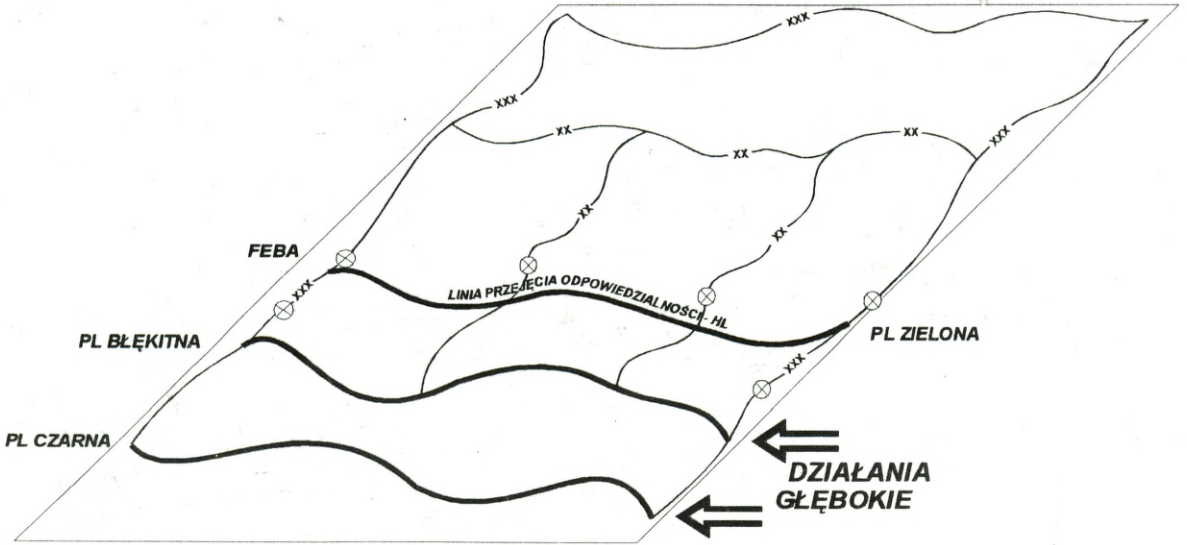
1. Działania zmierzające do opanowania i utrzymania obiektów do czasu zanim zostaną wzmocnione, albo zastąpione przez inne wojska.

2. Działania zmierzające do izolacji rejonu w celu zapobiegania lub powstrzymywania działań przeciwnika.

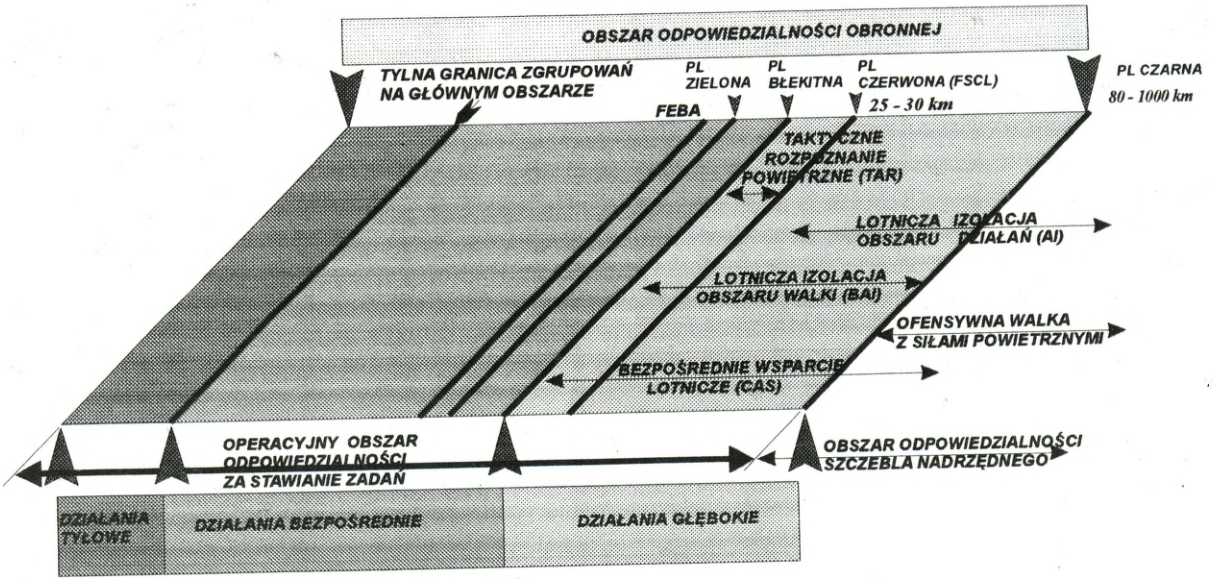
3. Rajdy powietrzne w celu zniszczenia urządzeń przeciwnika, zdobycia jeńców, nękania składu osobowego, zerwania jego działań.

---

[46] Regulamin działań taktycznych ATP-35(B), s. 182.

Rys. 9. Miejsce działań głębokich w strukturze obszaru odpowiedzialności obronnej

Rys. 10. Schemat operacyjnego obszaru odpowiedzialności za stawianie zadań

Wojska powietrznodesantowe mogą być użyte do[47]:

- zbierania informacji na terytorium kontrolowanym przez przeciwnika,
- prowadzenia rajdów w celu niszczenia stanowisk dowodzenia, stanowisk środków wsparcia ogniowego, linii komunikacyjnych, obiektów administracyjnych i logistycznych,
- opanowania i utrzymania ważnego terenu do czasu połączenia się z wojskami lądowymi,
- wzmacniania okrążonych wojsk lądowych,
- wykonywania uderzeń na tyły przeciwnika lub do odcinania jego odwodów w połączeniu z działaniami zaczepnymi wojsk lądowych,
- osłony skrzydeł lub prawdopodobnych kierunków podejścia przeciwnika,
- tworzenia zagrożenia (braku bezpieczeństwa) na tyłach przeciwnika.

W trakcie prowadzenia operacji obronnej, przeniesienie działań w głąb ugrupowania przeciwnika jest realizowane w celu:

- dezorganizacji funkcjonowania systemu działań zaczepnych przeciwnika- poprzez niszczenie ważnych obiektów (manewr powietrzno-lądowy);
- stworzenia warunków wiarygodności działań pozornych – w wyniku aktywnych działań na określonym kierunku lub rejonie;
- dezorganizowania swobody działań i manewru zgrupowań przeciwnika, szczególnie w wypadku groźby spotęgowania uderzenia – poprzez utrzymanie, w wymiarze czasowym, ważnych obiektów, przejść, przesmyków, brodów itp.;
- utrzymania wyznaczonych rejonów do czasu przejęcia przez zgrupowania wykonujące uderzenie przed rubież styczności wojsk;
- wzmocnienia zgrupowań pozostających w okrążeniu lub umożliwienia im połączenia się z wojskami własnymi;
- zdobycia, utrzymania i niszczenia obiektów ułatwiających wykonanie uderzenia przed rubież styczności wojsk;
- izolacji obszaru działań bezpośrednich w wyniku paraliżowania podejścia odwodów.

Głębokie działania rozpoczynają się przed bezpośrednim kontaktem zgrupowań lądowych sił głównych przeciwstawnych stron i są realizowane przez cały czas trwania operacji obronnej aż do jej końca. Wykorzystanie organicznych i przydzielonych środków wsparcia jest skupione na oddziaływanie na zgrupowania przeciwnika w granicach obszaru odpowiedzialności. Działania

---

[47] Regulamin działań taktycznych ATP-35(B), s. 190.

głębokie są skupione na wykrywanie, selekcjonowanie i niszczenie wysoko opłacalnych celów, których wyeliminowanie stwarza korzystniejsze warunki wykonania zadań przez siły główne.

Siły i środki rozpoznania oraz rażenia są skoncentrowane na identyfikacji i rozmieszczeniu środków przeciwnika, sposobów wykorzystania obiektów, zmian rozmieszczenia oraz potencjalnych koncepcji osiągnięcia celu przez zgrupowania przeciwnika. Pozwala to na wyeliminowanie tych elementów, które utrudniają prowadzenie operacji zaczepnej, a tym samym zwiększają możliwości wojsk w operacji obronnej.

W miarę podchodzenia do przedniego skraju obszaru obrony, następuje aktywizacja rozpoznania i wykorzystania systemu rażenia. Celem tych działań jest uaktualnianie informacji, które mogą mieć znaczny wpływ na sposób osiągnięcia celu w operacji obronnej. Jednocześnie pozwalają na wybór i niszczenie tych obiektów, które mogą być efektywnie wykorzystane przez przeciwnika w czasie i przestrzeni.

Ocena ważności obiektów w operacji obronnej powinna przede wszystkim uwzględniać ich rolę w koncepcji osiągnięcia celu. Zgrupowania przeciwnika, które stanowią szczególne zagrożenie będą obiektami wzmożonego oddziaływania wszystkich dostępnych środków rażenia.

Podejście zgrupowań przeciwnika może być kanalizowane przy integralnym wykorzystaniu naturalnych (sztucznych) właściwości terenu, umiejętnym działaniu wojsk własnych lub wykorzystaniu środków rażenia. Wobec przewagi przeciwnika rozbicie jego sił w ramach prowadzonej operacji głębokiej jest niemożliwe. Dlatego tak istotny jest wybór celów do niszczenia środkami rażenia, innych zaś kanalizowanie na przygotowane rejony (kierunki). Wariant wyboru winien być dokładnie zaplanowany i konsekwentnie wykonany.

System środków do prowadzenia działań głębokich jest zwykle ograniczony. Wobec tego istotne jest efektywne i racjonalne wykorzystanie stanu dyspozycyjnego, aby umożliwić osiągnięcie sprecyzowanego celu działań.

Zasadniczymi środkami do prowadzenia działań głębokich są:

- siły powietrzne,
- siły przerzucone drogą powietrzną i lądową,
- artyleryjskie i rakietowe środki rażenia,
- broń precyzyjnego rażenia.

Efektywne wykorzystanie powyższych środków wymaga skoordynowanego ich użycia oraz zrealizowania przedsięwzięć, które umożliwiają zachowanie bezpieczeństwa własnych wojsk. W tym celu precyzuje się w obszarze odpowiedzialności obronnej środki kontroli.

Środki kontroli obszaru operacji lądowej[48]. Manewr jest to użycie sił na polu walki poprzez wykonanie przegrupowań wojsk połączonych z użyciem środków rażenia lub wykorzystaniem własnego potencjału ogniowego oraz przemieszczaniem sił, prowadzone w celu uzyskania przewagi położenia nad przeciwnikiem w celu wykonania zadania. Koordynacja sił zaangażowanych w jego wykonanie wymaga stosowania środków kontroli pola walki, które obejmują: zamiary w celu zorientowania sił względem terenu czy też sił przeciwnika oraz identyfikacja faz pośrednich i fazy ostatecznej kończącej zadanie; ***linie rozgraniczenia, oddzielające od siebie sąsiadujące siły oraz ustanowienie zakresu odpowiedzialności; osie natarcia, graficzne zaznaczenie zamiarów, orientacyjne kierunki manewru i ruchów wojsk w celu uniknięcia konfliktu***; oraz ***wytyczenie przedniej linii wojsk własnych*** (FLOT – *Forward Line of Own Troops*) i ***przedniego skraju obrony*** (FEBA – *Forward Edge of the Battle Area*), który określa pozycję wojsk własnych, a także wytycza bezpośrednie kierunki działań. Obejmują one również: ***linie ilustrujące położenie wojsk w poszczególnych fazach, wzniesienia koordynacyjne usprawniające działania lotnictwa, linie obrony przeciwlotniczej***. Środki kierowania i kontroli obejmują również środki koordynacji wsparcia ogniowego.

Środki koordynacji wsparcia ogniowego[49]. Siły lądowe stosują siłę ognia oraz inne środki nieniszczące w celu pokonania przeciwnika lub w celu zapewnienia swobody poruszania. Środki koordynacji wsparcia ogniowego obejmują: ***obszary bez stosowania ognia*** (NFA – *no-fire areas*) w celu ochrony wojsk zaprzyjaźnionych; cele do ochrony wojsk lądowych i źródeł ostrzału; **obszary wymiany ognia** (FFA – ***free-fire areas***) pomagające w sytuacjach nagłego zaangażowania celów przypadkowych; ***strefa ograniczonego użycia ognia*** (RFA – *restrictive fire areas*) zabezpieczająca przyszłe operacje; ***linie koordynacji wsparcia ogniowego*** (FSCL – *fire support co-ordination lines*) wyznaczone przez dowódcę lądowego w koordynacji z dowódcami innych komponentów w celu usprawnienia szybkiego i efektywnego wsparcia ogniowego.

---

[48] Doktryna operacyjna AJP-01, s. 91.
[49] Doktryna operacyjna AJP-01, s. 92.

Linia koordynacji wsparcia ogniowego[50]. Linia ustanowiona przez odpowiedniego dowódcę sił lądowych, w granicach ich linii rozgraniczenia, dla zapewnienia koordynacji ognia nie będącego pod jego kontrolą, ale który może mieć duży wpływ na aktualnie prowadzone działania taktyczne. Linia koordynacji wsparcia ogniowego wykorzystywana jest do koordynowania ognia z powietrznych, lądowych lub morskich systemów broni wykorzystująca każdy rodzaj amunicji do zwalczania celów. Ustanowienie linii koordynacji wsparcia ogniowego powinno być skoordynowane z właściwym dowódcą lotnictwa taktycznego i innymi elementami wsparcia. Elementy wsparcia mogą atakować cele położone przed linią koordynacji wsparcia ogniowego bez uprzedniej koordynacji z dowódcą sił lądowych pod warunkiem, że nie będzie to mieć niepożądanych skutków na tej linii lub poza nią. Atak na cele naziemne znajdujące się za tą linią musi być koordynowany z właściwym dowódcą sił lądowych.

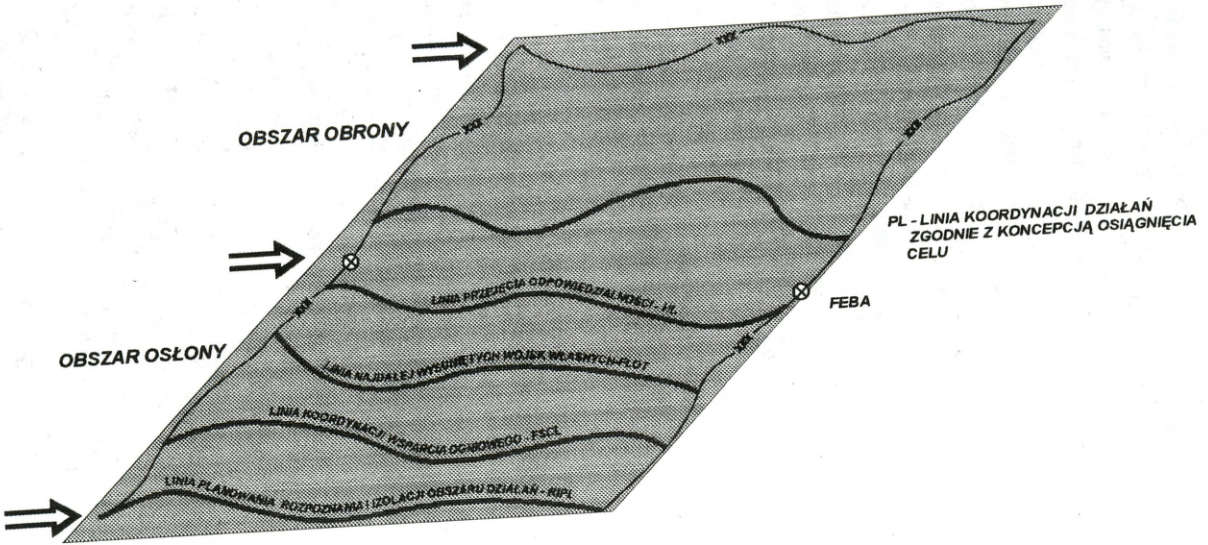
Dowódcy wojsk lądowych dostosowują położenie linii koordynacji wsparcia ogniowego (FSCL) stosownie do tempa prowadzenia operacji obronnej, uwzględniając zachowanie bezpieczeństwa własnym siłom oraz skuteczne wsparcie ich działań (rys. 11).

Trójwymiarowe pole walki w operacji obronnej wymusiło uwzględnienie elastycznego systemu kontroli do efektywnego wykorzystania lądowego i powietrznego obszaru odpowiedzialności. Jednym z istotnych elementów tego systemu jest linia koordynacji wsparcia ogniowego (FSCL). Linia ta zapewnia użycie środków nie będących pod kontrolą dowódcy operacyjnego, a które mają przesądzający wpływ na sposób osiągnięcia celu w operacji obronej. FSCL ułatwia szybkie uderzenie na wykryte cele w ramach działań głębokich, bez potrzeby uzgodnienia tego działania z wojskami lądowymi. Linia koordynacji wsparcia ogniowego (FSCL) wyznacza cele w granicach obszaru odpowiedzialności obronnej w pobliżu rubieży najdalej wysuniętych wojsk własnych (rubieży styczności wojsk). Podczas prowadzenia operacji obronnej dostosowuje się ją do aktualnego położenia wojsk.

W granicach obszaru działań bezpośrednich korpusu są prowadzone głębokie, bezpośrednie oraz tyłowe działania zgrupowań obronnych (dywizji). Wykorzystuje się również elementy ugrupowania operacyjnego np. w wymiarze powietrznym lub środki rażenia. W związku z tym nie wszystkie działania realizowane w granicach działań bezpośrednich muszą być prowadzone do rubieży styczności wojsk i odwrotnie. Nie wszystkie działania w pobliżu tej rubieży są działaniami bezpośrednimi.

---

[50] Słownik terminów i definicji NATO, AAP-6, s. 30.

Rys. 11. Linie planowania i koordynacji działań w operacji obronnej

W celu skoordynowania wykonania zadań w operacyjnym obszarze odpowiedzialności obronnej mogą być wyznaczone[51]:

- punkty koordynacyjne,
- rubieże przejęcia odpowiedzialności (HL),
- linie rozgraniczenia,
- przedni skraj obrony (FEBA),
- punkty kontrolne,
- rubież koordynacji wsparcia ogniowego (FSCL),
- rubież najdalej wysuniętych wojsk własnych (FLOT),
- rubież zakazu prowadzenia ognia,
- minimalna odległość bezpieczeństwa,
- nadzór nad przestrzenią powietrzną,
- linie koordynacyjne (w tym linia przejęcia odpowiedzialności – HL),
- sektory,
- rubieże oświetlania,
- rejony ześrodkowania (wyjściowe) odwodów,
- strefy zapór i rejony zastrzeżone,
- drogi marszu.

OBSZAR DZIAŁAŃ SIŁ OSŁONY

Obszar działań sił osłony jest organizowany przed przednim skrajem obszaru obrony (FEBA) oraz na skrzydłach. Siły osłony mogą prowadzić działania pod kontrolą dowódcy operacyjnego lub zgrupowań na głównym obszarze operacji obronnej, w ich pasach odpowiedzialności. W normalnych warunkach siły osłony wykonują zadania, które są zależne od przyjętej koncepcji prowadzenia operacji obronnej – sposobu osiągnięcia celu.

Obszar działań sił osłony z reguły obejmuje użycie sił i środków w terenie między przednim skrajem obszaru obrony (FEBA) a linią koordynacji zadań PL *BŁĘKITNA* – rubież najdalej wysuniętych wojsk własnych (FLOT) – (rys. 12).

Zadania wykonywane przez rzut osłony:

- wykryć we właściwym czasie zgrupowania przeciwnika w ich rejonach rozmieszczenia oraz na kierunkach podejścia;
- ostrzec zgrupowania na głównym obszarze działań przed niespodziewanym uderzeniem przeciwnika oraz dostarczyć informacji o jego zamierzeniach;

---

[51] Regulamin działań taktycznych ATP-35(B), s. 143.

działań opóźniających wymusza zdecentralizowane wsparcie i zabezpieczenie oraz dokładne planowanie na poszczególnych rubieżach opóźniania.

Sposób działania zgrupowań w obszarze osłony w znacznej mierze zależy od rozwoju sytuacji operacyjnej i zdeterminowane jest rolą, jaką odgrywają te zgrupowania w planie operacji obronnej. Główny wysiłek ich działań skupiony jest na kierunku największego zainteresowania zgrupowań przeciwnika. Dlatego, jeżeli jest to możliwe, powinny one dążyć do rozdzielenia sił przeciwnika, kanalizować jego ruch, angażować jego elementy systemu, aby osłabić główne zgrupowanie uderzeniowe, tym samym poprawić stosunek sił przed przednim skrajem.

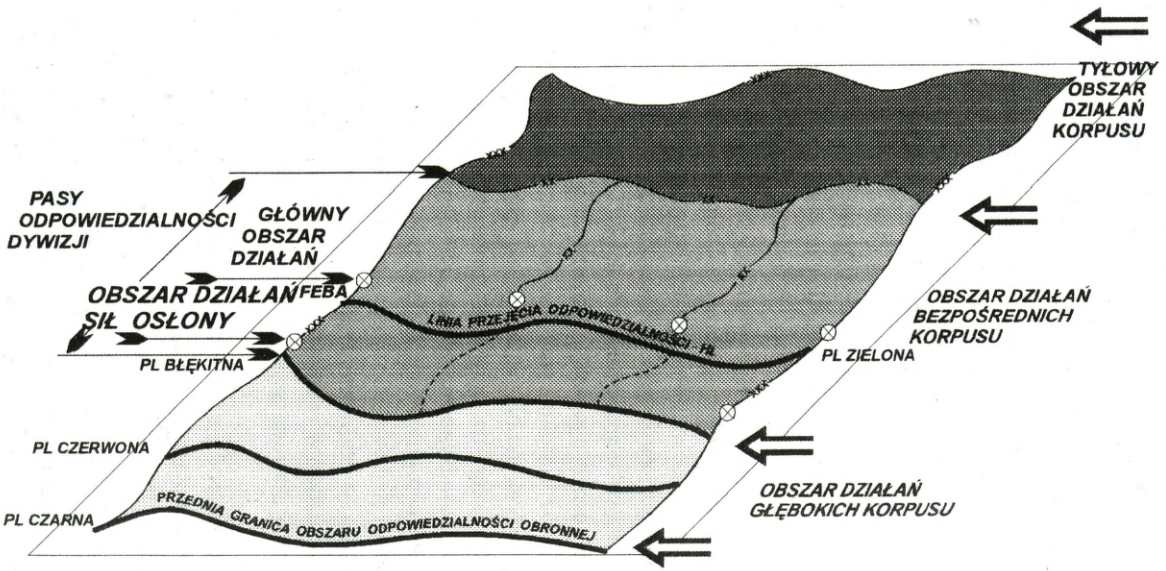
Zadania w obszarze osłony prowadzą wojska lądowe, które do ich wykonania są w niezbędnym zakresie wzmocnione oraz wydziela się wysiłek wsparcia i zabezpieczenia działań. Wsparcie działań realizowane jest z wykorzystaniem wymiaru powietrznego (w tym sił przerzuconych droga powietrzną) oraz śmigłowców bojowych.

Przejście do działań sił osłony rozpoczyna proces osiągania celów w operacji obronnej, tym samym przejmowania inicjatywy przez zgrupowania operacyjne. Rola sił osłony nie może być traktowana jako autonomiczny etap prowadzenia działań. Stanowi ona integralny element operacji obronnej.

Zadania wykonywane w obszarze osłony mogą mieć charakter dynamicznej obrony lub działań opóźniających. Głównym kryterium precyzującym rolę sił osłony i koncepcji ich wykorzystania jest cel operacji obronnej i sposób jego osiągnięcia. Z kolei możliwości wynikają z ukształtowania terenu oraz odpowiedniej głębokości obszaru osłony. Odpowiednio duży potencjał, który do tych zadań jest wydzielony, prowadząc działania w terenie o dużej głębokości (znacznym obszarze), umożliwia zaangażowanie większych sił przeciwnika. Tym samym możliwości wykonania przez nie zadań będą znacznie większe – prowadzenie działań w uwarunkowaniach czasowych, opóźnianie natarcia (podejścia), rozpoznanie kierunku głównego uderzenia lub kanalizowanie uderzeń przeciwnika.

W wypadku, gdy zadania sił osłony są zorientowane na prowadzenie typowej obrony, to wysiłek skupiony jest na niszczeniu podchodzącego (nacierającego) przeciwnika w wymiarze rzeczowym.

Zabezpieczenie działań bojowych sił osłony zależy od otrzymanego zadania. Funkcja obronna pozwala na wcześniejsze gromadzenie środków walki i ich centralne podporządkowanie. Funkcja sił osłony w aspekcie prowadzenia

Rys.12. Miejsce obszaru działań sił osłony w strukturze obszaru odpowiedzialności obronnej

działań opóźniających wymusza zdecentralizowane wsparcie i zabezpieczenie oraz dokładne planowanie na poszczególnych rubieżach opóźniania.

Sposób działania zgrupowań w obszarze osłony w znacznej mierze zależy od rozwoju sytuacji operacyjnej i zdeterminowane jest rolą, jaką odgrywają te zgrupowania w planie operacji obronnej. Główny wysiłek ich działań skupiony jest na kierunku największego zainteresowania zgrupowań przeciwnika. Dlatego, jeżeli jest to możliwe, powinny one dążyć do rozdzielenia sił przeciwnika, kanalizować jego ruch, angażować jego elementy systemu, aby osłabić główne zgrupowanie uderzeniowe, tym samym poprawić stosunek sił przed przednim skrajem.

Głębokość obszaru osłony powinna być na tyle duża, aby wydłużyć zasięg własnych środków rażenia jak najdalej od przedniego skraju oraz zmusić przeciwnika do rozwinięcia i zmiany rejonów rozmieszczenia jego systemu rażenia. Paraliżuje to koncentrację ognia przed decydującym uderzeniem zgrupowań lądowych, tym samym umożliwia selektywne oddziaływanie i niszczenie przez system rażenia, którym dysponują zgrupowania na głównym obszarze operacji obronnej. Obiekty do rażenia powinny obejmować zasadnicze elementy systemy operacji zaczepnej, których obezwładnienie poważnie utrudni koordynacje wysiłku jeszcze przed podejściem do głównego obszaru działań. Do realizacji powyższych przedsięwzięć wykorzystuje się lotnictwo, broń precyzyjnego rażenia, środki OPL, śmigłowce bojowe, środki artyleryjskie i rakietowe.

Dowodzenie zgrupowaniami zależy od ich funkcjonalnego podporządkowania. W wypadku, gdy siłami w obszarze osłony dowodzi dowódca operacyjny, jednoczesne obliguje ten szczebel do koordynowania wysiłku w zakresie stawiania zadań, wsparcia i zabezpieczenia oraz wymiany informacji między siłami osłony – dowódcą operacyjnym a zgrupowaniami na głównym obszarze działań. Powyższa relacja obowiązuje również w wypadku, gdy za działanie sił w obszarze osłony odpowiadają dowódcy zgrupowań głównych sił (sprzężenie zwrotne).

Podczas prowadzenia działań w obszarze sił osłony szczególnego znaczenia nabiera problem zorganizowanego przekroczenia linii przejęcia odpowiedzialności (HL), szczególnie, gdy siły osłony podlegają dowódcy operacyjnemu.

Linia (HL) może w szczególnych przypadkach być sprecyzowana przez dowódców zgrupowań na głównym obszarze operacji obronnej, ale z reguły jest ustalana przez dowódcę operacyjnego. W ostatnim przypadku dowódcy

zgrupowań pierwszego rzutu odpowiadają za prowadzenie działań w ich pasach odpowiedzialności tylko do linii przejęcia odpowiedzialności (HL).

Linia przejęcia odpowiedzialności pełni inną ważną funkcję. Ustala ona w uwarunkowaniach przestrzennych i czasowych (w terenie i terminowo), kiedy odpowiedzialność za prowadzenie działań bezpośrednich ze zgrupowaniami przeciwnika przechodzi z sił osłony na zgrupowania broniące się na głównym obszarze.

Linię przejęcia odpowiedzialności (HL) wyznacza się w takich granicach od przedniego skraju obrony, aby umożliwiała: prowadzenie ognia bezpośredniego i pośredniego na kierunkach podejścia zgrupowań przeciwnika, zapewniała wsparcie działań sił osłony w końcowej fazie wykonania zadań, umożliwiała bezpieczne oderwanie się tych sił od przeciwnika oraz zorganizowane wycofanie, przejście przez system zapór inżynieryjnych i przedni skraj obrony wojsk własnych.

Wymaga to szczegółowej koordynacji w zakresie m.in.: ustalenia czasu funkcjonowania linii, sprecyzowania punktów i kierunków przejścia oraz zapewnienia łączności – w relacji bezpośredniej między siłami osłony a zgrupowaniami na głównym obszarze operacji obronnej. Dlatego, tak istotna jest wymiana informacji między zainteresowany stronami bez względu na podległość sił osłony.

Po przekroczeniu linii przejęcia odpowiedzialności (HL), zgrupowania osłonowe powinny jak najszybciej pokonać główny obszar działań, następnie przystąpić do odtwarzania zdolności bojowej w rejonach ześrodkowania. Z reguły są one rozmieszczone w tyłowym obszarze głównych sił lub tyłowym operacyjnym obszarze odpowiedzialności obronnej.

Ubezpieczenie sił w operacji obronnej na skrzydłach normalnie jest realizowane przez zainteresowane zgrupowania w ich pasach (rejonach) odpowiedzialności obronnej. Jednakże dowódca operacyjny może postawić zadania do wykonania wydzielonym siłom w wypadku, gdy: skrzydło (skrzydła) są poważnie zagrożone i może to rzutować na sposób wykonania zadania (osiągnięcia celu), obciążenie zgrupowań na głównym obszarze operacji obronnej jest na tyle duże, że nie są one w stanie zabezpieczyć skrzydeł we własnym zakresie.

Podczas prowadzenia działań w obszarze osłony, wykorzystanie sił w ugrupowaniu przeciwnika jest skierowane na niszczenie i obezwładnienie obiektów systemu działań zaczepnych, wsparcie działań zgrupowań pozostających w okrążeniu, dezorganizację podejścia i rozwinięcia zgrupowań przeciwnika. Ich celem jest spotęgowanie rezultatów działań rzutu osłony.

W skali operacyjnej, powyższe zamierzenia zapewniają swobodę działań, kontrolę stopnia osiągania celu głównego operacji obronnej oraz pozostawiają dowódcy czas na ewentualną reakcję odwodami w granicach obszaru odpowiedzialności obronnej[52].

Umożliwiają również bieżącą kontrolę przebiegu operacji obronnej, a szczególnie ocenę przeciwnika. Sytuacja ta pozostawia dowódcy operacyjnemu dużą samodzielność w rozwiązywaniu problemów taktyczno-operacyjnych. Pozwala również na bieżąco określać potrzebę osiągania celów pośrednich (cele pośrednie w sprecyzowanych etapach prowadzenia operacji obronnej) oraz alternatywnych w procesie osiągania celu głównego.

GŁÓWNY OBSZAR DZIAŁAŃ

Główny obszar działań w operacji obronnej obejmuje działania zasadniczego potencjału operacyjnego, który wyznaczony jest w terenie od przedniego skraju obrony (FEBA) do tylnej granicy pasów (rejonów) odpowiedzialności głównych sił obrony, ograniczony na skrzydłach liniami rozgraniczenia.

Nie wyklucza to sytuacji, w której w pasach (rejonach) odpowiedzialności głównych sił obrony (na głównym obszarze działań), ze względu na wykonywane przez nie zadania (cel), pewne elementy ugrupowania operacyjnego mogą być rozmieszczone.

Zgrupowania na głównym obszarze działań, w zależności od koncepcji sposobu osiągnięcia celu, mogą pełnić funkcje obronne (etap prowadzenia obrony), kontynuowanie prowadzenia działań opóźniających zapoczątkowanych przez siły osłony lub wykonanie uderzenia przed rubież styczności wojsk. Powyższe potencjalne zadania wynikają z dominującej roli tych zgrupowań, gdyż w ich obszarze odpowiedzialności obronnej i przy ich pełnym zaangażowaniu finalizuje się proces osiągnięcia celu operacji obronnej (wykonanie zadania). W myśl tej roli zgrupowania realizują kompleks przedsięwzięć zabezpieczających i ubezpieczających wewnętrzne zadania, realizują racjonalne wykorzystanie sił i środków (ekonomia sił) oraz w pełni odpowiadają za zagospodarowanie powierzonego im terenu (rys. 13).

---

[52] Granica operacji - granica działań bojowych opisujących w jaki sposób wojska użyte są w czasie i przestrzeni wśród punktów krytycznych w dążeniu do środka ciężkości przeciwnika. Regulamin działań taktycznych ATP-35(B), s. 20.

Wykorzystanie sił w obszarze osłony zależy od przyjętej formy sposobu osiągnięcia celu przez główne siły obrony, gdzie realizacja zadań wymaga zastosowania statycznych i dynamicznych form jej prowadzenia.

W obronie o charakterze pozycyjnym dominuje statyczne wykorzystanie sił i środków, gdyż dąży się, aby kierunki dogodne do prowadzenia działań zaczepnych przez przeciwnika były wąskie a głębokość działań ograniczona.

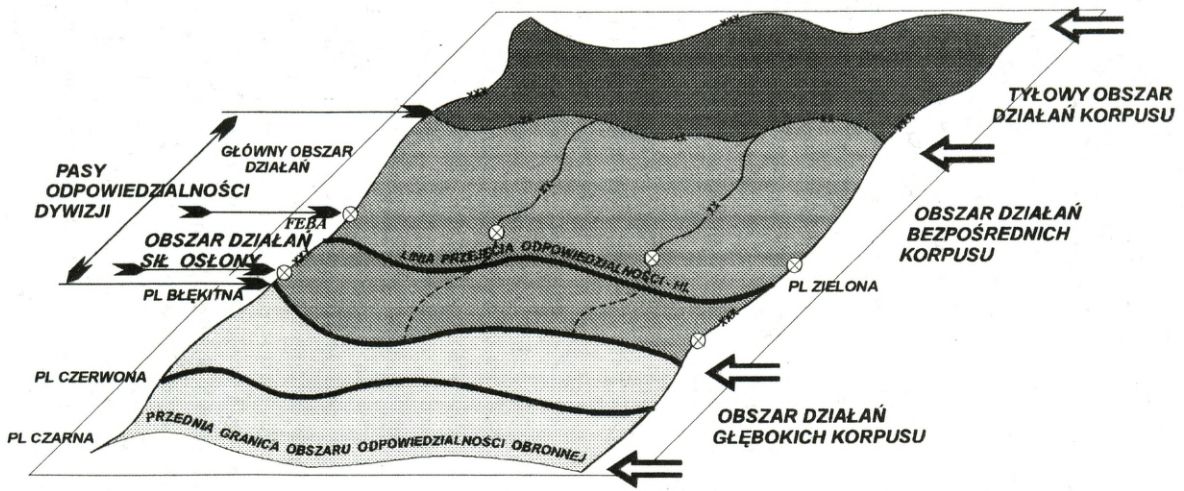
W obronie o charakterze manewrowym przeważają aspekty związane z pokonaniem przeciwnika, preferują więc formy działań, jakimi są działania mobilne nad utrzymaniem terenu.

Konsekwentnie, zgrupowania w operacji obronnej o charakterze manewrowym będą działały na szerszym froncie i na większych głębokościach w porównaniu z obroną pozycyjną. Operacja obronna o charakterze manewrowym potrzebuje mniej czasu na przygotowanie, szczególnie do przystosowania infrastruktury naturalnej (sztucznej). Wymaga jednak mobilnych zgrupowań, zdolnych w krótkim czasie skupić wysiłek w decydującym miejscu i czasie oraz rozproszyć wysiłek, gdy jest to celowe. Powyższe przedsięwzięcia umożliwiają zatrzymanie przeciwnika, wykorzystanie dynamicznych form działań (uderzenie przed rubież styczności wojsk) oraz zminimalizowanie destrukcyjnego oddziaływania środków rażenia na elementy systemu w operacji obronnej.

Przyjęty, na podstawie oceny sytuacji, główny wysiłek operacji obronnej jest najważniejszym, funkcjonalnym elementem systemu operacji obronnej, ściśle zintegrowanym z strukturą obszaru odpowiedzialności, który może decydować o wykonaniu zadania (osiągnięciu celu). Zgrupowania prowadzące tam działania mają priorytet we wsparciu działań i zabezpieczeniu bojowym. Koncepcja osiągnięcia celu powinna jednak zakładać elastyczność planu w zakresie pozwalającym na zmianę kierunku głównego wysiłku podczas prowadzenia operacji obronnej.

Maksymalna efektywności działań na kierunku głównego wysiłku operacji obronnej jest realizowana w wyniku zawężenia tego kierunku w terenie, wykorzystania naturalnych (sztucznych) właściwości terenu, skupienia w czasie i przestrzeni środków rażenia na newralgicznych obszarach w terenie lub obiektach przeciwnika. Rezultat tych działań powinien zapewnić kanalizowanie ruchu zgrupowań przeciwnika, zgodnie z przyjętą koncepcją.

Szczególną uwagę w operacji obronnej należy zwrócić na potencjalne luki, otwarte skrzydła, kierunki przegrupowania sił po wykonaniu zadań w obszarze osłony oraz na realizację zaplanowanych uderzeń przed rubież styczności wojsk. Luki w ugrupowaniu operacyjnym mogą powstać w wyniku uderzeń środków

Rys.13. Miejsce głównego obszaru działań w strukturze operacyjnego obszaru odpowiedzialności obronnej

rażenia lub sił przeciwnika, utraty zdolności bojowej zgrupowań lub wynikają z szerokiego obszaru odpowiedzialności obronnej. Przenikające zgrupowania przeciwnika powinny być jak najszybciej lokalizowane i niszczone. Nie wyklucza się wykorzystania w tej sytuacji środków rażenia, śmigłowców bojowych, mobilnych zgrupowań lądowych, a nawet sił powietrznych. Luki przez cały czas prowadzenia działań powinny być co najmniej dozorowane (w tym wykorzystanie środków inżynieryjnych), a w wypadku zagrożenia ich wykorzystaniem przez przeciwnika – zamykane.

Dowódca operacyjny w zasadzie nie ingeruje w wykorzystanie naturalnych (sztucznych) przeszkód terenowych przez podległe zgrupowania obronne w ich pasach (rejonach) odpowiedzialności. W specyficznych warunkach, które są zdeterminowane sytuacją operacyjną, charakterem tej przeszkody, ukształtowanie terenu ma duży wpływ na koncepcję osiągnięcia celu w skali operacyjnej lub teren może ułatwiać manewr operacyjny, pewne ograniczenia w tym zakresie są konieczne. Dotyczą czasu wykorzystania danej przeszkody (terenu) przez szczebel operacyjny lub narzucone są granice obszaru zastrzeżonego dla podwładnych.

Operacja obronna może być prowadzona w pewnych sytuacjach na znacznych obszarach. Jej powodzenie zależy od następujących uwarunkowań:

- zadania i sytuacji operacyjnej,
- utrzymania przewagi w powietrzu,
- posiadanego wzmocnienia organicznego i przydzielonego,
- niekorzystnego terenu, który ogranicza swobodę działań i manewru,
- przeszkód terenowych, które ograniczają ruch przeciwnika, a ułatwiają zorganizowany charakter prowadzenia operacji obronnej.

Głęboki obszar odpowiedzialności obronnej jest korzystny z punktu widzenia operacyjnego. Koncepcja osiągnięcia celu zakładająca załamanie zgrupowań uderzeniowych przed przednim skrajem obrony (FEBA), rozważana jest bardzo rzadko. Głębokość operacji obronnej jest utrzymywana w wyniku racjonalnego wykorzystania potencjału w postaci zgrupowań na głównym obszarze działań oraz zachowaniem odwodów. ***Posiadanie i utrzymywanie odwodów pozwala zachować swobodę działań, która umożliwia osiąganie celów alternatywnych***. Pogłębianie obszaru odpowiedzialności obronnej, szczególnie na zagrożonych kierunkach, powinno uwzględniać nie tylko użycie wojsk lądowych, ale również w pełnym zakresie operacyjnych elementów wsparcia i zabezpieczenia bojowego działań.

ODWODY

Utrzymanie i odtwarzanie odwodów jest zasadniczym warunkiem zachowania zorganizowanego charakteru prowadzonych działań oraz zapewnia zachowanie zdolności do osiągania celów głównych (pośrednich, alternatywnych) i przedsięwzięć perspektywicznych. Etap planowania operacji obronnej powinien sprecyzować skład, rozmieszczenie i potencjalne zadanie dla odwodu (odwodów). Wykorzystanie odwodów w trakcie prowadzenia operacji obronnej dla rozwiązywania bieżących sytuacji, w obszarze odpowiedzialności obronnej, wymusza niezbędne przedsięwzięcia do ich odtworzenia. Czasowo ich rolę mogą przejąć środki rażenia, siły powietrzne, śmigłowce bojowe, wojska inżynieryjne i chemiczne, zgodnie z ich przeznaczeniem. Czas ten powinien być jak najkrótszy.

Zasadniczą rolą odwodów jest koncentracja działań na kierunku głównego wysiłku, gdyż on decyduje o powodzeniu operacji obronnej.

Dla zapewnienia powyższej potrzeby niezbędne są wysoce mobilne odwody. Cechą charakterystyczną każdej operacji obronnej jest jej charakter statyczny. Przeciwnik, wykorzystując to, ma do wyboru warianty wykonania uderzenia lub jego zaniechania. Oprócz tego, posiadając inicjatywę, ma możliwość wyboru kierunku, czasu oraz sposobu uderzenia. Dlatego zgrupowania w operacji obronnej, przygotowując użycie odwodów, powinny uwzględniać szereg możliwości ich wykorzystania (cele alternatywne).

Podstawowe zadania odwodów to: wykonanie kontrataków (przeciwuderzeń), blokowanie na rubieżach obrony, zamykanie luk i niszczenie przenikających zgrupowań przeciwnika – szczególnie na głównym obszarze działań operacji obronnej, wzmacnianie głównych sił obrony.

Głównym zadaniem pozostaje jednak wykonanie uderzenia przed rubież styczności wojsk i blokowanie na rubieżach obronnych. Powyższe zadania powinny być uwzględniane w planach osiągnięcia celu i konsekwentnie realizowane. Potencjał odwodu przeznaczonego do wykonania uderzenia przed rubież styczności wojsk powinien być porównywalny z siłami przeciwnika. Oprócz tego, równolegle, zgrupowanie operacyjne powinno utrzymać odwód (odwody) do osiągania celów alternatywnych – ubezpieczenie wykonania uderzenia, przeciwdziałanie przenikaniu zgrupowań przeciwnika przez luki i otwarte skrzydła, działania przeciw zgrupowaniom przeciwnika przerzuconym w wymiarze powietrznym.

Gdy nie ma takiej potrzeby celowe jest zdecentralizowane wykorzystanie odwodów w wyniku podporządkowania ich zgrupowaniom na głównym obszarze operacji obronnej.

Predystynowane do wykonania zadań przewidzianych dla odwodów są wojska zmechanizowane i pancerne. Nie wyklucza to wykorzystania innych sił, gdy tego wymagają warunki terenowe, sytuacja operacyjna.

DZIAŁANIA W OBSZARZE TYŁOWYM

Działania w obszarze tyłowym (Rear Operations) prowadzone są w głębi własnego obszaru odpowiedzialności obronnej, w celu utrzymania swobody działań i manewru, ciągłości dowodzenia, synchronizacji działań, ciągłości wsparcia wojsk środkami rażenia, nieprzerwanego zabezpieczenia bojowego działań, w tym szczególnie zabezpieczenia logistycznego i bezkolizyjnego przemieszczania odwodów (rys. 14).

Tyłowy obszar działań korpusu obejmuje teren od tylnej granicy pasów (rejonów) odpowiedzialności głównych sił do tylnej granicy[53] obszaru odpowiedzialności obronnej korpusu. Z reguły rozmiesza się tam siły odwodu (odwodów) operacyjnego. Ponadto, w tym obszarze znajdować się będą etatowe i wzmacniające elementy wsparcia i zabezpieczenia szczebla operacyjnego, w tym jednostki logistyczne.

Działania w obszarze tyłowym pełnią istotną rolę w koncepcji osiągnięcia celu głównego. Oprócz rozmieszczenia tam elementów ugrupowania operacyjnego (odwodów, elementów wsparcia i zabezpieczenia), stanowi obszar działań, który ma decydujący wpływ na wykonanie zadań przez strukturalne (funkcjonalne) elementy ugrupowania operacyjnego.

Koordynacja wysiłku zgrupowań operacyjnych w procesie osiągnięcia celu powoduje potrzebę rozpatrzenia skutków prowadzenia działań głębokich przez przeciwnika. Cel operacji zaczepnej w znacznym stopniu może być zdeterminowany rezultatami, jakie przeciwnik osiągnie podczas prowadzenia tych działań w tyłowym operacyjnym obszarze obrony. Siły przerzucone w wymiarze powietrznym lub zgrupowania lądowe, które przeniknęły przez luki (otwarte skrzydła), mogą na tyle zdezorganizować funkcjonowanie systemu operacji

---

[53] Granica operacji - granica działań bojowych opisujących w jaki sposób wojska użyte są w czasie i przestrzeni wśród punktów krytycznych w dążeniu do środka ciężkości przeciwnika. Regulamin działań taktycznych ATP-35(B), s. 20.

obronnej, że staje się problematyczne osiągnięcie w niej celu. **To zagrożenie jest o tyle istotne, że bezpośrednia konfrontacja ze zgrupowaniami przeciwnika, w operacji obronnej, może rozpocząć się właśnie od obszaru tyłowego.** Dlatego działania w obszarze tyłowym powinny stanowić integralny element planu obrony i jednocześnie równoległy etap procesu sposobu osiągnięcia celu. Pozwala to skutecznie przeciwdziałać potencjalnym zagrożeniom ze strony przeciwnika.

Zakres zadań z tym związanych obejmuje:

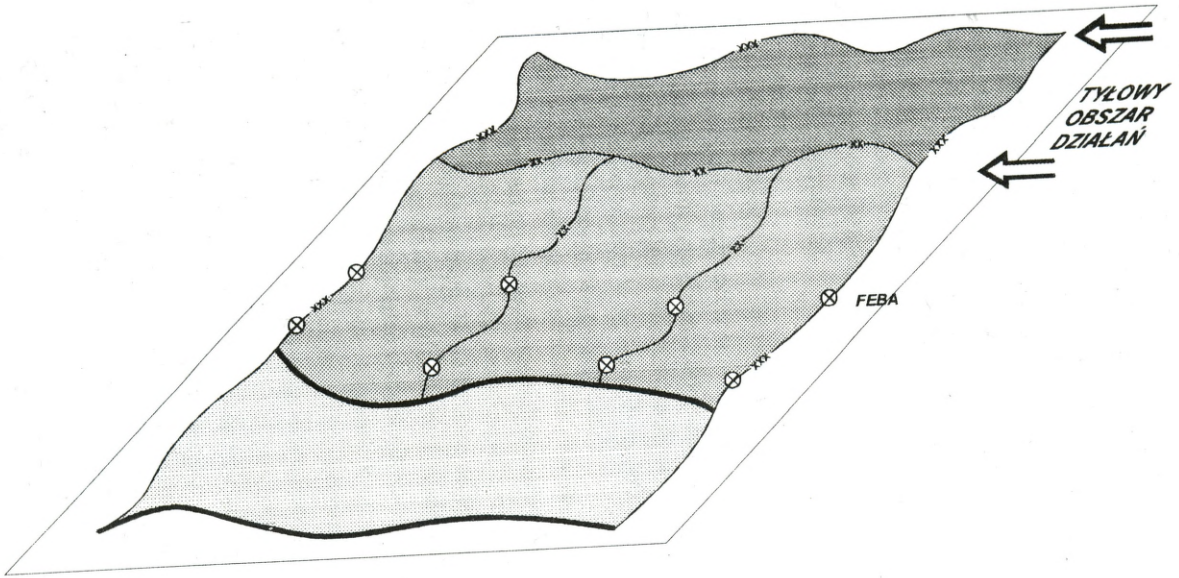
- działania przeciw zgrupowaniom przeciwnika użytym w wymiarze powietrznym,
- utrzymanie swobody działań i manewru w skali operacyjnej,
- reakcję siłami i środkami na dowolny kierunek, obszar, rejon,
- utrzymanie inicjatywy,
- stworzenie warunków do pogłębienia obrony, narastania oporu,
- przygotowanie i wykorzystanie, w skali operacyjnej, infrastruktury naturalnej i sztucznej, w aspekcie osiągania celów pośrednich (alternatywnych),
- reorganizację systemu operacji obronnej w etapie przejęcia i wykorzystania inicjatywy operacyjnej podczas uderzenia przed rubież styczności wojsk,
- swobodę manewru zgrupowań koalicyjnych (sąsiadów) przechodzących do operacji obronnej w drugim rzucie,
- zabezpieczenie przegrupowania siłom podchodzącym z głębi do wykonania uderzenia przed rubież styczności wojsk,
- utrzymanie więzi operacyjnej między strukturalnymi (funkcjonalnymi) elementami ugrupowania,
- osłonę wycofujących się sił z głównego obszaru działań,
- osłonę skrzydeł.

2.6. System operacji obronnej

Stosownie do celów, zadań i warunków oraz sposobu osiągnięcia celu tworzy się system operacji obronnej[54]. Stanowi on skoordynowany wewnętrznie

---

[54] System operacji obronnej, jako autonomiczny problem, nie występuje w dokumentach normatywnych NATO. Natomiast w każdej sytuacji jest on uwzględniany, szczególnie podczas synchronizacji działań, skupienia głównego wysiłku, wykorzystania manewru po liniach wewnętrznych i zewnętrznych, planowania działań - sposobu osiągniecia celu i koncepcji linii operacji.

Rys.14. Miejsce tyłowego obszaru działań w strukturze operacyjnego obszaru odpowiedzialności obronnej

i wzajemnie powiązany układ elementów i działań obronnych zapewniających osiągnięcie celu operacji obronnej w sposób zgodny z zamiarem dowódcy przy jak najmniejszych stratach własnych. Efektywność systemu jest uwarunkowana konsekwentnym procesem synchronizacji działań.

Synchronizacja w operacji obronnej – to zdolność do skupienia zasobów i działań w czasie i przestrzeni w celu stworzenia maksymalnego stosunku siły bojowej w decydującym miejscu i czasie. Synchronizacja obejmuje zmasowane efekty siły bojowej (wojsk i ognia) w decydującym punkcie, lecz nie ogranicza się tylko do tego. Synchronizacja dąży do uzyskania przytłaczającej przewagi poprzez skoordynowane użycie dostępnych zasobów[55].

System operacji obronnej obejmuje:

- ugrupowanie operacyjne,
- system rażenia,
- system informacyjny,
- system wsparcia i zabezpieczenia,
- infrastrukturę operacyjną obszaru odpowiedzialności obronnej.

Ugrupowanie operacyjne – to siły i środki podzielone, zgrupowane, rozmieszczone i przemieszczane w operacyjnym obszarze odpowiedzialności obronnej zgodnie z koncepcją osiągnięcia celu.

Wyróżnia się w nim elementy strukturalne i funkcjonalne. Pierwsze z nich to zgrupowania na głównym obszarze operacji obronnej, odwód (odwody), zgrupowania rodzajów wojsk, odwody przeciwpancerne i oddziały zaporowe, jednostki wsparcia logistycznego. W zależności od sytuacji, mogą być organizowane operacyjne oddziały wydzielone i rajdowe oraz zgrupowania przeznaczone do prowadzenia działań aeromobilnych i powietrznodesantowych.

Skład, zadania i rozmieszczenie elementów ugrupowania operacyjnego wynikają z potrzeb związanych z miejscem i rolą operacji obronnej w systemie nadrzędnym, sposobem osiągnięcia celu, warunkami prowadzenia operacji obronnej.

Główne siły obrony[56] – są przeznaczone do zorganizowanego przyjęcia uderzenia zgrupowań przeciwnika, skutecznego przeciwdziałania działaniom zaczepnym, utrzymania trwałości rubieży (obszarów, rejonów, kierunków) oraz

---

[55] Regulamin działań taktycznych ATP-35(B), s. 94.

[56] W dokumentacji NATO nie występuje pojęcie pierwszy (kolejny) rzut. W opracowaniu przyjęto - zgrupowania broniące się na głównym obszarze działań w operacji obronnej - jako główne siły obrony.

zapewnienia swobody działań w całym operacyjnym obszarze odpowiedzialności obronnej. Zasadniczą rolą tych zgrupowań jest osiągnięcie celu głównego w operacji obronnej

Odwód operacyjny – może być przeznaczony do wykonania uderzenia przed przedni skraj, rozbicia zgrupowań uderzeniowych przeciwnika włamujących się w operacyjny obszarze odpowiedzialności obronnej, pogłębienia obrony, stworzenia warunków wykonania zadań przez zgrupowania funkcjonalne na kierunku głównego wysiłku operacji obronnej.

Ponadto funkcją odwodów jest[57]:

- wzmocnienie,
- blokowanie,
- osłona skrzydeł,
- osłona obiektów tyłowych.

Odwody operacyjne rozmieszcza się w rejonach ześrodkowania lub rejonach obrony – w operacyjnym obszarze tyłowym. Ponadto, określa się dla nich rejony odpowiedzialności zwalczania desantów powietrznych. Do wykonania zadań związanych z potrzebą osiągania celów pośrednich (alternatywnych), w toku prowadzenia operacji obronnej, tworzy się funkcjonalne elementy ugrupowania operacyjnego.

Są to zgrupowania:

- broniące się na kierunku głównego wysiłku operacji obronnej, tj. na kierunku głównego uderzenia przeciwnika;
- przeznaczone do wykonania przeciwuderzenia (uderzenia przed rubież styczności);
- do wykonania manewru i wykorzystania stworzonej przewagi;
- do działań przeciw desantom powietrznym oraz przeciw zgrupowaniom aeromobilnym;
- przeznaczone do działań w obszarze osłony;
- przeznaczone do luzowania;
- przewidziane do działań pozornych;
- wyznaczone do celowego wycofania (działań opóźniających);
- utrzymania obszaru (rejonu) obrony nawet w wypadku, gdy celowe jest ich pozostawienie w ugrupowaniu przeciwnika – w okrążeniu;
- wyznaczone do obrony na rubieżach pośrednich w działaniach opóźniających.

---

[57] Działania taktyczne wojsk lądowych ATP-35(B), s. 125.

Ugrupowanie operacyjne tworzy się odpowiednio do sposobu osiągnięcia celu operacji obronnej, przewidywanego rozwoju sytuacji oraz miejsca i roli wyznaczonych sił w systemie obrony państwa lub w układzie koalicyjnym.

Ugrupowanie obronne powinno umożliwić:

- zharmonizowanie działań zgrupowań taktycznych dla zapewnienia, w skali operacyjnej, osiągnięcia celu strategicznego;
- pomyślne prowadzenie operacji obronnej w różnych warunkach;
- koncentrację wysiłku oraz synchronizację wszystkich elementów potencjału operacyjnego w czasie i przestrzeni;
- racjonalne wykorzystanie właściwości obronnych terenu;
- swobodę działań i manewru;
- możliwość reakcji na dowolnych kierunkach;
- utrzymanie trwałości obrony i możliwość reorganizacji systemu operacji obronnej w stosunku do bieżącej sytuacji operacyjnej;
- aktywność (inicjatywę), dynamikę działań oraz ekonomiczne wykorzystanie sił i środków, aż do osiągnięcia celu;
- elastyczność działań;
- przeciwdziałanie powietrzno-lądowym działaniom zaczepnym przeciwnika;
- umożliwienie prowadzenia operacji obronnej w wymiarze powietrzno-lądowym;
- zapewnienie warunków do ochrony wojsk przed środkami systemu rażenia przeciwnika oraz zachowania ciągłości dowodzenia i synchronizacji działań.

System rażenia w operacji obronnej obejmuje:

- uderzenia lotnictwa,
- system ognia wojsk rakietowych i artylerii,
- system obrony przeciwlotniczej,
- system ognia piechoty i czołgów,
- użycie inżynieryjnych środków rażenia.

Uderzenia lotnictwa wojsk lądowych są ściśle skoordynowane z użyciem lotnictwa strategicznego.

Ogień wojsk rakietowych i artylerii w operacji obronnej stanowi połączenie uderzeń rakietowych i ognia wszystkich środków artyleryjskich, obejmujących zmasowany i zaporowy ogień artylerii z zakrytych stanowisk ogniowych na rejony, odcinki i rubieże podczas rozwijania i podchodzenia zgrupowań przeciwnika (działania głębokie), przed przednim skrajem, na skrzydłach

i w głębi obszaru odpowiedzialności obronnej oraz strefy ognia środków przeciwpancernych.

System obrony przeciwlotniczej powinien zapewnić wykrycie we właściwym czasie środków napadu powietrznego i terminowy przekaz informacji, odparcie uderzeń przeciwnika z powietrza, zniszczenie samolotów, śmigłowców, rakiet samonaprowadzających, niszczenie lotnictwa transportowego i śmigłowców transportujących desanty, skupienie wysiłku OPL na osłonie najważniejszych zgrupowań wojsk i obiektów, manewr ogniem OPL.

System OPL stanowi integralną część składową ogólnego systemu obrony powietrznej. Stanowi on ogień oddziałów rakiet przeciwlotniczych i artylerii przeciwlotniczej, zorganizowany według zadań, kierunków, rubieży, stref, obiektów, sposobów działania i czasu, ściśle związany z działaniami bojowymi lotnictwa myśliwskiego i siłami OP.

Ogień piechoty i czołgów oraz użycie inżynieryjnych środków rażenia muszą być powiązane z przygotowaną infrastrukturą obszaru odpowiedzialności obronnej.

System informacyjny – siły i środki we wzajemnie powiązanym układzie obejmującym kompleks przedsięwzięć dla zdobywania, gromadzenia, analizowania, przetwarzania, udostępniania i przesyłania informacji we własnym systemie obronnym oraz informacyjnego oddziaływania destrukcyjnego na przeciwnika. Jego podstawowymi elementami składowymi są systemy rozpoznania, dowodzenia, łączności, walki radioelektronicznej i maskowania operacyjnego.

System wsparcia i zabezpieczenia – obejmuje kompleks sił, środków i działań pozabojowych, nie związanych z bezpośrednim oddziaływaniem na przeciwnika, mających na celu zapewnienie jak najkorzystniejszych warunków wykonania zadań przez zgrupowania strukturalne i funkcjonalne.

Składa się z podsystemów: ubezpieczenia naziemnego i powietrznego, maskowania bezpośredniego, zabezpieczenia inżynieryjnego, obrony przed bronią masowego rażenia, zabezpieczenia topograficznego i hydrometeorologicznego, zabezpieczenia logistycznego – zaopatrywania, zabezpieczenia technicznego i medycznego, uzupełniania wojsk.

Infrastruktura operacyjnego obszaru odpowiedzialności obronnej – to rozbudowany pod względem inżynieryjnym teren w obszarze obrony oraz przystosowane do potrzeb operacji obiekty i urządzenia (instalacje) cywilne. Rozbudowa inżynieryjna terenu obejmuje przygotowanie pasów, rubieży, rejonów i pozycji obronnych oraz dróg manewru, dowozu i ewakuacji.

O stopniu rozbudowy inżynieryjnej decydują:

- siły i środki, w tym inżynieryjne, którymi dysponuje szczebel operacyjny,
- czas przeznaczony na przygotowanie operacji obronnej,
- właściwości terenu i jego specyfika topograficzno-geograficzna,
- warunki przejścia do operacji obronnej.

Operacyjny obszar odpowiedzialności obronnej rozbudowuje się według potrzeb wynikających z otrzymanego zadania oraz z miejsca i roli zgrupowań obronnych w systemie obrony państwa. Liczba i rozmieszenie rubieży pośrednich i ryglowych wynika z kolei ze sposobu osiągnięcia celu głównego (celów pośrednich, alternatywnych).

W operacyjnym obszarze odpowiedzialności obronnej rozbudowuje się rubież (rubieże) dla koordynacji zadań na oczekiwanych, najważniejszych kierunkach uderzeń przeciwnika. Przewidziane są one do obrony przez zgrupowania wycofujące się z głównego obszaru działań lub do prowadzenia operacji obronnej przez część (całość) odwodu.

Między rubieżami koordynacji zadań przygotowuje się rubieże ryglowe oraz samodzielne rejony i węzły obrony, w tym odpowiednio przystosowane do obrony miejscowości. Przygotowanie obszaru odpowiedzialności obronnej obejmuje ponadto rozbudowę fortyfikacyjną rejonów ześrodkowania wojsk, stanowisk ogniowych i startowych, stanowisk dowodzenia, rubieże rozwinięcia do przeciwuderzeń. Duże znaczenie ma rozbudowa systemu zapór inżynieryjnych oraz wykorzystanie naturalnych i innych ważnych obiektów infrastruktury w całym operacyjnym obszarze odpowiedzialności obronnej.

3. PROWADZENIE OPERACJI OBRONNEJ

3.1. Obrona w obszarze działań sił osłony

Wykonanie zadań (osiąganie celów) w operacji obronnej w głównym stopniu jest uzależnione od umiejętności wykorzystania wszystkich dostępnych możliwości, które mogą to zapewnić. Jedną z nich jest obszar działań sił osłony.

Jej utworzenie umożliwia: opóźnienie podejścia zgrupowań przeciwnika, dając w ten sposób czas na tworzenie systemu operacji obronnej; oddalenie groźby niespodziewanego uderzenia zgrupowań lądowych przeciwnika; obniżenie skuteczności oddziaływania jego systemu rozpoznania i rażenia.

Przeciwnik, przechodząc do operacji zaczepnej, posiada poważne atuty, takie jak: inicjatywę, możliwość wyboru czasu i miejsca uderzenia, przewagę. Dążył on będzie do osiągnięcia celu działań zaczepnych przy jak najmniejszych stratach własnych, w jak najkrótszym czasie[58]. Przewagę bezwzględną, tak samo jak inicjatywę, bardzo trudno utrzymać przez cały okres działań zaczepnych. Dlatego duże znaczenie ma pulsacyjne tworzenie przewagi względnej. Wykorzystanie jej z reguły skierowane jest na główny potencjał obronny, pozwalający w odpowiednim miejscu i czasie osiągnąć wymierny rezultat materialny. Stąd, główne uderzenie jest skupione na rozbicie sił zasadniczych, pozbawienie woli działań lub opanowanie obiektów kluczowych decydujących o trwałości obrony – **punkt (punkty) ciężkości**.

Dla rozbicia sił prowadzących operację obronną konieczne jest – obok użycia odpowiednich ilości sił i środków w decydującym czasie i przestrzeni – wiarygodne zlokalizowanie i rozpoznanie sił w obronie, tzn. określenie jej parametrów – czyli faktu istnienia, rozmieszczenia w terenie, ustalenia systemu operacji obronnej oraz prawdopodobnego zadania i koncepcji jego wykonania (sposobu osiągnięcia celu).

Sposób osiągnięcia celu w operacji obronnej jest poprzedzony wielowariantową oceną prawdopodobnego działania przeciwnika. Konsekwencją tego

---

[58] J. Pawłowski, *Manewr w obronie*, Myśl Wojskowa 1999, nr 4, s. 39

procesu jest odpowiednie wykorzystanie sił w poszczególnych obszarach działań, w tym w obszarze osłony. Zadania postawione siłom osłony (cel do osiągnięcia) oraz ich bezpośrednia konfrontacja ze zgrupowaniami przeciwnika, a w szczególności rezultat tej konfrontacji może znacznie odbiegać od prognozowanej oceny jego prawdopodobnego sposobu działania. Tym bardziej, gdy do określonej oceny przyjęto wariant działania i wdrożono go do realizacji w formie decyzji. Mimo to, należy przewidywać możliwość korekty decyzji w stosunku do rzeczywistego działania przeciwnika, a w konsekwencji potrzebę reorganizacji systemu operacji obronnej. Szczególnie w aspekcie przyjęcia głównego wysiłku. Reorganizacji tej dowódca dokonuje na podstawie stopnia zainteresowania środków rozpoznania przeciwnika, skupienia wysiłku jego środków rażenia (szczególnie lotnictwa i broni precyzyjnej), użycia przez przeciwnika zgrupowań w wymiarze powietrznym, koncentracji sił, aktywności grup etnicznych i mniejszości narodowych sprzyjających przeciwnikowi. Jednak wiarygodna ocena powstaje w wyniku nawiązania kontaktu bezpośredniego ze zgrupowaniami uderzeniowymi przeciwnika. Pozwala ona na ciągłą i aktualną analizę sytuacji w miarę jej przybliżania do przedniego skraju. Wykorzystanie sił w obszarze osłony umożliwia zdobycie wiarygodnych informacji, które zapewniają utworzenie optymalnego systemu operacji obronnej zgodnie z koncepcją osiągnięcia celu oraz płynną reorganizacją tego systemu w zależności od potrzeb.

Przygotowanie operacyjnego obszaru osłony umożliwia siłom głównym stworzenie korzystnych warunków do wykonania zadań. Przewaga sytuacyjna wymusza konieczność przedwczesnego użycia przez przeciwnika części sił jego głównego zgrupowania uderzeniowego. Pociąga to za sobą rozwinięcie niezbędnych elementów wsparcia i zabezpieczenia. Takie działanie osłabia w rezultacie tempo podejścia do zasadniczego przedniego skraju obrony, dezorganizuje rozwinięcie zgrupowań uderzeniowych przeciwnika, prowadzi do ujawnienia prawdopodobnego kierunku jego największego zainteresowania, obniża efektywność wykorzystania środków rażenia przeciwnika oraz umożliwia ocenę zamiaru osiągnięcia celu w operacji zaczepnej.

Możliwość wykorzystania zgrupowań w obszarze osłony ma wymiar znacznie szerszy.

Procesowi wykonania zadań przez te siły towarzyszy udział niezbędnych elementów wsparcia i zabezpieczenia szczebla operacyjnego. W odniesieniu do naziemnych środków rażenia, pozwala ta sytuacja na wydłużenie zasięgu

oddziaływania na podchodzące zgrupowania przeciwnika. Stwarza to warunki do obniżenia jego potencjału na dalekich podejściach, znacznie oddalonych od przedniego skraju obrony.

Biorąc pod uwagę, że zgrupowania prowadzące działania w obszarze osłony są funkcjonalnymi elementami ugrupowania operacyjnego, to ich zasadniczą rolą jest osiągnięcie celu pośredniego w skali operacyjnej. Rezultat tych działań ma jednak bezpośredni wpływ na sposób osiągnięcia celu w operacji obronnej.

Ważną rolę pełni rzut osłony w dezorganizacji systemu działań zaczepnych oraz w paraliżowaniu koncepcji osiągnięcia celów przez przeciwnika. Umiejętne wykorzystanie właściwości naturalnych terenu połączone z uporczywą obroną obszarów (rejonów, kierunków), zmusza przeciwnika do wcześniejszego rozwinięcia sił głównych lub do opóźnienia podejścia jednego ze zgrupowań. Istotne jest również obniżanie potencjału przeciwnika oraz dezorganizowanie funkcjonowania systemu informacyjnego i logistycznego. Takie działanie paraliżuje ciągłość i swobodę działań i zmusza do nieustannej reorganizacji systemu działań zaczepnych.

Oddziaływanie na obiekty przeciwnika, w wyniku wykorzystania sił w obszarze osłony, nie ogranicza się do momentu przejęcia zadań przez zgrupowania na głównym obszarze. Część tych sił może być wykorzystana do celowego pozostawienia ich w ugrupowaniu przeciwnika z zadaniem prowadzenia działań nieregularnych. Efekt tych przedsięwzięć jest rozłożony w czasie, jednak umożliwia ciągłe lub pulsacyjne oddziaływanie na elementy systemu działań zaczepnych zarówno w okresie przygotowania operacji obronnej, jak również w trakcie jej prowadzenia. W tym przypadku należy uwzględnić ekonomiczne gospodarowanie siłami w skali operacyjnej.

Duże możliwości wykonania zadań w obszarze osłony istnieją przy wykorzystaniu wymiaru powietrznego. Manewr siłami w wymiarze powietrznym pozwala nadać operacji obronnej charakter powietrzno-lądowy[59]. Ma to istotne znaczenie, gdyż umożliwia prowadzenie aktywnych działań na całą głębokość ugrupowania przeciwnika. Tym samym, stwarza warunki paraliżowania syste-

[59] „Szybkie przerzuty wojsk, ponad linią walczących wojsk i w lukach między nimi, niezależnie od warunków terenowych, sprawiają, że ten obszar działań jest szczególnie istotny dla manewru w końcowych latach dwudziestego wieku". Z. Ścibiorek, *Rola manewru w obronie*, Wiedza Obronna, nr 3/170, s. 21.

mu działań zaczepnych w odniesieniu do elementów systemu informacyjnego, środków rażenia, dowodzenia i zaopatrzenia logistycznego. Użycie wojsk w wymiarze powietrznym wymusza zrealizowanie szeregu przedsięwzięć w zakresie ubezpieczenia i zabezpieczenia jego wykonania. Konsekwencją tego jest natomiast możliwość reakcji tymi siłami w krótszym czasie, w porównaniu z możliwościami wykorzystania zgrupowań lądowych.

Potencjalne cele do osiągnięcia przez siły osłony:

- utrzymać ciągłą styczność bezpośrednią ze zgrupowaniami lądowymi przeciwnika co umożliwia śledzenie bieżącej sytuacji przed przednim skrajem;
- ubezpieczyć siły główne od niespodziewanego uderzenia przeciwnika, zapewniając jednocześnie czas na dostosowanie (reorganizację) systemu operacji obronnej do jego rzeczywistego działania;
- opóźnić, o czas niezbędny w danej sytuacji operacyjnej, podejście zgrupowań lądowych przeciwnika, a tym samym umożliwić przygotowanie systemu operacji obronnej bez oddziaływania jego systemu rażenia;
- skanalizować ruch zgrupowań uderzeniowych przeciwnika na określony kierunek (rejon), z reguły na główny wysiłek operacji obronnej lub rejon porażenia ogniowego;
- dezorganizować podejście i rozwinięcie sił przeciwnika dla uniemożliwienia jednoczesnego wejścia do działań elementów głównego zgrupowania uderzeniowego, a gdy jest to możliwe – zmusić przeciwnika do wcześniejszego rozwinięcia sił głównych;
- dezorganizować podejście i rozwinięcie zgrupowań przeciwnika oraz funkcjonowanie elementów systemu działań zaczepnych – w tym systemów dowodzenia, kierowania ogniem, zabezpieczenia logistycznego, zdalnego minowania i broni precyzyjnej;
- rozpoznać prawdopodobny kierunek głównego uderzenia;
- zmylić działaniami dezinformacyjnymi przeciwnika co do koncepcji sposobu osiągnięcia celu w operacji obronnej, struktury operacyjnego obszaru odpowiedzialności obronnej, przebiegu przedniego skraju, rozmieszczenia i wykorzystania elementów systemu obrony.

Rezultat wykonania powyższych zadań bezpośrednio wpływa na zorganizowane odparcie uderzenia zgrupowań przeciwnika oraz stwarza warunki do przejęcia inicjatywy działań i osiągnięcia celu operacji obronnej.

3.2. Prowadzenie działań na głównym obszarze

3.2.1. Reorganizacja systemu operacji obronnej w stosunku do rzeczywistego działania przeciwnika

Potrzeba dostosowania elementów systemu operacji obronnej do rzeczywistego działania przeciwnika wiąże się utrzymaniem gotowości do elastycznej i zorganizowanej zmiany kierunku głównego wysiłku. Wynika ona z tego, że mimo rozpatrzenia wielu wariantów działania przeciwnika istnieje możliwość wykonania przez niego głównego uderzenia w kierunku nieprzewidzianym lub zmiany kierunku głównego uderzenia w trakcie prowadzenia operacji zaczepnej.

Oprócz tego, przełamanie jest traktowane jako ostateczna forma natarcia, gdy inne formy z różnych przyczyn są niemożliwe do wykonania. W związku z powyższym, na głównym obszarze operacji obronnej, należy liczyć się z wykonaniem uderzenia na szerokim froncie, na kilku kierunkach, rozpoznaniem walką, uderzeniem przełamującym równolegle z uderzeniem pomocniczym[60]. Każde powodzenie na dowolnym kierunku może przejąć ciężar głównego uderzenia.

Potrzebną w takiej sytuacji reorganizację[61] systemu operacji obronnej, w pierwszej fazie jej prowadzenia, umożliwia manewr sił do obszaru osłony oraz efektywne wykorzystanie, stworzonej w wyniku tych działań, przewagi sytuacyjnej. Należy wziąć po uwagę, że działania przeciwnika mogą mieć charakter działań pozornych, maskujących właściwy kierunek głównego uderzenia. Nawet pierwsza faza uderzenia zgrupowań przeciwnika na główny obszar działań nie stanowi jeszcze do końca wiarygodnej oceny jego koncepcji działania. Chociaż wydaje się, że główne siły obrony są w stanie zweryfikować dotychczasową ocenę. Rezultat działań tych zgrupowań stanowi podstawę do dokonania niezbędnych zmian (reorganizacji) w systemie operacji obronnej (w tym kierunku głównego wysiłku) lub potwierdzić dotychczasowe ustalenia. Powyższa

---

[60] L. Varvarovsky, *Manewrowość*, Warszawa, MON 1962, s. 188.

[61] Rozpatrując problematykę reorganizacji systemu operacji obronnej należy uwzględnić również, elastyczne dostosowanie elementów struktury obszaru operacyjnego, w tym szczególnie rubieże koordynacji zadań, wsparcia ogniowego, punkty kontaktowe oraz inne punkty i rubieże przedstawione na s. 39-58.

sytuacja jest o tyle istotna, gdyż uderzenia przeciwnika można się spodziewać na więcej niż jednym kierunku, a tylko na jednym z nich skupi on główny wysiłek elementów systemu działań. Zatem, należy liczyć się ze zmianami kierunku głównego uderzenia w trakcie prowadzenia operacji zaczepnej. Dążenie przez przeciwnika do uzyskania wysokiego tempa, wykorzystania słabych miejsc w obronie, obchodzenia rejonów silnie umocnionych, wykorzystania różnych form manewru oraz sił w wymiarze powietrznym, sprzyja temu zamierzeniu.

Powyższa ocena w zakresie zmiany kierunku głównego uderzenia wskazuje na konieczność dokonania przesunięć sił i środków dla:

- zapewnienia narastania oporu na kierunku głównego uderzenia przeciwnika;
- zwiększenia nasycenia sił i środków na wybranych kierunkach;
- utrzymania ciągłości obrony oraz więzi operacyjnej między głównymi siłami a odwodami;
- zachowania i utrzymania swobody działań i manewru elementów ugrupowania operacyjnego;
- utworzenia (reorganizacji) zgrupowań funkcjonalnych na nowym (dotychczasowym) kierunku głównego wysiłku operacji obronnej.

Uogólniając, istnieje potrzeba dokonania zmian w ugrupowaniu operacyjnym dla tworzenia przewagi sytuacyjnej, która umożliwia skuteczne przeciwdziałanie zgrupowaniom uderzeniowym przeciwnika. Poza tym, zachodzi konieczność utrzymania zdolności do reakcji na każdą zmianę sposobu jego działania.

Podczas prowadzenia operacji obronnej powyższe zadania można zrealizować w wyniku przesunięcia:

- zgrupowań w głębi (z reguły odwodów) do nowych rejonów rozmieszczenia. Sytuacja ta umożliwia skrócenie czasu reakcji na sytuacje krytyczne oraz zapewnia swobodę działań;
- sił z dotychczasowego kierunku głównego wysiłku obrony (część zgrupowania funkcjonalnego) na nowy kierunek (rubież obrony, rejon rozmieszczenia). Rezultat tego działania to: pogłębienie obrony na nowym kierunku głównego wysiłku, wzmocnienie sił w styczności, wykonanie luzowania, narastanie oporu, wyhamowanie tempa natarcia przeciwnika dla zapewnienia zorganizowanego wycofania sił broniących się na skrzydłach;

- części sił z kierunków pasywnych dla odtworzenia zgrupowań (odwodów) w głębi obszaru odpowiedzialności obronnej. Odtworzenie zdolności tych zgrupowań stwarza warunki do: załamania działań przeciwnika na rubieży w głębi, przejęcia zadań po wycofaniu (planowym, wymuszonym) głównych sił, zyskania czasu na skuteczną reakcję przez szczebel nadrzędny (koalicyjny), utworzenia zgrupowania do wykonania przeciwuderzenia;

- zgrupowań wzdłuż frontu z odcinków pasywnych, umożliwiając obronę lub wzmocnienie sił na rubieżach ryglowych. Takie działanie pozwala na wzbronienie rozwinięcia powodzenia zgrupowaniami uderzeniowymi przeciwnika w kierunku skrzydeł, stworzenie zgrupowania z możliwością jego wykorzystania do uderzenia przed rubież styczności wojsk, działania pozorne;

- sił, w wyniku celowego i zorganizowanego wycofania (działań opóźniających), dla zachęcenia przeciwnika do rozwinięcia powodzenia w kierunku wykonania tego manewru. Rezultat to stworzenie warunków do wymuszonej, a jednocześnie przewidywanej, zmiany kierunku głównego uderzenia przeciwnika;

- wydzielonych zgrupowań do rejonów prawdopodobnego wysadzenia desantów operacyjnych przeciwnika lub do ochrony obiektów (rejonów) będących potencjalnymi celami ich uderzeń. Wykonanie takiego działania zapewnia skrócenie czasu reakcji na zagrożenie użycia przez przeciwnika zgrupowań w wymiarze powietrznym, jednocześnie zapewnia swobodę działań i manewru w całym operacyjnym obszarze odpowiedzialności obronnej.

Zasadniczym celem tych zmian jest takie skorygowanie ugrupowania operacyjnego, aby zapewnić możliwość stworzenia przewagi sytuacyjnej, potrzebnej do przeciwdziałania zgrupowaniom przeciwnika na nowym kierunku głównego wysiłku operacji obronnej

3.2.2. Zorganizowane odparcie uderzenia i uniemożliwienie przełamania głównego obszaru obrony

Pokonanie głównego obszaru działań, który decyduje o sposobie osiągnięcia celu, w wielu przypadkach umożliwia osiągnięcie celu operacji zaczepnej. Doświadczenia współczesnych konfliktów lokalnych dowodzą, że jednym z zasadniczych warunków umożliwiających przełamanie obrony i zapewnienie

wykonania zadań (osiągnięcia celu) przez zgrupowania uderzeniowe przeciwnika jest efektywne wykorzystanie systemu rażenia.

W wyniku jego wykorzystania istnieje możliwość:

- obniżenia potencjału obronnego szczególnie na kierunku głównego uderzenia, dla „poprawienia" lub zapewnienia korzystnego stosunku sił;
- wykorzystania tak „zaoszczędzonych" zgrupowań, w rezultacie skutecznego porażenia obrońcy, do potęgowania uderzenia, tym samym utrzymania wysokiego tempa prowadzenia operacji zaczepnej;
- skupienia wysiłku środków rażenia na kilku kierunkach, w połączeniu z działaniami demonstracyjnymi, dla zmylenia, co do faktycznego kierunku głównego uderzenia, a jednocześnie dla utrudnienia manewru sił prowadzących operację obronną na kierunek zasadniczy[62];
- zachowania możliwości utrzymania zdolności bojowej własnych elementów ugrupowania poprzez oddziaływanie na elementy systemu rażenia sił prowadzących operację obronną;
- utrudnienia przejawiania inicjatywy stronie przeciwnej, tym samym wymuszenie sposobu reakcji, zachowując przy tym pełną kontrolę nad przebiegiem działań, zgodnie z przyjętą koncepcją.

Potrzeba przeciwdziałania powyższym zagrożeniom wypływa z konieczności zachowania zdolności bojowej strukturalnych i funkcjonalnych elementów ugrupowania operacyjnego i polega na:

- wzmocnieniu zgrupowań siłami z odcinków pasywnych lub wydzieleniem części odwodu,
- luzowaniu obezwładnionych zgrupowań,
- organizowaniu obrony na rubieży w głębi i przejęcia ciężaru działań po wycofaniu zgrupowań z głównego obszaru działań,
- uchyleniu się od skoncentrowanego uderzenia systemu rażenia przeciwnika[63],
- przygotowaniu i wykonaniu przedsięwzięć przeciwkoncentracji z rejonów pozornych na zasadnicze rubieże obrony dla zrównoważenia stosunku sił.

---

[62] L. Varvarovsky, *Manewrowość*, s. 188.

[63] W formie manewru „przeciwogniowego", K. Nożko, *Rola manewru w uzyskaniu przewagi nad przeciwnikiem*, Myśl Wojskowa, 1991, nr 4, s. 31. Inni autorzy określają ten manewr jako „manewr przeciwuderzeniowy". Z. Ścibiorek, *Rola...*, wyd. cyt., s. 26.

Wzmocnienie obezwładnionych zgrupowań obronnych – realizowane jest w wyniku wydzielenia sił z odwodu i wprowadzenie w obszar odpowiedzialności danego szczebla organizacyjnego na głównym obszarze operacji obronnej – polega na podporządkowaniu określonych sił zgrupowaniom, które znajdują się w styczności z przeciwnikiem.

Rezultat tych przedsięwzięć zwiększa nasycenie sił i środków w pasach (rejonach) głównych sił obrony, których zdolność bojowa została obniżona. W wyniku ich wykonania, kierunek osłabiony zostaje wzmocniony nowymi siłami, co zapewnia zorganizowany charakter dalszych działań. Gdy obezwładnione zgrupowania nie są w stanie prowadzić zorganizowanej obrony, nawet w przypadku ich wzmocnienia, niezbędne jest wykonanie luzowania (z reguły w tyłowym obszarze zgrupowań luzowanych) dla zamiany tych sił lub w ostateczności, przejście nimi do zorganizowanego wycofania. Podczas prowadzenia operacji obronnej manewr ten może być wykonany poprzez luzowanie w pasach (rejonach) odpowiedzialności obronnej, osłonowe w tyłowym pasie (rejonie) tych zgrupowań oraz w wyniku wykonania uderzenia przed rubież styczności wojsk[64]. Istotą tych działań jest przejęcie przez zgrupowanie luzujące zadań zgrupowania luzowanego. Biorąc pod uwagę, że proces ten jest realizowany na głównym obszarze operacji obronnej, w strefie największego oddziaływania systemu rażenia i rozpoznania przeciwnika, osiągnięcie celu jest bardzo trudne i rozłożone w czasie. Stąd, najkorzystniej jest go wykonać w formie luzowania osłonowego w tyłowym pasie (rejonie) obrony głównych sił. Zapewnia to niezbędny czas na przyjęcie ugrupowania i zorganizowanie systemu rażenia przez zgrupowania luzujące, a tym samym umożliwia stworzenie przewagi sytuacyjnej w skali operacyjnej. Wariant ten jest „bezpieczny", gdyż realizacja tego przedsięwzięcia odbywa się przy minimalnym stopniu podjętego ryzyka operacyjnego.

Gdy wzmocnienie lub luzowanie obezwładnionych zgrupowań jest niemożliwe lub niecelowe, jedynym sposobem utrzymania trwałości kierunku jest przejście do obrony siłami głównymi na planowanej linii koordynacji zadań przygotowanej w głębi obszaru obrony. Ten wariant ma zastosowanie, gdy główny obszar obrony, na wybranych kierunkach, nie może być utrzymany. Sytuacja ta wymusza w pierwszej fazie prowadzenie działań opóźniających (wycofania).

---

[64] J. Pająk, *Luzowanie wojsk w warunkach współczesnego pola walki*. Rozprawa doktorska, Warszawa, AON 1990, s. 94.

Jednocześnie, niezbędne jest przygotowanie trwałej obrony w głębi obszaru odpowiedzialności obronnej w wyniku wykorzystania odwodów, po ich przegrupowaniu z obszaru tyłowego lub odcinków pasywnych.

Faza druga obejmuje działania mające na celu oderwanie się wycofujących sił od przeciwnika, z reguły pod osłoną zgrupowań prowadzących obronę na rubieży w głębi.

Biorąc pod uwagę potencjalnie duży obszar prowadzenia operacji obronnej, szczególnie korzystne jest wzmocnienie sił na zagrożonym kierunku poprzez przerzut. Manewr w wymiarze powietrznym, ze względu na kryterium czasu, może stanowić etap wzmocnienia kierunków, który poprzedza użycie zgrupowań lądowych w pierwszej fazie luzowania osłonowego. Wymaga to szerokiego wachlarza przedsięwzięć zabezpieczających i ubezpieczających i z tego powodu wariant ten może być wykorzystany tylko w sprzyjających okolicznościach.

Luzowanie w pasach (rejonach) odpowiedzialności obronnej zgrupowań w styczności ma miejsce w wypadku, gdy istnieją warunki przeprowadzenia tego przedsięwzięcia skrycie lub na czas luzowania skutecznie zostanie obezwładniony system rażenia przeciwnika.

Luzowanie realizowane poprzez uderzenie stosowane jest wówczas, gdy zgrupowania po wykonaniu marszu zbliżania przechodzą do uderzenia przed rubież styczności wojsk (na kierunku sił luzowanych) lub istnieje potrzeba utrzymania terenu mimo uzyskania powodzenia przez przeciwnika w tym obszarze.

W ramach przeciwdziałania, w omawianych sytuacjach, zgrupowanie operacyjne dokonuje pewnych przesunięć, które doprowadzają do zmiany ugrupowania. Część odwodów zostaje wykorzystana, zachodzi w związku z tym konieczność ich odtworzenia. W razie wykorzystania sił z odcinków pasywnych należy użyć na tym kierunku odwody specjalne lub w ograniczonym czasie środki rażenia. Kierunek ten bowiem zostaje w jakimś sensie osłabiony, a obrona spłycona. Zmiany powyższe wymuszają dostosowanie innych elementów systemu operacji obronnej w większym lub mniejszym zakresie. Zasadniczym warunkiem powodzenia w powyższych sytuacjach jest to, aby przedsięwzięcia następowały płynnie z zachowaniem zdolności do zorganizowanej reakcji w całym operacyjnym obszarze odpowiedzialności obronnej.

Istnieją również inne sposoby dla przeciwdziałania skutkom użycia systemu rażenia przez przeciwnika.

Są to:

- uchylenie się poprzez wycofanie od skoncentrowanego uderzenia systemu rażenia,
- przygotowanie i wykonanie przegrupowania sił z rejonów pozornych na zasadnicze rubieże obrony[65].

W pierwszym przypadku, zasadniczy przedni skraj obrony (FEBA) jest rozbudowany w głębi i przygotowany do zorganizowanego odparcia uderzenia. Na rubieży tej broni się zasadnicza część głównych sił, w gotowości do przejęcia ciężaru operacji obronnej zgodnie z przyjętą koncepcją. Natomiast pozorna rubież (dotychczasowy przedni skraj) jest przygotowana i broniona częścią sił głównych na w pełni rozbudowanym pod względem inżynieryjnym terenie. Zminimalizowanie strat, w tej koncepcji działań, polega na wycofaniu w czasie i przestrzeni zgrupowań, które prowadziły obronę na rubieży pozornej. Powyższe działania pozwalają przyjąć korzystniejsze położenie w stosunku do zgrupowań uderzeniowych przeciwnika, uniknąć strat, szczególnie na głównym obszarze działań. Sytuacja ta wymusza reorganizacje systemu rażenia przeciwnika, zużycie dodatkowych środków, a niekiedy reorganizację całego systemu operacji zaczepnej.

Istotą drugiego sposobu jest przesunięcie zgrupowań z pozornych rejonów obrony (rejonów ześrodkowania) położonych w głębi na zasadniczą rubież obrony (FEBA) – koncepcja obrony aktywnej – która jest broniona tylko częścią sił. Sposób ten umożliwia nie tylko skupienie wysiłku w odpowiednim miejscu i czasie oraz zapobiega nadmiernym stratom, ale przede wszystkim dezorientuje przeciwnika co do struktury obszaru odpowiedzialności obronnej, systemu operacji obronnej i sposobu osiągnięcia w niej celu.

Celem pośrednim, w tej fazie prowadzenia operacji obronnej, jest utrzymanie trwałości głównego obszaru odpowiedzialności obronnej oraz przewagi w położeniu umożliwiającej podjęcie dalszych skutecznych działań.

---

[65] Problem skupienia wysiłku obrony w siłach zbrojnych NATO próbuje się rozwiązać przez wprowadzenie koncepcji tzw. obrony aktywnej. Obrońca do czasu rozpoczęcia natarcia przez przeciwnika, a zwłaszcza do czasu ustalenia zamiaru jego działań i kierunku głównego uderzenia, tylko minimalną ilość sił i środków wykorzystuje do utrzymania zajmowanych pozycji i prowadzenia działań opóźniających. Siły główne rozmieszcza się w wyznaczonych rejonach stosunkowo równomiernie wzdłuż całego frontu obrony. Po rozpoczęciu natarcia przez przeciwnika i w miarę wykrywania kierunku głównego uderzenia obrońca wykonuje szybki MANEWR wzdłuż frontu i z głębi obrony. M. Wiatr, *Trwałość obrony manewrowej*, Warszawa, AON 1994, s. 58.

3.2.3. Wzbronienie zgrupowaniom uderzeniowym przeciwnika rozwinięcia powodzenia

Operacja obronna prowadzona w pierwszej fazie na głównym obszarze obrony może nie zapewnić pożądanych efektów. Należy wobec tego liczyć się z możliwością włamania zgrupowań uderzeniowych przeciwnika w obszar odpowiedzialności obronnej.

Stwarza to przeciwnikowi warunki do uzyskania wysokiego tempa prowadzenia operacji zaczepnej, pokonania kolejnych, nawet przygotowanych, rubieży z marszu, angażuje elementy ugrupowania operacyjnego na całą głębokość, dezorganizuje funkcjonowanie systemu operacji obronnej, ogranicza możliwość reakcji na sytuacje krytyczne (zdolność do osiągania celów alternatywnych).

Dla zapewnienia pełnych możliwości takich działań, występuje potrzeba poszerzenia aktywnego pasa działań zaczepnych. Wynika to z konieczności utrzymania i zabezpieczenia ciągłości działań (wykorzystania odwodów), oddalenia groźby uderzenia w skrzydło (skrzydła) głównego zgrupowania uderzeniowego oraz zminimalizowania rezultatów oddziaływania środkami rażenia przez zgrupowania prowadzące obronę na skrzydłach.

Utrzymanie ciągłości działań, w tej fazie prowadzenia operacji zaczepnej, odgrywa szczególną rolę, gdyż istnieje zagrożenie przygotowania obrony na kolejnych rubieżach w głębi obszaru odpowiedzialności obronnej. W konsekwencji może to doprowadzić do wyhamowania tempa działań zaczepnych, tym samym wymusza konieczność przełamywania kolejnych przygotowanych do obrony rubieży, przy jednoczesnym procesie ciągłej reorganizacji systemu działań zaczepnych. Do pogłębienia obrony, oprócz odwodów, mogą być wykorzystane zgrupowania broniące się na skrzydłach po ich planowym wycofaniu. W związku z powyższym, na kierunkach pomocniczych (pasywnych) przeciwnik będzie dążył do utrzymania ciągłego zagrożenia uderzeniem sił ze styczności lub wykonaniem tego uderzenia z ograniczonym celem. Takie działanie skutecznie wiąże część zgrupowań obronnych na kierunku pomocniczym, uniemożliwiając ich wykorzystanie na innych kierunkach. Nie stanowi to jednak wystarczającej gwarancji ich wyeliminowania. Wobec tego, silne uderzenie rozcinające połączone z wykorzystaniem wymiaru powietrznego, z jednoczesnym uderzeniem części sił na skrzydła i tyły broniących się zgrupowań, zapewnia ich izolację. Powyższy rezultat może być spotęgowany przy ewentualnym uderzeniu skrzydłowym zgrupowań z obszaru odpowiedzialności obronnej sąsiada, w wypadku

równoległego powodzenia przeciwnika na tych kierunkach. Skuteczne blokowanie (okrążenie), a następnie pobicie, eliminuje z działań istotne elementy ugrupowania obronnego. Nawet gdy w sposób zorganizowany uda się wyprowadzić te siły z obszaru izolacji (okrążenia), to ze względu na głębokość rejonu włamania na kierunku głównego uderzenia zgrupowań przeciwnika poważnie utrudnia to możliwość ich wykorzystania, np. do pogłębienia obrony. Z tych samych powodów ewentualne ich odblokowanie z wykorzystaniem odwodów operacyjnych jest bardzo trudne.

Z punktu widzenia możliwości uderzenia na tyły i skrzydła broniących się wojsk, wariant ten, w sposób naturalny, poszerza aktywny pas działań zaczepnych. Umożliwia to rozwinięcie operacji zaczepnej na szerszym froncie, co znacznie zwiększa możliwość osiągnięcia w niej celu. Szersza rubież styczności stwarza warunki do zmiany kierunku głównego uderzenia przy napotkaniu silnej obrony w głębi: obejście rejonów (szczególnie umocnionych), wykorzystanie luk, otwartych skrzydeł itp. Powstałe warunki umożliwiają przejście do pościgu, co prowadzi do niekontrolowanego wycofania zgrupowań operacyjnych, a w konsekwencji do przełamania obszaru odpowiedzialności obronnej na całą głębokość.

Przedstawiony powyżej bardzo schematyczny i uproszczony prawdopodobny scenariusz rozwoju sytuacji podczas prowadzenia operacji zaczepnej przez przeciwnika, daje pewien obraz potrzeb wykorzystania elementów ugrupowania operacyjnego, tym samym sposobu prowadzenia operacji obronnej.

Wynika ona z następujących przesłanek. Ciągłe potęgowanie uderzenia przez przeciwnika oraz oddziaływanie jego środków rażenia obniża zdolność bojową[66] elementów systemu obrony, a tym samym możliwość prowadzenia skutecznych i zorganizowanych działań. Dość istotne jest, że głębokie włamanie naturalnie rozciąga linię styczności wojsk, a tym samym zmniejsza nasycenie sił i środków na tej rubieży. Celowe jest wobec tego dążenie do przeciwdziałania takiemu niekorzystnemu procesowi w zakresie zapewniającym osiągnięcie założonych celów operacji obronnej. Należy więc wzmocnić siły w styczności poprzez

[66] Progi zdolności bojowej, które umożliwiają zorganizowany charakter prowadzonych działań w operacji obronnej. Poniżej 50% - utrata zdolności bojowej. Zdolność bojowa w przedziale 50-74% zapewnia zorganizowany charakter prowadzenia operacji obronnej. Poziom 75% i powyżej - zdolność bojowa do prowadzenia działań zaczepnych (na podstawie materiałów Katedry Logistyki AON).

wykorzystanie odwodów lub zgrupowań z odcinków pasywnych, użycie odwodów specjalnych lub systemu rażenia.

Kierowanie zgrupowaniami w styczności jest podporządkowane uporczywej obronie wybranych kierunków dla zapewnienia czasu na ich wzmocnienie lub dla pogłębienia obrony (zachowania swobody działań). Nawet zorganizowane wycofanie utrudnia przygotowanie skutecznej obrony na kolejnych rubieżach pośrednich. Niezbędne są przedsięwzięcia dla wzmocnienia wycofujących się zgrupowań lub zapewnienia im warunków do przygotowania obrony w głębi w wyniku wykonania np. luzowania osłonowego. Jednak wycofanie sił na kolejne rubieże pośrednie pogłębia rejon włamania, celowe jest wykorzystanie innych możliwości dla powstrzymania operacji zaczepnej przeciwnika.

Zrealizować to można w wyniku stworzenia warunków do uderzenia przed rubież styczności wojsk[67].

Stworzenie warunków do uderzenia i jego wykonanie spełnia inną ważną rolę podczas prowadzenia operacji obronnej. Jego wykonanie umożliwia przeciwdziałanie groźbie rozcięcia ugrupowania obronnego. Sytuacja powyższa może powstać wówczas, gdy zgrupowania uderzeniowe przeciwnika uzyskały wysokie tempo natarcia i z tego powodu utrudnione jest wykorzystanie zgrupowań broniących się na skrzydłach do pogłębienia obrony. Dla uniknięcia ich ewentualnego okrążenia i izolacji wskazane jest wykonanie uderzenia od czoła z wykorzystaniem odwodów operacyjnych lub sił ze styczności. Zamierzony rezultat, to czasowe związanie sił przeciwnika na jego kierunku największego powodzenia, a w wypadku, gdy jest to celowe, zorganizowane wycofanie zgrupowań obronnych ze skrzydeł.

Z uwagi na stałe zagrożenie okrążeniem i izolacją sił broniących się na skrzydłach, należy przygotować rozwiązanie alternatywne ściśle zintegrowane z warunkami terenowymi. Rubieże pośrednie (linie koordynacji zadań), rubieże ryglowe, nasycone zaporami inżynieryjnymi w różnych stopniach gotowości, integralnie związane z umiejętnym wykorzystaniem terenu, ułatwiają przeciwdziałanie powyższym zagrożeniom.

---

[67] Uderzenie czołowe - wykonuje się w to miejsce ugrupowania nieprzyjaciela, gdzie nie jest on w stanie poczynić uprzednio jakichkolwiek przedsięwzięć obronnych ze względu na to, że zgrupowania (system działań zaczepnych - przyp. aut.) są nastawione wyłącznie na działania zaczepne. R. Kordas, *Organizacja i wykonanie przeciwuderzenia w operacji obronnej armii*. Rozprawa doktorska, Warszawa, AON 1988, s. 78.

Jednocześnie, silne zgrupowania obronne na skrzydłach pełnią istotną rolę w procesie sposobu osiągnięcia celu. Zamierzone pozostawienie sił na skrzydłach stwarza warunki ich wykorzystania, np.: do uderzenia przed rubież styczności wojsk z ograniczonym celem, w skrzydło głównego zgrupowania uderzeniowego przeciwnika[68] lub w obszar przez niego kontrolowany. Natomiast, skupiony potencjał obronny w określonym rejonie, wymusza utrzymanie porównywalnych sił przeciwnika na tym kierunku, a tym samym uniemożliwia wykorzystanie tych wojsk na kierunku głównego uderzenia (na innych kierunkach).

3.2.4. Działanie w obszarze tyłowym

Przeciwnik, prowadząc działania zaczepne, dążył będzie do wykorzystania wszystkich potencjalnych sposobów, aby osiągnąć cel działań. Ciągłe potęgowanie uderzenia na jednym kierunku, utrzymanie wysokiego tempa, izolowanie zgrupowań broniących się na skrzydłach, zmiana kierunku głównego uderzenia dla uniemożliwienia reorganizacji systemu operacji obronnej, wykorzystanie wymiaru powietrznego, to podstawowe sposoby zmierzające do tego celu. Ich istotą jest związanie działaniami bezpośrednimi sił (elementów systemu operacji obronnej) możliwie na całą głębokość ugrupowania, zgodnie z koncepcją przestrzennego charakteru prowadzenia działań zaczepnych realizowanych w ramach operacji głębokiej.

Nie mniej istotnym zagrożeniem są siły przeciwnika przerzucone w wymiarze powietrznym i wykorzystane do opanowania: przesmyków między jeziorami, lasami, bagnami itp.; brodów, mostów na szerokich przeszkodach wodnych, przełęczy. Powyższe działanie ułatwiają utrzymanie wysokiego tempa działań zaczepnych w wyniku paraliżowania funkcjonowania systemu operacji obronnej, a w konsekwencji dezorganizują swobodę działań i manewru. Ponadto, utrudniają możliwość przejawiania inicjatywy w procesie osiągania celu operacji obronnej.

Uzupełnieniem powyższych działań przeciwnika mogą być zgrupowania taktyczne przenikające w głąb ugrupowania obronnego, potęgujące efekt za-

---

[68] Uderzenie na skrzydło z jednoczesnym uderzeniem od czoła umożliwia odciągnięcie sił II rzutu (przeciwnika) od kierunku jego głównego uderzenia. R. Kordas, *Organizacja i wykonanie przeciwuderzenia w operacji obronnej armii*. Rozprawa doktorska, Warszawa 1988, s. 79.

grożenia. Ze względu na potencjalnie duży obszar prowadzenia operacji obronnej, istnieje możliwość powstania luk, otwartych skrzydeł, które umożliwiają wtargnięcie zgrupowań lądowych przeciwnika, połączenie w większe zgrupowanie na tyłach zgrupowania w operacji obronnej dla wykonania określonego zadania (zadań). Sposób powyższy pozwala na skrócenie czasu przekroczenia najtrudniejszej strefy (styczności wojsk) niewielkimi grupami. Tym samym, zmniejsza do minimum ewentualne przeciwdziałanie przy wykorzystaniu zgrupowań lądowych oraz środków rażenia.

Działanie tych sił, szczególnie na styku głównego obszaru obrony i obszaru tyłowego, oprócz angażowania określonego potencjału w tym rejonie narusza więź operacyjną (ciągłość działań) między strukturalnymi (funkcjonalnymi) elementami ugrupowania operacyjnego. Biorąc pod uwagę równoległe wykorzystanie przez przeciwnika powyższych działań, zintegrowanych z systemem rażenia i informacji doprowadza do utraty zdolności zorganizowanego kierowania podległymi elementami ugrupowania. Nie mniej znaczącą rolę odgrywają wymienione siły przeciwnika w utrudnieniu (lub wręcz uniemożliwieniu) wykorzystania odwodów specjalnych. Ponadto, utrudniają zorganizowane wycofanie na wybranych kierunkach, ciągłość zaopatrzenia logistycznego, wykorzystanie odwodów, ciągłość dowodzenia i zabezpieczenia bojowego działań.

Jednym z podstawowych warunków skutecznego przeciwdziałania zgrupowaniom przeciwnika użytym w wymiarze powietrznym lub lądowym w ramach operacji głębokiej jest czas reakcji. Dopuszczenie bowiem do koncentracji tych sił, wykonania przez nie zadania, rozproszenia, stanowi o niepowodzeniu tych działań. Dlatego niezbędne jest wydzielenie zgrupowań dla przeciwdziałania powyższym zagrożeniom. Główną ich rolą jest stworzenie dogodnych warunków wykonania zadań przez główne siły obrony, szczególnie na kierunku głównego wysiłku operacji obronnej.

Zakres przedsięwzięć z tym związanych obejmuje:

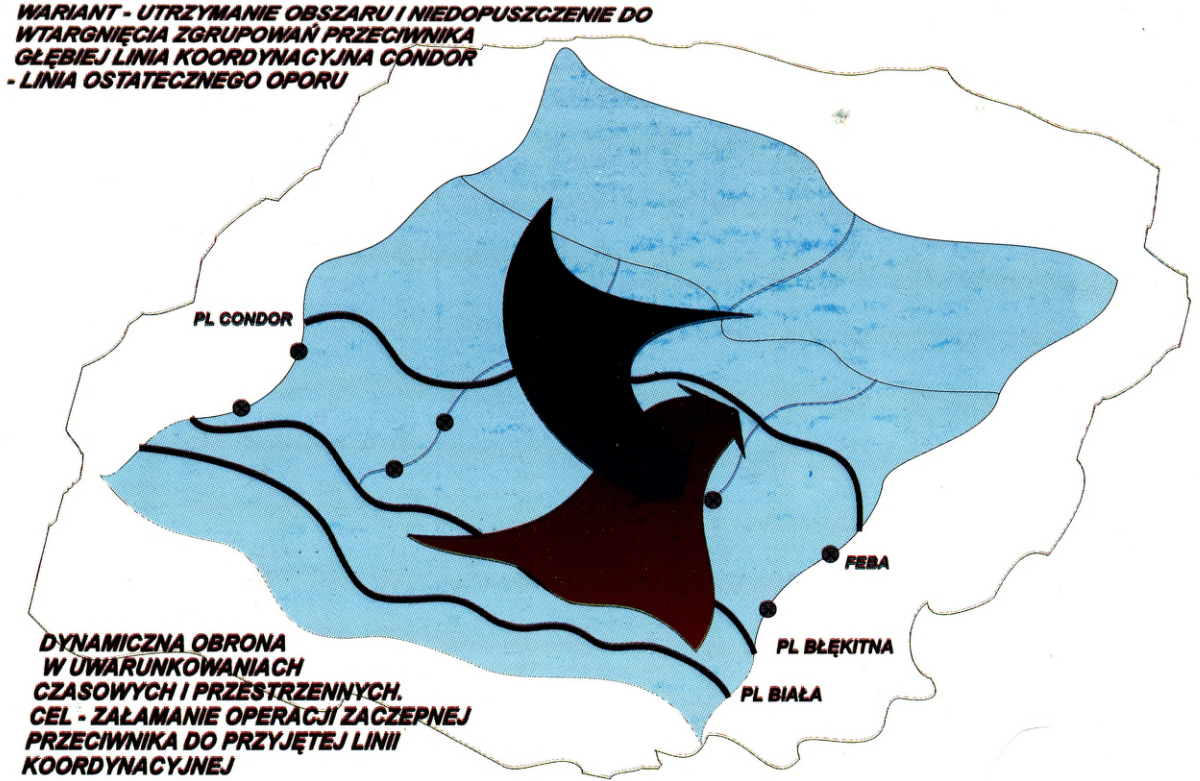
- podjęcie, możliwie w jak najkrótszym czasie, działań zmierzających do nawiązania kontaktu bezpośredniego z siłami przeciwnika przerzuconymi drogą lądową lub powietrzną, ich izolacji i rozbicia;
- ciągłe dozorowanie przestrzeni między głównymi siłami obrony a odwodami dla utrzymania więzi operacyjnej w tym obszarze;
- obronę obiektów mających zasadniczy wpływ na ciągłość wsparcia i zabezpieczenia bojowego działań sił głównych oraz zachowania swobody działań i manewru.

Ze względu na specyficzny sposób prowadzenia działań przez wymienione zgrupowania przeciwnika oraz doskonałe wyszkolenie tych sił, wojska przewidziane do przeciwdziałania powinny być do wykonania zadań staranie przygotowane i racjonalnie rozmieszczone w całym operacyjnym obszarze odpowiedzialności obronnej, szczególnie w obszarze tyłowym. Poza tym, każdy element ugrupowania operacyjnego powinien być przygotowany, nie tylko do ochrony własnych obiektów (wojsk), ale również do podjęcia działań przeciw siłom przeciwnika, ich lokalizacji, blokowania i niszczenia. Ze względu na wysoką dynamikę prowadzenia działań przez zgrupowania wykorzystane przez przeciwnika w wymiarze powietrznym, oprócz reakcji mobilnych odwodów, wymagają one w niektórych wypadkach użycia sił przerzuconych drogą powietrzną. Umożliwia to skrócenie czasu na lokalizację tych zgrupowań, ich izolację oraz stwarza warunki do ich pobicia lub rażenia ogniem. Istotnym zagadnieniem jest utrzymanie ścisłej integracji wysiłku wojsk operacyjnych z siłami obrony terytorialnej, układem pozamilitarnym oraz ludnością cywilną. Tylko kompleksowe wykorzystanie tego potencjału, zapewni warunki wykonania zadań (osiągnięcia celu) przez siły główne.

3.3. Operacja obronna o charakterze pozycyjnym

Operacja obronna o charakterze pozycyjnym skupia wysiłek na utrzymaniu terenu poprzez wchłonięcie przeciwnika w wewnętrzny obszar odpowiedzialności obronnej, gdzie może być niszczony ogniem lub uderzeniami. Główny wysiłek będzie skupiony na utrzymaniu terenu lub na odzyskaniu go u przeciwnika. W przeciwieństwie do obrony manewrowej, obrona rejonu nie musi doprowadzić do pełnego zniszczenia przeciwnika. Wykorzystuje ona inne działania do jego pokonania. W obronie rejonu wykorzystanie sił jest skupione na utrzymaniu terenu, stosując połączenie rozbudowanych rubieży obronnych i manewrowych odwodów. Przygotowana i rozbudowana infrastruktura obszaru odpowiedzialności obronnej umożliwia zniszczenie wojsk przeciwnika w wyniku zwalczania go ogniem lub uderzeniami przed rubież styczności wojsk (kontrataki, przeciwuderzenia). W odróżnieniu od obrony manewrowej, gdzie istotna jest znaczna głębokość obrony, obrona rejonu może być prowadzona na dowolnej głębokości zależnie od otrzymanego zadania, możliwości wojsk i charakteru terenu (rys. 15)[69].

[69] Regulamin działań taktycznych ATP-35(B), s. 126.

Rys. 15. Obrona o charakterze pozycyjnym (stałym) - schemat ideowy

Istotą operacji obronnej o charakterze pozycyjnym jest uporczywe utrzymywanie terenu, zadanie przeciwnikowi maksymalnych strat, osłabienie jego potencjału bojowego i, w ostateczności, załamanie jego działań zaczepnych na lądzie. Realizacja tych przedsięwzięć jest zapewniona poprzez utworzenie właściwej struktury obrony, wkomponowanej w system operacji obronnej. Sposób osiągnięcia celu zależy od przyjętego wariantu. Zdeterminowany jest czasem na przygotowanie operacji obronnej, zadaniem, a przede wszystkim warunkami terenowymi.

Sposób osiągnięcia celu w jednym z możliwych wariantów polega na utrzymaniu terenu w wyniku załamania operacji zaczepnej (głównego zgrupowania) przeciwnika do określonej rubieży (linii koordynacji zadań). Główny obszar działań, gdzie rozmieszczony jest zasadniczy potencjał obronny, obejmuje więc teren, który obejmuje zarówno przedni skraj obrony (FEBA) oraz linię koordynacji zadań wyznaczoną i przygotowaną w głębi obszaru odpowiedzialności obronnej. W obszarze tym koncentruje się główny wysiłek synchronizacji działań w czasie i przestrzeni z zamiarem ostatecznego załamania zgrupowań uderzeniowych w planowanym obszarze. Nie wyklucza to wykonania przeciwuderzenia oraz aktywnych form działań w formie uderzeń przed rubież styczności wojsk dla odtworzenia położenia pierwotnego lub osiągnięcia celu (celów) pośredniego (alternatywnego). **W tym wariancie cel operacji obronnej jest skupiony na utrzymanie terenu, a nie na rozbiciu przeciwnika.** Natomiast, możliwość utrzymania terenu w wyniku załamania operacji zaczepnej przeciwnika przed przednim skrajem obrony (FEBA) rozpatrywana może być tylko w sprzyjających okolicznościach.

Inny wariant również opiera się na uporczywym utrzymaniu tereny, jednak sposób osiągnięcia celu jest inny. System operacji obronnej jest przygotowywany na bazie umiejętnego wykorzystania naturalnych (sztucznych) walorów terenu. Infrastruktura operacyjnego obszaru odpowiedzialności obronnej realizowana jest w systemie rejonów silnie umocnionych (kluczowych), ściśle skoordynowanych ze sobą oraz z systemem rażenia, w myśl obrony o charakterze ogniskowym. Osiągnięcie celu polega na wchłonięciu zgrupowań przeciwnika w głąb operacyjnego obszaru odpowiedzialności obronnej, rozdrobnienie jego wysiłku, następnie pobiciu w wyniku uderzeń odwodów lub wyparciu z zajmowanego obszaru. Powyższy wariant wymaga jednak dłuższego czasu na

przygotowanie, ścisłej synchronizacji działań, umiejętnego wykorzystania środków rażenia oraz utrzymania wysokiej inicjatywy działań (rys. 16).

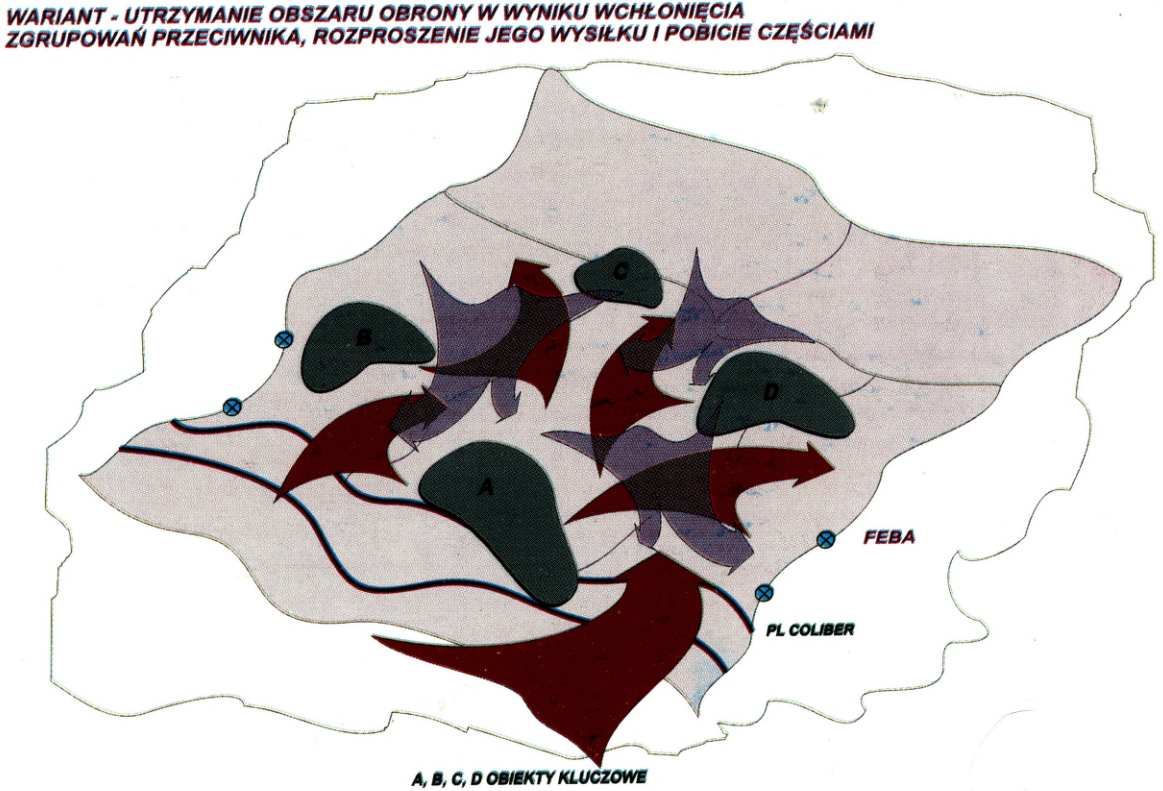
Skuteczny opór mają zapewniać siły i środki na głównym obszarze odpowiedzialności obronnej. Działanie tych sił ma decydujący wpływ na możliwości osiągnięcia celu głównego w skali operacyjnej. Powyższa właściwość zapewnia zachowanie ciągłości działań. Wpływa to na obniżenie tempa uderzeń przeciwnika, a przez to umożliwia przygotowanie i prowadzenie skutecznej obrony w całym operacyjnym obszarze odpowiedzialności obronnej.

Przedstawiona powyżej charakterystyka ogólna operacji obronnej o charakterze pozycyjnym uwypukla pewne jej aspekty, które determinują wykorzystanie sił i środków w ramach systemu operacji obronnej.

Ze względu na specyfikę prowadzenia operacji obronnej o charakterze pozycyjnym, sposób osiągnięcia w niej celu determinuje rolę elementów systemu działań oraz charakter struktury operacyjnego obszaru odpowiedzialności obronnej. Niewątpliwie najważniejsze z nich to obszar działań bezpośrednich, a szczególnie główny obszar operacji obronnej. Stanowi on zasadniczy i najsilniejszy element struktury obszaru odpowiedzialności obronnej. Charakterystyczną jego cechą jest to, że pełni ona swoją rolę nie tylko w początkowym okresie prowadzenia operacji obronnej. Istota operacji obronnej o charakterze pozycyjnym wymusza utrzymanie stabilnego i silnego głównego obszaru działań, aż do osiągnięcia celu operacji obronnej. Cały wysiłek szczebla operacyjnego jest skierowany na utrzymaniu niezbędnego nasycenia siłami i środkami obszaru działań sił głównych. Wszelkie działania w ramach prowadzenia operacji głębokiej i tyłowej są temu podporządkowane. Powyższa koncepcja osiągnięcia celu zmierza do wymuszenia na przeciwniku ciągłej dynamicznej walki ze zgrupowaniami obronnymi, tym samym, naturalnie wyhamowuje tempo prowadzenia operacji zaczepnej, w konsekwencji umożliwia osiągnięcie celu operacji obronnej.

Wykorzystanie sił w operacji obronnej o charakterze pozycyjnym jest podporządkowane stworzeniu warunków dla uniemożliwienia włamania w główny obszar odpowiedzialności obronnej. Czas niezbędny przeciwnikowi do przegrupowania sił i środków do kolejnego uderzenia, należy wykorzystać na reorganizację systemu, którego wysiłek jest skupiony na pogłębienie obrony lub wzmocnienie dotychczasowej rubieży.

Narastanie oporu na kierunku głównego uderzenia może spowodować uderzenie przeciwnika na kierunku dotychczas pasywnym. W wypadku uzyskania

Rys. 16. Koncepcja osiągnięcia celu w operacji obronnej - schemat ideowy

powodzenia równolegle z uderzeniem głównym, stwarza to warunki do okrążenia broniących się sił, szczególnie na skrzydłach. Sytuacja ta sprzyja również zmianę kierunku głównego uderzenia, tym samym, możliwość rozwinięcia powodzenia. Główny wysiłek operacji obronnej winien być skupiony na kierunku, na którym powstała groźba przerwania głównego obszaru działań, tworzeniu przewagi dla wzbronienia przeciwnikowi uderzenia w kierunku skrzydeł i na tyły broniących się sił, przygotowaniu obrony rubieży pośrednich w głębi, umożliwieniu skutecznych działań zgrupowaniom na skrzydłach, którym zagraża okrążenie.

Należy zwrócić uwagę na dwa istotne przedsięwzięcia realizowane podczas prowadzenia operacji obronnej o charakterze pozycyjnym:

- rolę zgrupowań obronnych broniących się na skrzydłach (kierunkach pasywnych) obszaru odpowiedzialności obronnej,
- wykorzystanie rubieży ogniowych (ryglowych).

W pierwszej kwestii, w odróżnieniu od działań opóźniających prowadzonych w skali operacyjnej, siły te odgrywają znacznie większą rolę i dlatego też należy rozpatrzyć celowość pozostawienia zgrupowań broniących się na skrzydłach w okrążeniu. Szczególnie, gdy rejon był uprzednio przygotowany, a teren utrudnia manewr przeciwnikowi. W tej sytuacji utrzymuje się stałą możliwość wykorzystania tych zgrupowań do dynamicznych działań.

Utrudnia to przeciwnikowi potęgowanie uderzenia na jednym kierunku, osłabia impet uderzenia, dezorganizuje podejście drugich rzutów (odwodów) oraz efektywne wykorzystanie elementów systemu operacji zaczepnej w pełnym zakresie.

Niezbędne jest przeanalizowanie celowości pozostawienia zgrupowań w okrążeniu, a nawet wykonanie przedsięwzięć dla ich wzmocnienia lub umożliwienia poprawy położenia – poprzez wykorzystanie form działań pośrednich.

Sytuacja ta:

- wymusza zaangażowanie zgrupowań przeciwnika do ich blokowania, a tym samym utrudnia wykorzystanie tych sił na innych kierunkach;
- dezorganizuje system działań zaczepnych przeciwnika, a szczególnie narusza ciągłość zaopatrzenia logistycznego;
- paraliżuje swobodę działań, w tym wykorzystanie odwodów do potęgowania uderzenia;

- ułatwia odzyskanie utraconego terenu przez zgrupowania w operacji obronnej w wypadku przejęcia inicjatywy – wykonania przeciwuderzenia;

- stwarza warunki wykorzystania tych sił w formie działań nieregularnych, rajdowych, wydzielonych lub wykonania wspólnych zadań z zgrupowaniami areomobilnymi i powietrznodesantowymi.

W odniesieniu do rubieży ogniowych, powinny one być tak przygotowane, aby mogły przejąć rolę rubieży obrony. Należy zaplanować i przygotować rubieże obrony (ogniowe) do obrony okrężnej, gdyż uniemożliwienie wykonania uderzenia zgrupowaniom przeciwnika po „linii prostej", wymusza zmianę tego kierunku i w krótkim czasie może doprowadzić do wyhamowania tempa działań zaczepnych.

Koncepcja osiągnięcia celu w operacji zaczepnej w jak najkrótszym czasie i przy jak najmniejszych stratach własnych, wymusza potrzebę utrzymania przewagi względnej. Sprzyja temu przewaga sytuacyjna po rozbiciu części głównych sił obrony oraz głębokim włamaniu na głównym obszarze. Warunki do jej ostatecznego przełamania mogą stworzyć zgrupowania wykorzystane w wymiarze powietrznym i lądowym.

Wykonanie przez przeciwnika uderzenia pomocniczego, na kierunku dotychczas pasywnym, może sparaliżować możliwość wykonania manewru wzdłuż frontu na kierunki zagrożone. W tym przypadku istotne jest określenie celu alternatywnego i zapewnienie warunków do jego osiągnięcia dla ustabilizowania sytuacji operacyjnej, a tym samym zorganizowanego przeciwdziałania zgodnie z zasadniczym priorytetem, jakim jest cel operacji obronnej.

Wskazane jest wykorzystanie sił:

- na rubieżach ryglowych dla uniemożliwienia przeciwnikowi poszerzenia wyłomu w kierunku skrzydeł;

- do wykonania uderzenia czołowego, na główne zgrupowania uderzeniowe przeciwnika, dla wyhamowania tempa jego działań lub uderzenia w skrzydło z ograniczonym celem;

- do izolacji i pobicia sił przeciwnika na tyłach własnego ugrupowania obronnego oraz uniemożliwienia im opanowania obiektów, których utrata paraliżuje swobodę działań i manewru w operacji obronnej;

- do pogłębienia obrony na kierunkach pomocniczym i głównym.

Przedsięwzięcia te stwarzają warunki wykonania zadań przez zgrupowania na głównym obszarze działań, zapewniają swobodę działań w tyłowym obsza-

rze odpowiedzialności obronnej oraz umożliwiają skuteczną reakcję na wypadek uderzenia przeciwnika z obszaru sąsiada.

Istotną rolę podczas prowadzenia operacji obronnej pełnią działania pozorne. Ich rola jest identyczna jak w innych formach obrony. Wyróżnia je tylko jeden element – możliwość utrzymania zdolności wykorzystania tego potencjału do wykonania przedsięwzięć rzeczywistych powinna być znacznie większa. Działanie realne (rzeczywiste) może przyjąć formę uderzenia przed rubież styczności wojsk z ograniczonym celem, uderzenie w skrzydło głównego zgrupowania uderzeniowego przeciwnika lub celowego wprowadzenia tych sił w obszar przez niego opanowany. Wybór sposobu wymusza aktualna sytuacja operacyjna i cel cząstkowy operacji obronnej.

Podkreślić należy rolę wycofania (działań opóźniających) w operacji obronnej o charakterze pozycyjnym.

Istnieje bowiem zasadnicza różnica wykonania tego manewru w stosunku do działań opóźniających – jako samodzielnego rodzaju działań. Wycofanie odbywa się tylko w sytuacjach wymuszonych, w stałym kontakcie z siłami przeciwnika, dla uniknięcia nadmiernych strat lub groźby rozbicia. Relację tę warunkuje sposób osiągnięcia celu operacji obronnej o charakterze pozycyjnym. W wypadku, gdy przeciwnikowi uda się okrążyć i izolować część sił na głównym obszarze działań, wykonanie przedsięwzięć do ich odblokowania powinno być rozpatrywane jako wariant ostateczny. Decyzja o realizacji powinna uwzględniać ekonomiczne gospodarowanie siłami i środkami w aspekcie wykonania postawionego zadania.

Sposób prowadzenia operacji o charakterze pozycyjnym sprawia, że przeważają w niej uwarunkowania rzeczowe i przestrzenne. Stąd, uporczywe utrzymanie terenu z jednoczesnym dążeniem do nieustannego obniżania potencjału (zdolności bojowej) przeciwnika jest zasadniczym warunkiem osiągnięcia jej celu. Szczególnie ma to znaczenie, gdy zgrupowania w operacji obronnej skupiają wysiłek na wymuszeniu na przeciwniku takiego sposobu działania, który ułatwia osiągnięcie celu. Istotną rolę odgrywają formy uderzeń przed rubież styczności wojsk – uderzenia czołowe.

Cechy określające prowadzenie operacji obronnej o charakterze pozycyjnym można ująć w dwóch aspektach.

Faza pierwsza obejmuje przedsięwzięcia zapewniające skuteczność działań w ramach prowadzonej operacji bezpośredniej szczególnie na głównym

Cel główny manewrowej operacji obronnej charakteryzuje się tym, że sposób jego osiągnięcia jest integralnie związany z konsekwentnym planowaniem i prowadzeniem operacji, aż do sprecyzowanego stanu jej końca. Charakteryzuje to konsekwentny proces działań zorganizowanych w odniesieniu do osiągania celów pośrednich (alternatywnych) – etapów prowadzenia operacji, które są ściśle zintegrowane z systemem operacji obronnej.

3.4.1. Pozbawienie przeciwnika inicjatywy

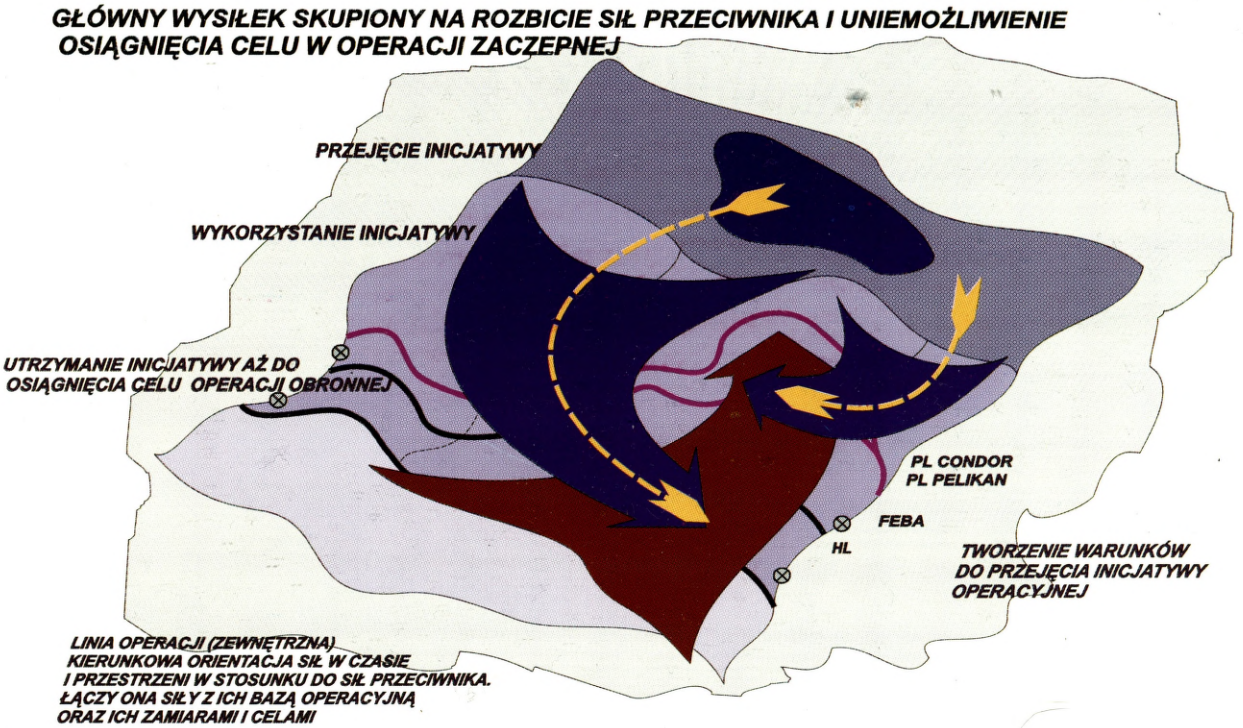
Pierwszy etap operacji manewrowej jest skoncentrowany na nawiązaniu styczności bezpośredniej ze zgrupowaniami uderzeniowymi przeciwnika. Realizatorem tego przedsięwzięcia są siły przewidziane do działań w ramach operacji głębokiej i w obszarze osłony oraz zgrupowania na głównym obszarze odpowiedzialności obronnej.

Rolą tych wojsk jest:

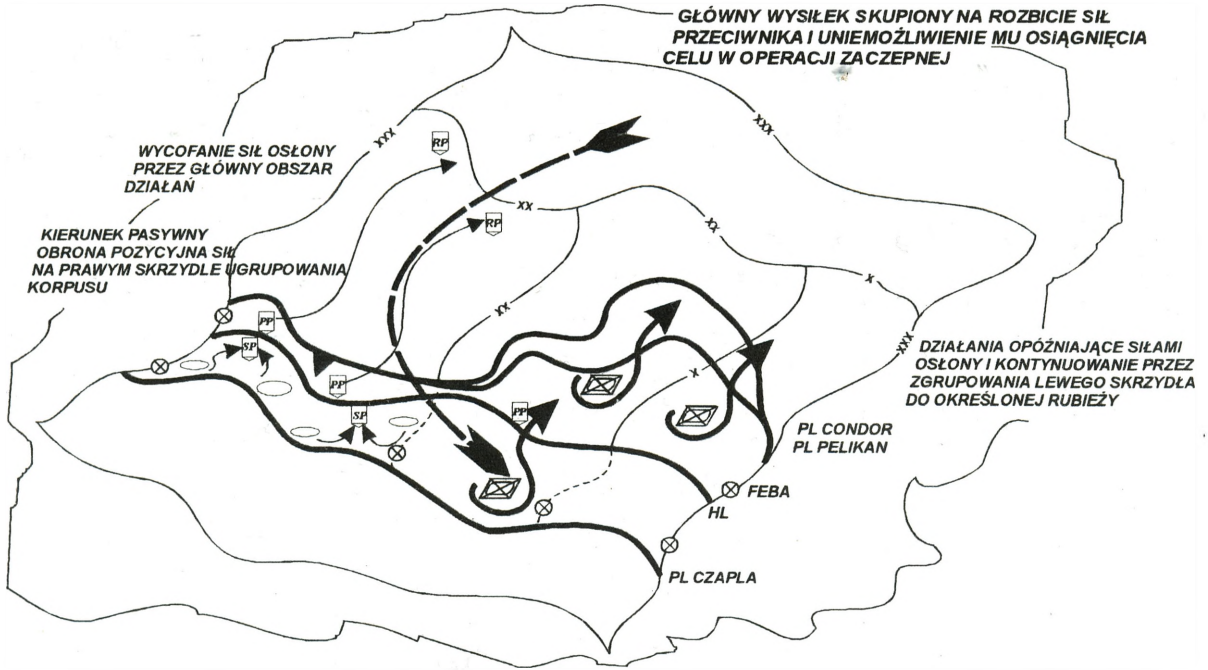
- pozbawienie inicjatywy przeciwnika w wyniku zadanych mu strat, tym samym osłabienia tempa jego natarcia, paraliżowanie systemu działań zaczepnych, rozproszenie wysiłku działań, dezorganizacja rozpoznania, dowodzenia i zabezpieczenia bojowego;
- kanalizowanie uderzeń zgrupowań przeciwnika na kierunek (obszar, rejon), gdzie zgrupowanie operacyjne skupiło główny wysiłek, wariant – rzut osłony jest odpowiedzialny za wykonanie zadań w pierwszej fazie prowadzenia operacji manewrowej (rys. 18).

Siły prowadzące działania w obszarze osłony realizują pierwszy etap operacji manewrowej. Ich zadaniem jest osiągnięcie celu pośredniego (w skali operacyjnej) oraz doprowadzenie do płynnego przejęcia i kontynuowania tych zadań przez główne siły obrony.

Powyższe przedsięwzięcia mają zweryfikować ocenę przeciwnika, jego kierunku głównego uderzenia, potencjalnego sposobu osiągnięcia celu, a przede wszystkim pozbawić przeciwnika inicjatywy działań. Tym samym, stwarzają warunki do uniezależnienia sposobu osiągnięcia celu operacji obronnej od działań przeciwnika, tzn. zapewniają w przyjętej koncepcji konsekwencję zorganizowanego przebiegu działań, w procesie sposobu osiągnięcia celu głównego, w operacji manewrowej (dążenie do przejęcia inicjatywy).

Rys. 17. Rola linii operacji zewnętrznej w koncepcji osiągnięcia celu w obronie o charakterze manewrowym

Rys. 18. Pierwszy etap prowadzenia operacji obronnej o charakterze manewrowym - pozbawianie przeciwnika inicjatywy działań

Zadania wykonywane przez zgrupowania w operacyjnym obszarze osłony spełniają dwie funkcje:

1. Zapewniają osiągnięcie celu pośredniego, który stanowi pierwszy etap manewrowej operacji obronnej, a tym samym w sposób bezpośredni wpływa na osiągnięcie celu głównego.

2. Stanowią etap wstępny, który wydłuża działanie sił na głównym obszarze działań i pozwala na płynne kontynuowanie pierwszego etapu przez główne siły obrony.

Koncepcja osiągnięcia celu w operacji manewrowej wymusza więc realizację przedsięwzięć zmierzających, w rezultacie końcowym, do pobicia zgrupowań przeciwnika (zerwania jego operacji zaczepnej). Celowe jest skupienie wysiłku jej prowadzenia na dwóch kierunkach:

1. Przygotowanie i wykorzystanie sił na kierunku, gdzie zgrupowanie operacyjne skupia główny wysiłek, na którym przewiduje się uporczywe utrzymanie obszaru (kierunek pasywny) – w perspektywie uwzględnia się ewentualne wykorzystanie tych zgrupowań, w fazie końcowej prowadzenia operacji manewrowej, do działań bezpośrednich w formie uderzenia przed rubież styczności wojsk.

2. Działaniami opóźniającymi osłabienie siły uderzeniowej przeciwnika, pozbawienie go inicjatywy, wyhamowanie tempa działań zaczepnych, tym samym stworzenie warunków do ich załamania (kierunek aktywny).

Cechą charakterystyczną powyższych zamierzeń jest to, że ich wykonanie odbywa się równolegle w całym operacyjnym obszarze odpowiedzialności obronnej, jako proces ciągły i celowy. Mimo odmiennych sposobów prowadzenia tych działań (sposobów osiągnięcia celu), każdy kierunek spełnia istotną rolę w skali operacyjnej.

Na jednym kierunku wykorzystanie sił i środków jest skupione na utrzymaniu przewagi w położeniu poprzez uporczywą obronę pasów (kierunków, rejonów). W wypadku powodzenia przeciwnika, koncentracja wysiłku jest skierowana na bezwzględne utrzymanie przewagi sytuacyjnej w tym rejonie. Powodzenie przeciwnika na innych kierunkach wymusza potrzebę reakcji dla przeciwdziałania okrążeniu zgrupowań na skrzydłach, osłony skrzydeł, utrzymania swobody działań i manewru w całym operacyjnym obszarze odpowiedzialności obronnej oraz stałą gotowość do wzmocnienia głównego obszaru działań obronnych. W wypadku okrążenia przez przeciwnika zgrupowań na kierunku pasywnym, konieczne jest przeciwdziałanie rozbiciu tych sił i utrzymaniu stałej gotowości do ich wzmoc-

nienia nawet w wypadku, gdy zostaną okrążone. Wycofanie powyższych zgrupowań z racji, roli jaką pełnią w procesie sposobu osiągnięcia celu operacji obronnej jest niewskazane.

Natomiast kierunek aktywny, w wyniku prowadzenia działań opóźniających w uwarunkowaniach czasowych, ma zapewnić opóźnienie operacji zaczepnej przeciwnika oraz skierować jego działania na zaplanowany obszar obrony, przyjęty w koncepcji osiągnięcia celu.

Główny wysiłek, w tym etapie prowadzenia manewrowej operacji obronnej, należy skupić na:

- destrukcyjnym oddziaływaniu na elementy systemu działań zaczepnych przeciwnika na całą głębokość jego ugrupowania – działania głębokie;

- utrzymaniu trwałości kierunku (obszaru, rejonu), gdzie istotne jest utrzymanie terenu – w wyniku wzmocnienia kierunków, zamianę, luzowanie;

- narastaniu oporu i pulsacyjnym przejmowaniu ciężaru prowadzenia operacji obronnej na kolejnych rubieżach pośrednich (rubieżach opóźniania) – kierunek aktywny – w ustalonych uwarunkowaniach czasowych;

- wzbronieniu zgrupowaniom uderzeniowym przeciwnika możliwości rozwinięcia powodzenia w kierunku skrzydeł, potęgowaniu uderzenia i utrzymaniu wysokiego tempa operacji zaczepnej;

- utrzymaniu więzi operacyjnej między kolejnymi rubieżami opóźniania, w wyniku aktywnych działań przeciwdesantowych oraz przeciw zgrupowaniom przenikającym w głąb operacyjnego obszaru obrony;

- zamierzonym i celowym sterowaniu zgrupowaniami uderzeniowymi przeciwnika realizowanym poprzez działania opóźniające, trwałe utrzymanie kierunku, planowe i zorganizowane wycofanie;

- utrzymaniu obiektów umożliwiających zachowanie swobody działań i manewru w obszarze tyłowym.

Istotą powyższych przedsięwzięć, szczególnie na kierunku działań aktywnych, jest bezpośrednia reakcja do odtworzenia systemu (reorganizacja) obrony na każdej rubieży pośredniej z jednoczesnym utrzymaniem trwałości obrony w całym operacyjnym obszarze odpowiedzialności. Rola tego etapu polega na umożliwieniu osiągnięcia celu pośredniego w wyniku osłabienia potencjału bojowego (operacyjnego) zgrupowań uderzeniowych przeciwnika, pozbawieniu inicjatywy działań zaczepnych oraz stworzeniu przewagi sytuacyjnej umożliwiającej przejęcie inicjatywy.

3.4.2. Przejęcie i wykorzystanie inicjatywy

Drugi etap prowadzenia operacji manewrowej jest realizowany jako faza końcowa pierwszego etapu i jednocześnie jako wstęp do etapu trzeciego. Jego zadaniem jest ostateczne załamanie zgrupowań przeciwnika (lub wyhamowanie jego tempa działań na kierunku głównego uderzenia) i przejęcie inicjatywy operacyjnej.

Prowadzenie obrony w tym etapie jest zdeterminowane płynną reorganizacją systemu operacji obronnej dla zabezpieczenia uderzenia przed rubież styczności wojsk (wykonania przeciwuderzenia).

Główny wysiłek jest skupiony na:

- dezorganizacji systemu działań zaczepnych przeciwnika, a w szczególności paraliżowaniu podejścia jego odwodów,
- utrzymaniu trwałej i aktywnej obrony w całym obszarze oraz niezbędnego nasycenia siłami i środkami na rubieży (linii koordynacyjnej) ostatecznego załamania zgrupowań uderzeniowych przeciwnika,
- utworzeniu systemu do zabezpieczenia i wykonania uderzenia przed rubież styczności wojsk,
- zachowaniu możliwości do skutecznej reakcji na każdym kierunku.

Paraliżowanie funkcjonowania systemu działań zaczepnych przeciwnika polega na destrukcyjnym oddziaływaniu w wyniku wykorzystania sił areomobilnych, powietrznodesantowych, desantowoszturmowych oraz użycia oddziałów wydzielonych i rajdowych. Efektem tych przedsięwzięć jest opóźnianie podejścia odwodów, paraliżowanie ciągłości procesu zabezpieczenia działań zaczepnych (w tym szczególnie zabezpieczenia logistycznego), dezorganizacja dowodzenia, niszczenie obiektów, utrudnienia swobody działań i manewru[73]. Proces ten jest ściśle zintegrowany z systemem rażenia (rys. 19).

Osiągnięcie powyższych celów pośrednich stwarza warunki do ostatecznego załamania operacji zaczepnej w obszarze włamania lub osłabienia tempa jej prowadzenia.

Główny wysiłek, w tej fazie prowadzenia operacji obronnej, należy skupić na przeciwdziałanie przełamaniu rubieży ostatecznego wykonania

---

[73] Dążąc sami do skoncentrowania się, staramy się jednocześnie utrzymać przeciwnika w rozproszeniu; dążąc do zachowania własnej swobody działania, celem przeprowadzenia własnego planu, staramy się pozbawić przeciwnika tej swobody, aby na niego uderzyć. F. Foch, *Zasady sztuki wojennej*, Warszawa, Wojskowy Instytut Naukowo-Wydawniczy 1921, s. 44.

zadań w wyniku wzmocnienia kierunków, luzowanie zgrupowań, przesunięcie sił z odcinków pasywnych i z głębi, obronę rubieży ryglowych dla wzbronienia poszerzenia wyłomu w kierunku skrzydeł, zamykanie luk i likwidacja wyłomów, przeciwdziałanie przenikaniu zgrupowań przeciwnika w głąb operacyjnego obszaru odpowiedzialności obronnej, pogłębienie obrony, działania dezinformacyjne.

Wykonanie powyższych zadań ma zapewnić stworzenie trwałego głównego obszaru, który umożliwi wyprowadzenie do uderzenia przed rubież styczności wojsk zgrupowań podchodzących z głębi. Jest to istotne, gdy zgrupowania operacyjne, prowadząc operację obronną w skali narodowej, mają za zadanie stworzyć warunki do wykonania zadań siłom wzmocnienia w układzie sojuszniczym (rys. 20).

Przeciwuderzenie w manewrowej operacji obronnej jest rezultatem pomyślnych działań w dwóch poprzednich etapach i jednocześnie najważniejszym przedsięwzięciem. Sposób jego wykonania decyduje o sposobie osiągnięcia celu w operacji obronnej. Jego celem jest rozbicie sił przeciwnika, tym samym pozbawienie możliwości osiągnięcia przez niego celu w operacji zaczepnej[74].

Przeciwuderzenie obejmuje następujące fazy:

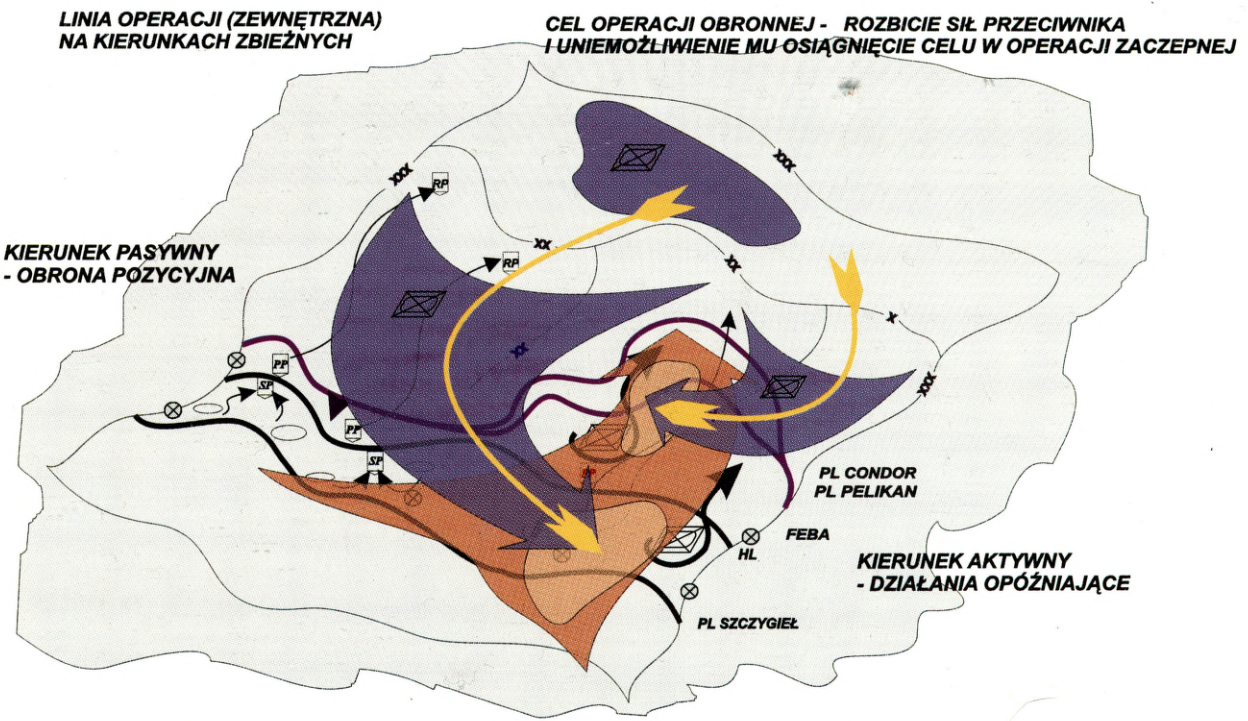
- wykonanie uderzenia, rozwinięcia powodzenia oraz sparaliżowanie procesu prowadzenia operacji zaczepnej przeciwnika (uderzenie w środek ciężkości) z jednoczesną izolacją (w wyniku okrążenia) sił przeciwnika w rejonie włamania;
- rozbicie okrążonych zgrupowań przeciwnika i przejęcie kontroli nad całym obszarem odpowiedzialności;
- reorganizacja systemu operacji obronnej.

Stworzenie zgrupowania uderzeniowego i wprowadzenie go do bitwy jest realizowane w dotychczasowym systemie operacji obronnej. Główny wysiłek jest skupiony na utrzymaniu stabilnego systemu obrony, szczególnie w odniesieniu do wykorzystania jego elementów w etapie uderzenia przed rubież styczności wojsk.

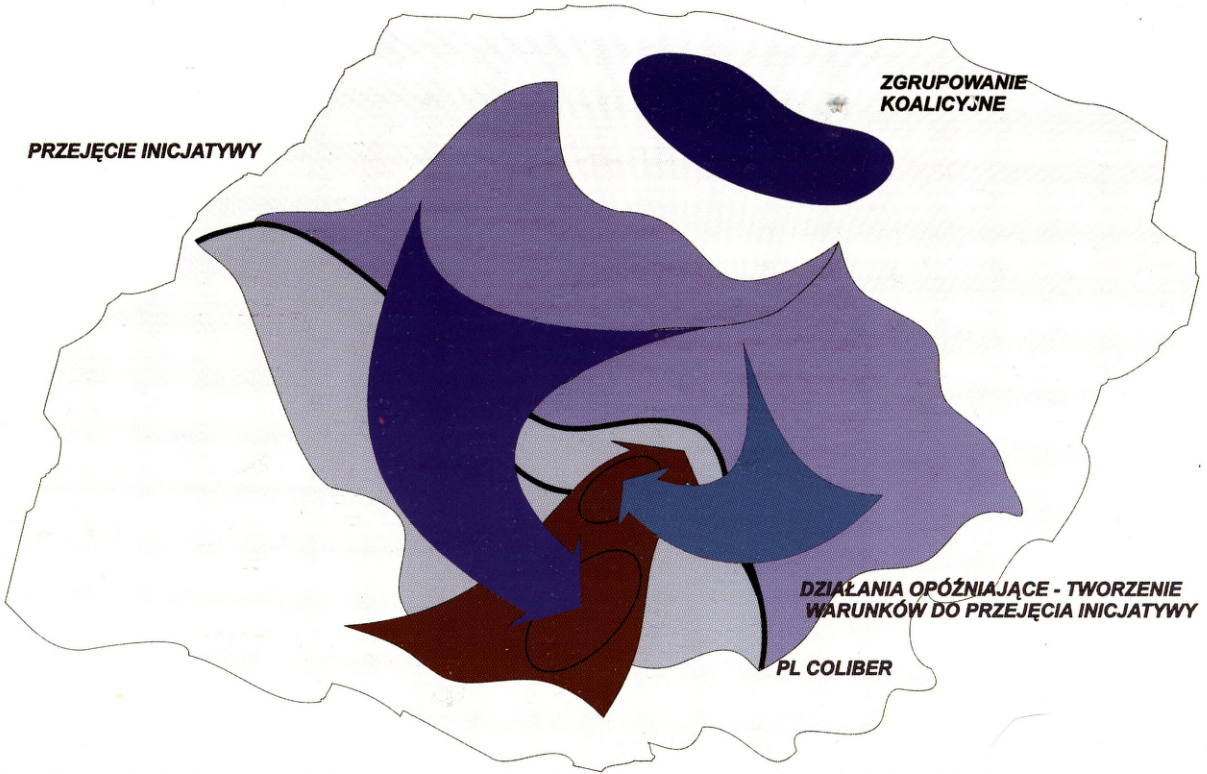
W wyniku dotychczasowych celowych działań, zgrupowanie uderzeniowe przeciwnika zostało w pewnym sensie umiejscowione i na nim skoncentrowana jest cała uwaga. Wykorzystanie więc elementów systemu operacji obronnej jest skupione w obszarze działań bezpośrednich. Jednak synchronizowane użycie

---

[74] Działania operacyjne, Warszawa, AON 1993, s. 54.

Rys. 19. Koordynacja działań w czasie i przestrzeni w procesie osiągnięcia celu - obrona o charaktrze manewrowym

Rys. 20. Operacja obronna - wariant - tworzenie warunków, przez zgrupowania operacyjne w skali narodowej, do wykonania uderzenia przez siły koalicyjne

sił w czasie i przestrzeni wymusza reorganizację tego systemu w procesie przejęcia inicjatywy, aby zachować zorganizowany charakter przed osiągnięciem, w trakcie i po osiągnięciu celu przeciwuderzenia. Powyższy warunek umożliwia utrzymanie zgrupowań przeciwnika w określonym położeniu (okrążenie, izolacja). Jest to zdeterminowane utrzymaniem inicjatywy działań, aż do czasu osiągnięcia celu operacji obronnej – stan końca operacji.

Wykonanie uderzenia przed rubież styczności wojsk jest poprzedzone stworzeniem i utrzymaniem przewagi w położeniu – m.in. na kierunku pasywnym, gdzie zgrupowania obronne (część głównych sił) na głównym obszarze działań, prowadzą obronę pozycyjną. Ich rolą jest utrzymanie tego kierunku, bez względu na głębokość włamania na innych kierunkach obszaru obrony. Natomiast kierunek aktywny, w wyniku dotychczasowych działań, ustalił położenie stron z zachowaniem warunków do utrzymania swobody działań w tyłowym obszarze odpowiedzialności obronnej. Tym samym, stworzone zostały sprzyjające okoliczności, które umożliwiają przegrupowanie odwodów w czasie i przestrzeni i zorganizowane ich wprowadzenie do uderzenia przed rubież styczności wojsk. Tworzenie przewagi winno być poprzedzone wykorzystaniem części sił z odwodu dla wzmocnienia rubieży działań bezpośrednich, na kierunku wykonania uderzenia lub wykonania luzowania. Przedsięwzięcia te są realizowane w ramach maskowania operacyjnego, gdyż utrudniają przeciwnikowi rozpoznanie koncepcji potencjalnego wykorzystania odwodów. W skali operacyjnej umożliwiają przejście do uderzenia z styczności, co stwarza warunki, w wyniku zaskoczenia, osiągnięcia celu przy minimalnych stratach własnych.

Potencjał przeznaczony do uderzenia przed rubież styczności wojsk, powinien zapewnić osiągnięcie zaplanowanego obiektu (cel) w ugrupowaniu przeciwnika. Dlatego, w każdej fazie jego wykonania należy stworzyć i utrzymać warunki do potęgowania uderzenia, utrzymania przewagi[75], rozwinięcia powodzenia i zabezpieczenia jego realizacji. Równolegle, niezbędne jest skupienie wysiłku na osłonie skrzydeł głównego zgrupowania wykonującego uderzenie, szczególnie od strony sił głównych przeciwnika. Natomiast na drugim skrzydle należy (siłami ze styczności lub częścią sił wykonujących przeciwuderzenie)

---

[75] Tak więc punkt ciężkości uzyskiwania przewagi w wyniku manewru przesuwa się na celowe przenoszenie siły uderzenia na różne kierunki i miejsca oraz na wybrane obiekty, w różnym czasie i natężeniu ognia wykonywanego przez odpowiednie siły i środki. K. Nożko, *Rola manewru w uzyskaniu przewagi nad przeciwnikiem*, Warszawa, Myśl Wojskowa 1991, nr 4, s. 31.

okrążyć zgrupowanie przeciwnika w obszarze włamania. Kolejnym zadaniem jest wzmocnienie tej rubieży dla uniemożliwienia wykorzystania tego potencjału przez przeciwnika w sposób zaczepny.

W tym etapie prowadzenia operacji obronnej należy liczyć się z uderzeniem przeciwnika do odblokowania sił okrążonych lub wykonania uderzenia na innym kierunku. Zagrożenia powyższe należy przewidywać i skutecznie im przeciwdziałać.

Celowo jest w związku z tym:

- wykonać uderzenie przed rubież styczności wojsk na kierunku pomocniczym (siłami ze styczności), zbieżne z uderzeniem sił głównych, w celu – jak najszybszego rozbicia lub związania działaniami bezpośrednimi odciętych zgrupowań przeciwnika. Stanowi to zasadniczy warunek umożliwiający reorganizację systemu operacji obronnej po wykonaniu przeciwuderzenia;
- zachować odwody, na czas wykonania przeciwuderzenia, dla przeciwdziałania uderzeniom przeciwnika, utrzymania swobody działań i manewru (zapewnić zdolność do osiągania celów alternatywnych) w całym obszarze obrony.

Biorąc pod uwagę cel przeciwuderzenia w obronie o charakterze manewrowym, ważną rolę w tym etapie odgrywają działania głębokie.

Należy również uwzględnić możliwość efektywnego użycia zgrupowań prowadzących dotychczas obronę pozycyjną, przy zachowaniu przez nie wysokiego poziomu zdolności bojowej. Siły te mogą być wykorzystane do stworzenia warunków do uderzenia przed rubież styczności wojsk dla związania lub rozbicia okrążonych zgrupowań przeciwnika, manewru wzdłuż frontu, pogłębienia obrony na kolejnych rubieżach pośrednich, odtworzenia odwodów, działań pozornych.

Ważną rolę odgrywa planowanie alternatywne na wypadek, gdyby zwrot zaczepny (przeciwuderzenie) nie osiągnął zakładanych celów lub zgrupowania uderzeniowe przed wejściem do działań zostały obezwładnione bronią precyzyjną. W takim przypadku, cały wysiłek powinien być skupiony na dostosowaniu (reorganizacji) systemu operacji obronnej w stosunku do nowej sytuacji dla zachowania (utrzymania) zdolności do zorganizowanej reakcji wobec ewentualnego uderzenia przeciwnika na dotychczasowym lub innym kierunku. W przypadku, gdy powyższe przedsięwzięcia nie przyniosą zamierzonego skutku, zgrupowanie operacyjne powinno zachować gotowość do płynnego przejścia do obrony pozycyjnej lub do działań opóźniających całością (częścią) sił.

Po osiągnięciu celu przeciwuderzenia cały wysiłek dowódcy operacyjnego powinien być skupiony na zwiększeniu trwałości operacji obronnej oraz na dynamicznej reakcji w celu zamknięcia luk, zamiany (wzmocnienia) zgrupowań, pogłębienia obrony. Niezmiernie istotnym przedsięwzięciem jest reorganizacja systemu operacji obronnej w całym obszarze odpowiedzialności obronnej, w szczególności przyjęcia nowego ugrupowania i odtworzenia systemu rażenia.

Przedstawione przedsięwzięcia umożliwiają zorganizowane przeciwdziałanie oraz zapewniają utrzymanie stanu posiadania po wykonaniu przeciwuderzenia, osiągnięciu celu.

Powyższy zakres zadań jest o tyle uzasadniony, że przeciwuderzenie w operacji obronnej o charakterze manewrowym, aby osiągnąć cel, wykonywane jest z reguły przed przedni skraj obszaru obrony. Pozwala to zaangażować możliwie cały (zasadniczą część) potencjał uderzeniowy przeciwnika oraz skutecznie sparaliżować funkcjonowanie jego systemu działań. Tym samym, umożliwić zerwanie operacji zaczepnej – planowany cel operacji obronnej o charakterze manewrowym.

Cel operacji obronnej o charakterze manewrowym definiuje więc proces umiejętnego i zorganizowanego wykorzystania posiadanego potencjału i precyzuje jego rolę w osiąganiu celów pośrednich (alternatywnych).

Cele pośrednie w operacji manewrowej:

1. Celowe i świadome sterowanie zgrupowaniami uderzeniowymi przeciwnika na zaplanowane kierunki (obszary, rejony) i stworzenie warunków do załamania jego działań na rubieżach ryglowych i rubieży pośredniej – pozbawienie inicjatywy działań.

2. Wzbronienie przeciwnikowi rozprzestrzeniania się w kierunku skrzydeł i w głąb obszaru odpowiedzialności obronnej oraz załamanie (wyhamowanie) działań zaczepnych w obszarze włamania.

3. Dezorganizacja funkcjonowania systemu działań zaczepnych w wyniku aktywnych działań głębokich.

4. Przejęcie inicjatywy.

5. Wykonanie uderzenia, opanowanie i utrzymanie obiektów (przez zgrupowanie uderzeniowe) na obszarze opanowanym przez przeciwnika z jednoczesną izolacją (okrążeniem) części jego sił w rejonie włamania. Rezultat końcowy obejmuje utrzymanie przewagi sytuacyjnej na kierunku dominującym. Funkcjonowanie systemu operacji obronnej, w całym obszarze, jest zdetermi-

nowane skupieniem wysiłku na tworzeniu przewagi, wprowadzeniem zgrupowania uderzeniowego do działań oraz zapewnienie wykonania przez nie zadania (utrzymanie przewagi).

6. Rozbicie zgrupowań przeciwnika pozostających w okrążeniu lub zmuszenie ich do wycofania.

7. Reorganizacja systemu operacji obronnej po wykonaniu przeciwuderzenia.

Powyższe przedsięwzięcia mają umożliwić zorganizowane odparcie ewentualnego kolejnego uderzenia lub przejście całością sił do innego rodzaju działań – działań zaczepnych.

Każde uderzenie przed rubież styczności wojsk w operacji obronnej jest przedsięwzięciem bardzo trudnym, wymagającym wszechstronnego przygotowania, zabezpieczenia i ubezpieczenia, dużej dozy ryzyka operacyjnego oraz umiejętności szybkiego i skutecznego reagowania na częste zmiany sytuacji. Wobec tego należy zrealizować określone zamierzenia, które decydują o możliwości osiągnięcia celu przeciwuderzenia.

Przedsięwzięcia, które powinny poprzedzać i towarzyszyć wykonaniu uderzenia przed rubież styczności wojsk w formie przeciwuderzenia, aby zapewnić osiągnięcie celu głównego w operacji manewrowej:

1. Przeciwuderzenie to działanie celowe, wynikające z koncepcji osiągnięcia celu głównego w operacji obronnej. Stanowi etap – cel pośredni – planu obrony. Jego wykonanie poprzedzone jest procesem tworzenia warunków, które umożliwiają osiągnięcie tego celu.

2. Osiągnięcie celu przeciwuderzenia jest zdeterminowane przejęciem i utrzymaniem inicjatywy operacyjnej, aż do jego osiągnięcia.

3. Utrzymana jest trwałość obrony, w całym operacyjnym obszarze odpowiedzialności.

4. Zrealizowane są przedsięwzięcia, które umożliwiają:

a) wszechstronne zabezpieczenie przeciwuderzenia (w tym tworzenie, utrzymanie przewagi oraz zachowanie swobody działań),

b) możliwość osiągania celów alternatywnych (pośrednich), w całym operacyjnym obszarze odpowiedzialności, w sytuacjach:

- w trakcie wykonywania przeciwuderzenia,
- po osiągnięciu celu przeciwuderzenia,
- po niepowodzeniu,
- w wyniku wymuszonej reakcji na innych kierunkach.

5. Utrzymanie zdolności do płynnej i skutecznej reorganizacji systemu operacji obronnej w powyższych sytuacjach.

6. Ograniczenie (sparaliżowanie) swobody działań przeciwnika w wyniku użycie sił w wymiarze powietrznym i lądowym[76] dla:

- uniemożliwienia potęgowania uderzenia (szczególnie na dotychczasowym kierunku głównego uderzenia, w kierunku skrzydeł, na kierunku pomocniczym),
- dezorganizacji funkcjonowania jego systemu działań,
- pozbawienia inicjatywy w działaniach zaczepnych.

3.5. Działania opóźniające

Działania opóźniające, w skali operacyjnej, mogą być prowadzone do wykonania następujących zadań:

1. Związać działaniami bezpośrednimi zgrupowania uderzeniowe przeciwnika w wymiarze czasowym, tym samym umożliwić mobilizacyjne (operacyjne) rozwinięcie sił zbrojnych, osłonę przegrupowania tych sił oraz ubezpieczenie przygotowania przez nie operacji obronnej w głębi – zadanie główne.

2. Pierwszy etap zmierzający do pozbawienia przeciwnika inicjatywy w manewrowej operacji obronnej. W tym przypadku, celem działań opóźniających jest stworzenie warunków do przejęcia inicjatywy w skali sił zbrojnych lub w układzie koalicyjnym.

3. Stały element w procesie sposobu osiągnięcia celu, bez względu na formę prowadzenia operacji obronnej (stała, manewrowa).

Cele działań opóźniających[77]:

- wyhamować (obniżyć) tempo działań zaczepnych przeciwnika, osłabić jego potencjał w wyniku zadanych strat,
- zyskać czas i przestrzeń,
- pozbawić przeciwnika inicjatywy w wyniku skierowania jego działań na kierunek (obszar, rejon) zamierzony oraz paraliżować funkcjonowanie systemu działań zaczepnych,

---

[76] Dążąc sami do skoncentrowania sił, staramy się jednocześnie utrzymać przeciwnika w rozproszeniu, dążąc sami do zachowania własnej swobody działania, celem przeprowadzenia własnego planu, staramy się pozbawić przeciwnika tej swobody, aby na niego uderzyć. F. Foch, *Zarys sztuki wojennej*, Warszawa, WIN-W 1924, s. 44.

[77] Regulamin działań taktycznych ATP-35(B), s. 145.

- uniknąć starcia z przeciwnikiem w niekorzystnych warunkach (zdobycie przewagi w położeniu) lub uniknąć strat,

- uściślić główny wysiłek działań zaczepnych przeciwnika (koncepcja osiągnięcia celu).

Zasadniczą funkcją działań opóźniających jest pozbawienie przeciwnika inicjatywy.

W działaniach opóźniających organizacja wykorzystania obszaru odpowiedzialności obronnej jest podobna do tej w obronie. Opóźnianie zaczyna się od rubieży podanej w zadaniu i rozciąga się do tyłu do rubieży, gdzie odpowiedzialność za wykonanie dalszych działań przechodzi na inne zgrupowania lub do rubieży, na której zmienia się rodzaj działań[78]. Działania opóźniające charakteryzują się: elastycznym przeciwstawieniem się przeważającym siłom przeciwnika, przeciwdziałaniem opanowaniu przez niego terenu, uniknięciem nadmiernych strat, utrzymaniem inicjatywy, stałą gotowością do reorganizacji systemu operacji obronnej w myśl roli, jaką spełnia zgrupowanie operacyjne (rys. 21).

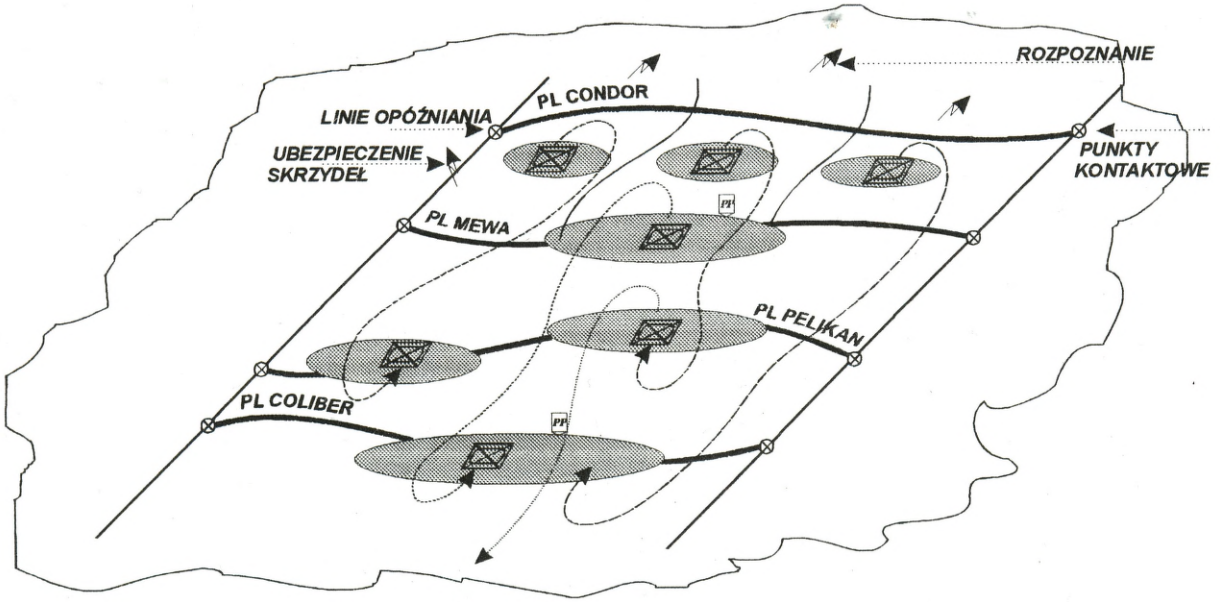
Powyższe cechy działań opóźniających determinują zakres zadań realizowanych podczas ich prowadzenia.

W celu zapewnienia skuteczności działań operacyjnych, niezmiernie istotną jest pierwsza faza działań opóźniających. Wobec przewagi bezwzględnej przeciwnika oraz ewentualnej przewagi względnej, siły prowadzące tę formę działań nie mogą dopuścić do przełamania głównego obszaru (pierwszej rubieży działań opóźniających) w wyniku pierwszego uderzenia. Skupienie wysiłku w pierwszym etapie, powinno być skoncentrowane w tym rejonie (na tej rubieży). Umożliwia to wstępne rozpoznanie kierunku głównego uderzenia, skorygowanie elementów systemu operacji obronnej oraz podjęcie niezbędnych przedsięwzięć zapewniających skuteczne działania na kolejnych rubieżach pośrednich. Ta sytuacja wymaga pogłębienia obrony na kierunku obezwładnionych zgrupowań poprzez luzowanie, szczególnie sposobem osłonowym. Realizacja tych zadań następuje poprzez przesunięcie sił z głębi.

Oprócz tego, istnieje potrzeba, poza wykorzystaniem odwodów specjalnych, użycia zgrupowań z odcinków pasywnych oraz szczególnie na kierunku

---

[78] W regulaminie działań taktycznych NATO ATP-35(B), działania opóźniające występują jako samodzielny rodzaj działań oraz jako integralny element prowadzenia obrony.

Rys. 21. Działania opóźniające - schemat ideowy

głównego uderzenia przeciwnika, pogłębienia obrony na kolejnej (kolejnych) rubieży pośredniej.

W utrzymaniu zorganizowanego charakteru działań opóźniających istotną rolę odgrywają odwody przeciwdesantowe oraz koncentracja wysiłku dla utrzymania rejonów (obiektów), które mogą być potencjalnymi celami uderzeń sił przeciwnika w wymiarze powietrznym i lądowym. Zasadniczym celem tych działań jest uniemożliwienie opanowania tych obiektów, a tym samym stworzenie warunków uzyskania wysokiego tempa przez zgrupowania przeciwnika oraz zapewnienia swobody manewru własnym siłom.

Podczas prowadzenia działań opóźniających, utrzymanie trwałości na kierunku głównego uderzenia przeciwnika może nie przynieść zakładanych rezultatów lub w wyniku zwiększonego nasycenia sił na jednym kierunku, nastąpi uderzenie na innym. Stąd, z jednej strony, celowe jest skupienie wysiłku na kierunkach zagrożonych, z drugiej – przygotowanie rozwiązania alternatywnego na wypadek nieprzewidzianego rozwoju sytuacji. W wypadku, gdy trwałość operacyjnego obszaru jest zagrożona, a rozwój sytuacji utrudnia lub uniemożliwia utrzymanie przewagi na rubieży styczności, celowe jest wycofanie wydzielonych sił na wybranych kierunkach. Realizacja tego działania powinna być uwarunkowana wykonaniem zadań na dotychczasowej rubieży w wymiarze czasowym (cel pośredni) dla zachowania ciągłości działań w skali operacyjnej. Wycofanie powinno być realizowane pod osłoną sił, które wykonały podejście z głębi, przygotowały obronę, tym samym zapewniły ubezpieczenie kierunku, na którym wykonywane jest wycofanie.

W działaniach opóźniających sposób osiągnięcia celu zakłada pulsacyjne skupienie głównego wysiłku na kolejnych rubieżach pośrednich. Stąd, w wypadku powodzenia przeciwnika lub po osiągnięciu celów pośrednich w uwarunkowaniach czasowych, kolejna faza zakłada skupienie wysiłku na kolejnej (kolejnych) rubieży. Dla zminimalizowania skutków oddziaływania systemu rażenia przeciwnika, tym samym utrzymania wysokiego poziomu zdolności bojowej oraz stworzenia warunków przygotowania obrony rubieży kolejnej w głębi obszaru obrony, niezbędne jest zaangażowanie co najmniej dwóch zgrupowań operacyjnych. Działania te utrudniają rozwinięcie powodzenia przeciwnika w głąb i blokują jego ruch w kierunku skrzydeł. Jednocześnie umożliwiają utrzymanie elastycznego i stabilnego systemu, która to właściwość stwarza warunki dla zorganizowanego charakteru prowadzonych działań.

Istotną rolę w działaniach opóźniających pełnią zgrupowania taktyczne broniące się na głównym obszarze działań (kierunkach aktywnych), gdyż podstawowym warunkiem osiągnięcia w nich celu jest wspomniany już reżim czasowy. On determinuje sposób działania, a w tym, wykorzystanie elementów systemu operacji obronnej dla jego utrzymania. Dlatego, uporczywa obrona rejonów na wybranych kierunkach, przygotowana infrastruktura wkomponowana w teren (szczególnie – rubieże pośrednie, ryglowe), będą stałym elementem struktury operacyjnej w działaniach opóźniających.

Sposoby prowadzenia działań opóźniających[79]:

- obsadzanie kolejnych rubieży (opóźnianie ciągłe),
- przekraczanie (opóźnianie przemienne),
- kombinowany (opóźnianie kombinowane).

Obsadzanie kolejnych rubieży – wymusza wykorzystanie sił i środków do nieustannego utrzymania trwałej obrony na rubieży, gdzie utrzymany jest stały kontakt bezpośredni ze zgrupowaniami uderzeniowymi przeciwnika. Równolegle należy utrzymać gotowość do wycofania, zorganizowanego lub wymuszonego, wobec przeważających sił przeciwnika.

Sposób ten jest bardzo trudny. Należy jednak zwrócić uwagę na pozytywną jego cechę. Reakcja na działanie przeciwnika jest skupiona na określonym kierunku – największego zainteresowania jego zgrupowań uderzeniowych. Stąd, cały wysiłek może być skoncentrowany na zasadniczym potencjale przeciwnika. Zapewnia to pełną kontrolę (ocenę) realizacji zadań (osiągania celu).

Przekraczanie – sposób prowadzenia działań opóźniających, który angażuje siły co najmniej dwóch zgrupowań funkcjonalnych na dwóch rubieżach jednocześnie. Właściwość tą wymusza sposób działania (sposób osiągnięcia celu). W pierwszej fazie prowadzenia działań opóźniających, główny obszar działań (pierwsza rubież opóźniania) jest obiektem największego zainteresowania przeciwnika i na niej skupiony jest główny wysiłek szczebla operacyjnego. Jej utrzymanie w ustalonym harmonogramie czasowym determinuje wykorzystanie sił z głębi obszaru odpowiedzialności obronnej, przy jednoczesnym przygotowaniu kolejnej rubieży.

Cechami charakterystycznymi powyższego sposobu prowadzenia działań opóźniających jest trwałość, skupienie wysiłku działań na dwóch rubieżach jed-

---

[79] Z. Ścibiorek, *Działania opóźniające*, Warszawa, AON 1995, s. 29.

nocześnie co zapewnia rozłożenie sił w cały operacyjnym obszarze odpowiedzialności, możliwość skutecznych działań przeciwdesantowych, utrzymanie stabilnego systemu obronny i swobody działań, elastyczna reakcja na dowolnym kierunku, realne prognozowanie rozwoju sytuacji, ekonomiczne gospodarowanie siłami.

Wielowariantowość prowadzenia działań sprawia, że sposób ten jest „bezpieczny". Wymaga jednak ciągłej i skutecznej reorganizacji systemu działań.

Kombinowany – łączy w sobie zakres zadań dwóch poprzednich i w związku z tym jest najczęściej stosowany.

Wyboru sposobu osiągnięcia celu, w aspekcie wyboru form prowadzenia działań opóźniających, dokonuje się biorąc pod uwagę kryteria:

- zadania (cele),
- rolę i miejsce zgrupowań w układzie nadrzędnym,
- przestrzeń,
- czas.

Bez względu na sposób prowadzenia działań opóźniających istotną rolę, w osiągnięciu w niej celu, pełni wariant użycia sił w ugrupowaniu przeciwnika. Desanty operacyjne, oddziały desantowo-szturmowe, zgrupowania aeromobilne mogą skutecznie dezorganizować działanie elementów systemu operacji zaczepnej, szczególnie tych, które mają decydujący wpływ na potęgowanie uderzenia i jego zabezpieczenie[80].

Nie mniej ważnym przedsięwzięciem jest wykorzystanie innych elementów ugrupowania operacyjnego. Są to oddziały rajdowe i oddziały wydzielone. Integracja ich działań z siłami użytymi w wymiarze powietrznym zapewnia korzystne warunki wykonania zadań.

Podczas prowadzenia działań opóźniających mogą powstać sytuacje, w których zgrupowania w styczności nie są w stanie utrzymać określonego kierunku (rubieży) w zaplanowanym harmonogramie czasowym, a pogłębienie obrony, przygotowanie kolejnej rubieży (pośredniej, ryglowych) – może nie zapewnić przewidywanych rezultatów. Należy w takiej sytuacji rozważyć wariant wykonania uderzenia przed rubież styczności wojsk dla związania, w wymiarze cza-

---

[80] W obronie manewrowej, podobnie jak w obronie pozycyjnej, tworzy się również drugi front walki na tyłach nacierających zgrupowań. Mogą to być działania rajdowe, walka w okrążeniu i wyjście z niego, działania desantowo-szturmowe lub o charakterze dywersyjno-rozpoznawczym. K. Nożko, *Maskowanie, zaskoczenie i manewr w działaniach operacyjno-taktycznych*, s. 73.

sowym, sił przeciwnika na kierunku największego powodzenia jego zgrupowań uderzeniowych. Stwarza to warunki wyhamowania tempa jego działań zaczepnych. Natomiast na innych kierunkach, celowe wycofanie, zorganizowane działania opóźniające mogą wymusić zmianę kierunku głównego uderzenia, rozdzielenia głównego zgrupowania uderzeniowego lub rozciągnięcia rubieży styczności. Wykonanie powyższych zadań zapewnia czas niezbędny do przystosowania (reorganizacji) systemu działań w stosunku do aktualnej (bieżącej) sytuacji lub przygotowania obrony na kolejnej rubieży w głębi. Wiarygodność powyższych przedsięwzięć może być spotęgowana poprzez działania pozorne stwarzające możliwość np. uderzenia w skrzydło głównego zgrupowania uderzeniowego przeciwnika lub przed rubież styczności. Ponadto, ważną rolę może odegrać wariant polegający na przygotowaniu i utrzymaniu silnych rejonów obrony (rejony kluczowe), na wybranych kierunkach, w głębi operacyjnego obszaru obrony. Istotą tej koncepcji jest możliwość prowadzenia obrony przez te siły nawet w przypadku ich pozostawienia w ugrupowaniu przeciwnika. Sytuacja powyższa umożliwia przyjęcie korzystnego położenia przez siły główne, gdyż przygotowany rejon (rejony) umocniony zmusza przeciwnika do zmiany kierunku głównego uderzenia, rozproszenia jego wysiłku, tym samym osłabia tempo prowadzenia operacji zaczepnej.

Potrzeba racjonalnego gospodarowania posiadanym potencjałem sprawia, że pozostawienie zgrupowań na obszarze kontrolowanym przez przeciwnika, w działaniach opóźniających, jest niewskazane. Natomiast w koncepcji zakładającej pozbawienie przeciwnika inicjatywy i przejęcie inicjatywy przez zgrupowania obronne (operacja obronna o charakterze manewrowym), wykorzystanie położenia tych zgrupowań może być rozpatrywane jako element pozytywny.

Specyfika działań opóźniających, a w szczególności zaangażowanie znacznego potencjału operacyjnego na kilku rubieżach jednocześnie oraz potrzebę utrzymania elastycznego systemu do podjęcia skutecznych działań na każdej z nich, wskazuje na niecelowość pozostawienia zgrupowań na skrzydłach (kierunkach pasywnych) w okrążeniu. Taka sytuacja może spowodować włamanie przeciwnika na wąskim odcinku. Konsekwencją jest duże nasycenie sił i środków na kierunku głównego wysiłku, co umożliwia uzyskanie wysokiego tempa prowadzenia działań zaczepnych. Zagrożenie to poważnie utrudnia przygotowanie kolejnych rubieży do obrony. Dlatego zgrupowania, które prowadzą obronę

na skrzydłach (po wykonaniu przez nie zadań) mogą być wykorzystane w głębi operacyjnego obszaru obrony, po ich planowym wycofaniu. Powyższy manewr może zdezorientować przeciwnika co do koncepcji osiągnięcia celu działań opóźniających, zapewnia pożądane rozłożenie sił na rubieży styczności oraz umożliwia ekonomiczne gospodarowanie potencjałem operacyjnym w aspekcie np. przygotowania obrony kolejnej rubieży pośredniej (pogłębienia obrony).

Ważną rolę w koncepcji prowadzenia działań opóźniających (sposobu osiągnięcia celu) odgrywa wykorzystanie sił, które prowadzą obronę na skrzydłach. Utrzymanie tam określonego potencjału zapewnia korzystne warunki wykonania zadań przez siły główne. W wyniku aktywnych działań bezpośrednich, zgrupowania te wiążą część sił przeciwnika, uniemożliwiając ich wykorzystanie na innych kierunkach. Sytuacja ta stwarza warunki do uderzenia przed rubież styczności, w skrzydło głównego zgrupowania uderzeniowego przeciwnika. Ponadto powoduje pożądaną reakcję przeciwnika w wyniku wydzielenia jego zgrupowań do blokowania (izolacji) oraz wymusza potrzebę osłony skrzydeł głównego zgrupowania uderzeniowego. Powyższe przedsięwzięcia paraliżują swobodę działań oraz utrudniają utrzymanie wysokiego tempa prowadzenia operacji zaczepnej.

Należy jednak uwzględnić możliwość poszerzenia rejonu włamania przez przeciwnika i okrążenie części sił broniących się na skrzydłach głównego obszaru odpowiedzialności obronnej. W tej sytuacji, niezbędne jest zrealizowanie przedsięwzięć zapewniających odblokowanie i wyprowadzenie wojsk z okrążenia. Proces wyprowadzenia (odblokowania) zgrupowań z okrążenia nie może spowodować rozwinięcia operacji zaczepnej na tym kierunku. Wymusza to ubezpieczenie tego przedsięwzięcia poprzez wykorzystanie odwodów, systemu rażenia lub sił w wymiarze powietrznym.

Ostatnim etapem prowadzenia działań opóźniających jest ostateczne załamanie operacji zaczepnej przeciwnika lub przekazanie zadań siłom, które przygotowują obronę w głębi.

Charakter działań opóźniających można określić w formie następujących wniosków[81]:

1. Z chwilą nawiązania kontaktu bezpośredniego ze zgrupowaniami przeciwnika, prowadzenie działań opóźniających jest zdeterminowane użyciem ognia

[81] Regulamin działań taktycznych ATP-35(B), s. 154.

zintegrowanego z szerokim manewrem oraz aktywnymi działaniami w formie uderzeń przed rubież styczności wojsk z ograniczonym celem.

2. W pełni wykorzystano właściwości terenu w aspekcie: powstrzymania uderzeń przeciwnika na dogodnych kierunkach, zmuszenia do skupienia jego wysiłku lub rozproszenia jego działań, stosowania zasadzek, działań pozornych, unikania bezpośredniego starcia (szczególnie z jego głównymi siłami) – poprzez terminowy manewr w czasie i przestrzeni.

3. Utrzymanie rubieży (kierunków, obszarów) nawet z możliwością pozostawienia ich w ugrupowaniu przeciwnika, gdy takie działanie umożliwia osiągnięcie celu operacyjnego. W innym przypadku celowe jest terminowe ich wycofanie dla przeciwdziałania odcięciu (okrążeniu) lub zniszczeniu.

4. Utrzymanie ciągłości podczas prowadzenia działań opóźniających realizowanych poprzez ścisłą koordynację między elementami ugrupowania operacyjnego i sąsiadami dla zapewnienia:

- znajomości położenia i planowanego manewru,
- wspólnego wykorzystania wsparcia środkami rażenia,
- uściślenia i uaktualnienia harmonogramu etapów działań opóźniających,
- znajomości sytuacji oraz przewidywania zamierzeń przeciwnika.

4. MANEWR PO LINIACH WEWNĘTRZNYCH I ZEWNĘTRZNYCH W OPERACJI OBRONNEJ

Zachowanie możliwości dla efektywnego wykorzystania manewru w celu pokonania przeciwnika jest integralnym elementem przygotowania i prowadzenia operacji obronnej. Ścisła integracja z elastycznością prowadzonych działań, infrastrukturą obszaru odpowiedzialności obronnej, pełnym zabezpieczeniem bojowym działań, wszechstronną oceną przeciwnika oraz utrzymaniem ciągłej zdolności do efektywnego przeciwdziałania manewrowi przeciwnika jest stałym elementem celowych działań i niezmiennym elementem w procesie sposobu osiągnięcia celu.

Szczególną rolę na współczesnym polu walki zajmuje manewr po liniach wewnętrznych i zewnętrznych, ściśle skoordynowany z liniami operacji, które precyzują główną idee koncepcji osiągnięcia celu w operacji obronnej.

Manewr po liniach wewnętrznych[82]

Manewr[83] po liniach wewnętrznych, w niektórych źródłach definiowany jako manewr przed bitwą, jest bardzo skuteczną bronią w rękach dowódcy operacyjnego, który dąży do skutecznego przeciwstawienia się silniejszemu przeciwnikowi. Istota tego manewru i jego powodzenie obejmuje celowe i zorganizowane selektywne wykorzystanie przewagi przeciw rozdzielonym częściom sił przeciwnika. Zasadniczym warunkiem jest więc rozdzielenie sił przeciwnika, aby umożliwić stworzenie przewagi sytuacyjnej oraz przewagi względnej dla pobicia jednego z podzielonych zgrupowań. Pomyślny rezultat tych działań umożliwia wykonanie kolejnych przedsięwzięć, wykorzystanie tej przewagi dla skupienia wysiłku w obszarze rozmieszczenia drugiego zgrupowania wojsk przeciwnika, tym samym załamanie operacji zaczepnej.

---

[82] S. Mossor, *Sztuka wojenna w warunkach nowoczesnej wojny*, Warszawa, MON 1986, wyd. 3, s. 39.

[83] Aby manewr był dobry, musi: - zapewnić największą wydajność własnej siły, a najmniejszą przeciwnika; - umożliwić zachowanie własnej siły, a zniszczenie siły przeciwnika; - dawać wszelkie gwarancje powodzenia; - w razie osiągnięcia powodzenia, pozwolić na wykorzystanie go, w razie niepowodzenia na unieszkodliwienie jego skutków. S. Rola-Arciszewski, *Sztuka dowodzenia na zachodzie Europy*, Warszawa, Główna Księgarnia Wojskowa 1994, s. 163.

Współczesne pole w walki ze względu na wysokie możliwości bojowe wojsk, coraz doskonalsze środki rozpoznania i rażenia oraz nieliniowy jego charakter sprzyja wykorzystaniu tej koncepcji. Jednak, mimo tych możliwości, utrzymanie wystarczającej przerwy między rozdzielonymi zgrupowaniami wojsk przeciwnika, nawet we współczesnych warunkach, nie jest zagadnieniem prostym w realizacji. Determinuje ją czas niezbędny do pobicia jednego z podzielonych zgrupowań przeciwnika jeszcze przed możliwym zareagowaniem drugiego zgrupowania. Dlatego, celowe jest, nie tylko podtrzymanie rozdziału zgrupowań przeciwnika określonym potencjałem, ale integracja tego wysiłku z wszechstronnym wykorzystaniem właściwości naturalnych terenu. W innym wypadku koncepcja wykorzystania manewru po liniach zewnętrznych nie ma szansy powodzenia, a zgrupowania realizujące ten manewr mogą znaleźć się w sytuacji, która stwarza warunki do dynamicznego przeciwdziałania. Rezultat, to destrukcja systemu operacji obronnej, a ze względu na znaczny obszar poważne trudności z utrzymaniem zorganizowanego charakteru prowadzonych działań oraz potencjalna groźba okrążenia tej części zgrupowań obronnych.

Natomiast podtrzymanie rozdziału wojsk przeciwnika siłą, tylko w wyniku wykorzystania wydzielonego potencjału obronnego, może spowodować tak duże zaangażowanie sił, że nie będą one w stanie wykorzystać stworzonej przewagi sytuacyjnej. Jest to jednoznaczne z niewykorzystaniem rezultatów, jakie przynosi tworzenie przewagi w wyniku wykonania manewru po liniach wewnętrznych.

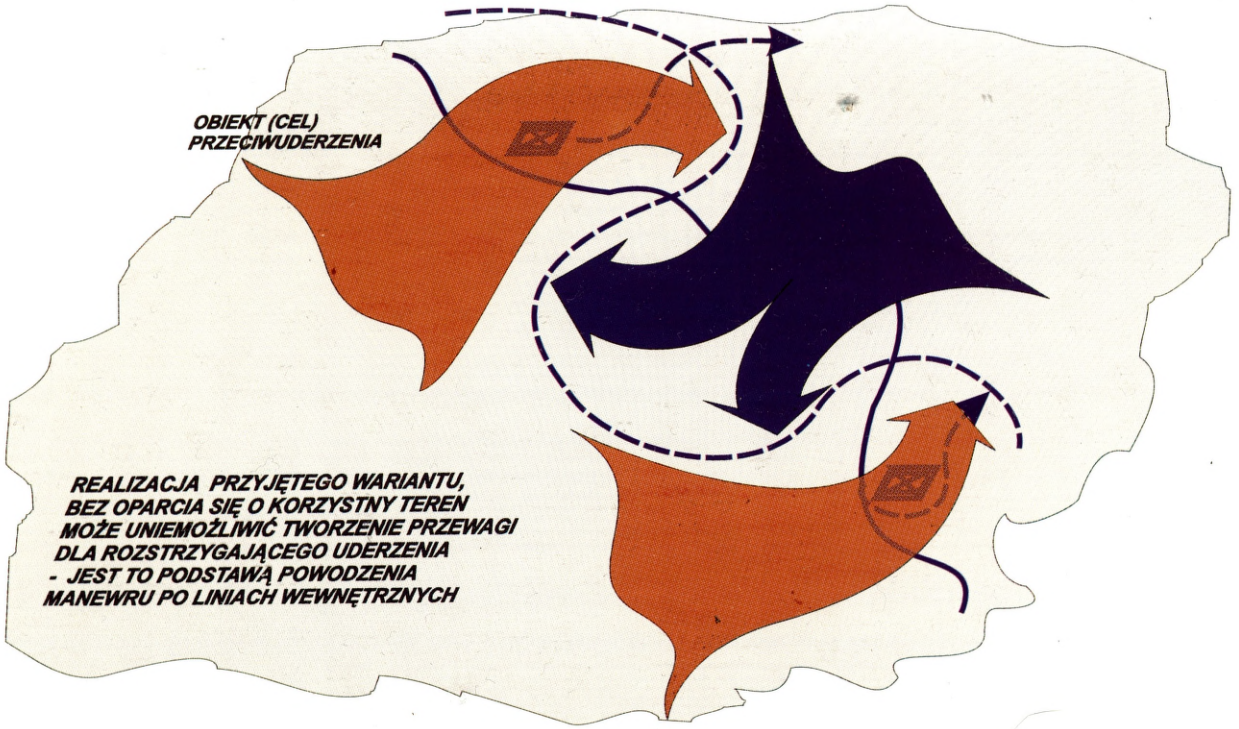
Powodzenie manewru po liniach wewnętrznych zależy od następujących warunków[84]:

- rozdzielenia sił przeciwnika (rys. 22),
- podtrzymania rozdziału sił przy wykorzystaniu walorów terenu,
- stworzenia przewagi,
- szybkości działania.

Rozdzielenie sił przeciwnika (głównego zgrupowania uderzeniowego) jest możliwe następującymi sposobami:

- w wyniku uderzenia ześrodkowanego potencjału przed rubież styczności wojsk. Powyższy sposób umożliwia stworzenie przewagi sytuacyjnej, która w wyniku wykonania przegrupowania sił i środków (manewr po liniach wewnętrznych między rozdzielonymi zgrupowaniami przeciwnika) zapewnia wy-

[84] S. Mossor, *Sztuka wojenna*, s. 542.

Rys. 22. Pierwszy etap tworzenia warunków do wykorzystania manewru po liniach wewnętrznych - rozdzielenie głównego zgrupowania uderzeniowego przeciwnika w wyniku uderzenia czołowego

korzystanie tej przewagi w formie działań bezpośrednich na jedno z podzielonych zgrupowań (rys. 23);

- jako konsekwencja utworzenia silnego rejonu umocnionego w głębi operacyjnego obszaru obrony z jednoczesnym celowym i zorganizowanym wycofaniem sił ze skrzydeł.

Potrzeba utrzymania wysokiego tempa prowadzenia operacji zaczepnej, dla osiągnięcia celu w jak najkrótszym czasie, w konfrontacji z potencjalnymi stratami, w uwarunkowaniach czasowych i rzeczowych, jakie mogą powstać przy próbie rozbicia tych sił, wymusza na przeciwniku oskrzydlenie (jednostronne, dwustronne) lub obejście tego rejonu. Sytuacja ta doprowadza do możliwości załamania natarcia podzielonych zgrupowań. Konsekwencja, to koncentracja wysiłku, w wyniku wykonania manewru po liniach wewnętrznych, dla wykonania uderzenia w celu pobicia jednego z podzielonych zgrupowań (rys. 24).

Konsekwencja, szybkość i wysoka dynamika działań w realizacji powyższych przedsięwzięć stwarza warunki do przeniesienia wysiłku (przewagi) na drugie zgrupowanie przeciwnika. W rezultacie końcowym doprowadza ta koncepcja do przejęcia kontroli nad całym obszarem odpowiedzialności obronnej.

Powodzenie działań, bez względu na sposób stworzenia przewagi sytuacyjnej umożliwiającej wykonanie i wykorzystanie manewru po liniach wewnętrznych, jest zdeterminowane utrzymaniem takiego obszaru działań między podzielonymi zgrupowaniami przeciwnika, który umożliwia utrzymanie swobody działań i manewru. Jest to możliwe przy jednoczesnym wysiłku sił przeznaczonych do powyższych zadań, ściśle zintegrowane z wykorzystaniem naturalnych walorów terenu.

Zasadniczym warunkiem, który decyduje o powodzeniu manewru po liniach wewnętrznych jest utrzymanie przewagi sytuacyjnej podtrzymującej rozdział sił. Podtrzymanie rozdziału sił powinno obejmować taki obszar, który: umożliwia tworzenie i wykorzystania zgrupowania uderzeniowego i skierowania go na siły przeciwnika, zapewnia czas niezbędny do rozbicia tych sił, uniemożliwia utrzymanie więzi między podzielonymi zgrupowaniami przeciwnika, tym samym utrudnia wzajemne wsparcie działań, stwarza warunki efektywnego wykorzystania elementów wsparcia i zabezpieczenia, zapewnia utrzymanie swobody manewru, możliwość osiągania celów alternatywnych, stwarza warunki szybkiego przemieszczania sił w czasie i przestrzeni na kolejne zgrupowanie przeciwnika.

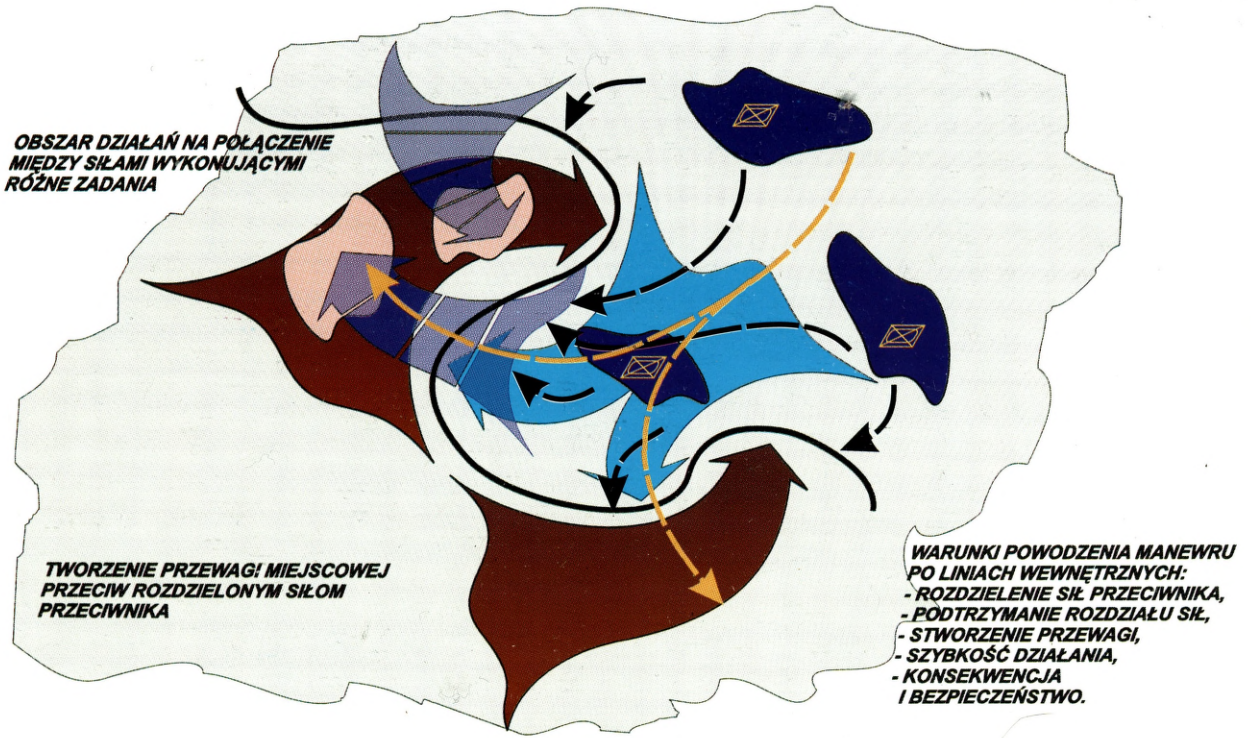
Powyższe warunki stwarzają sprzyjające okoliczności do tworzenia i wykorzystania przewagi. Przewagę tę celowo jest tworzyć z ugrupowań, które znajdują się między rozdzielonymi siłami przeciwnika. Wykorzystanie odwodów z głębi, ze względu na uwarunkowania czasowe, może być realizowane w wyjątkowych sytuacjach. Oprócz tego, istnieje potrzeba zachowania możliwości do reakcji na sytuacje nieprzewidziane, gdyż przedstawiane koncepcje wykorzystania manewru po liniach wewnętrznych wymagają dużej dozy ryzyka operacyjnego. Utrzymanie i wykorzystanie przewagi sytuacyjnej jest zdeterminowane ekonomicznym i racjonalnym gospodarowaniem siłami i środkami oraz wykorzystaniem czynnika czasowego (rys. 25).

Czynnik czasu ma szczególne znaczenie w odniesieniu do potrzeb, które pozwalają na rozbicie jednego z podzielonych zgrupowań przeciwnika. Odnosi się to nie tylko do terminu zakończenia działań, ale przede wszystkim do sposobu, którego zastosowanie przynosi największy efekt w czasie i przestrzeni. Jest to o tyle istotne, że stan końcowy w stosunku do jednego z podzielonych zgrupowań przeciwnika zapewnia tylko osiągnięcie celu pośredniego. Jednak rezultat tych działań ma decydujący wpływ na osiągnięcie celu głównego. Działania bezpośrednie powinny charakteryzować się wysoką dynamiką, dużą mobilnością zgrupowań oraz skoordynowanym wysiłkiem w ramach działań głębokich, bezpośrednich i tyłowych. Rozbicie sił przeciwnika charakteryzuje więc potrzeba jednoczesnego lub selektywnego uderzenia dwustronnego, które doprowadza do okrążenia, a w konsekwencji do rozbicia tych sił w jak najkrótszym czasie (rys. 26).

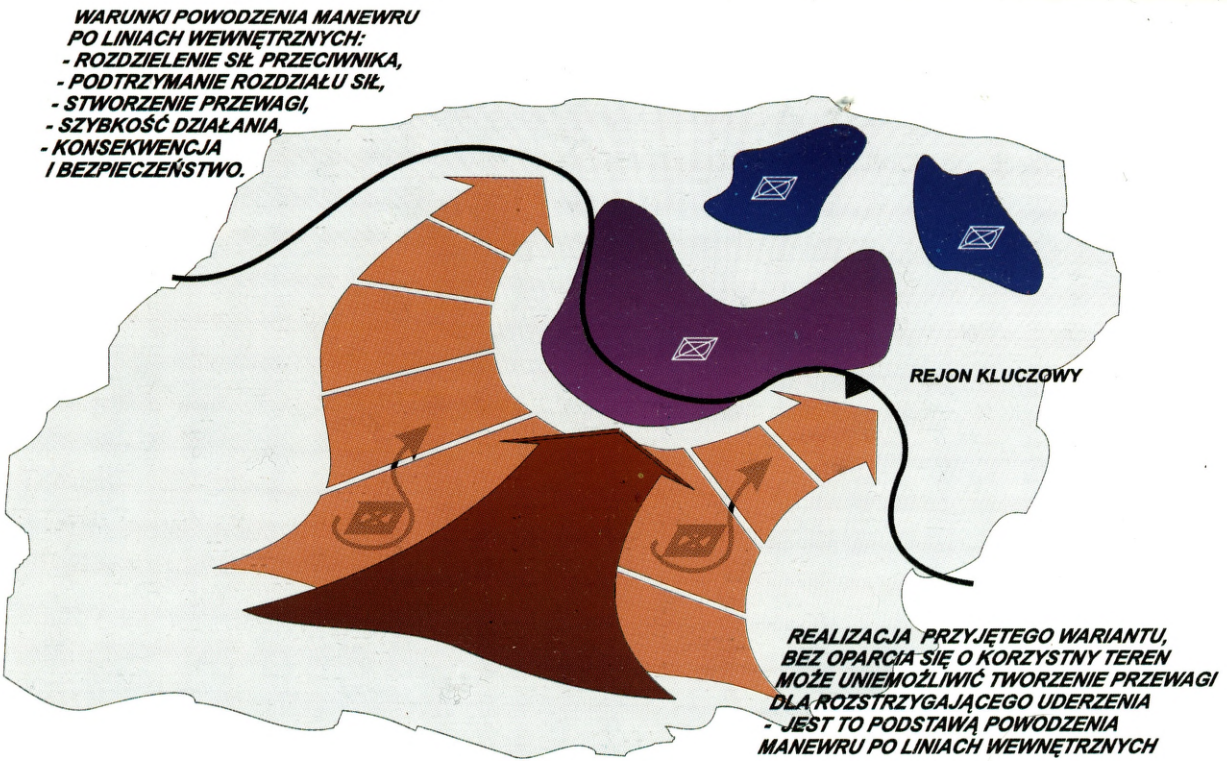
Tylko takie działanie umożliwia zmianę priorytetów, a w rezultacie stworzenie i wykorzystanie przewagi na drugim zgrupowaniu. Ich celem jest załamanie operacji zaczepnej przeciwnika na przewidywanej rubieży lub sparaliżowanie swobody działań w stopniu uniemożliwiający jej kontynuowanie.

Manewr po liniach zewnętrznych

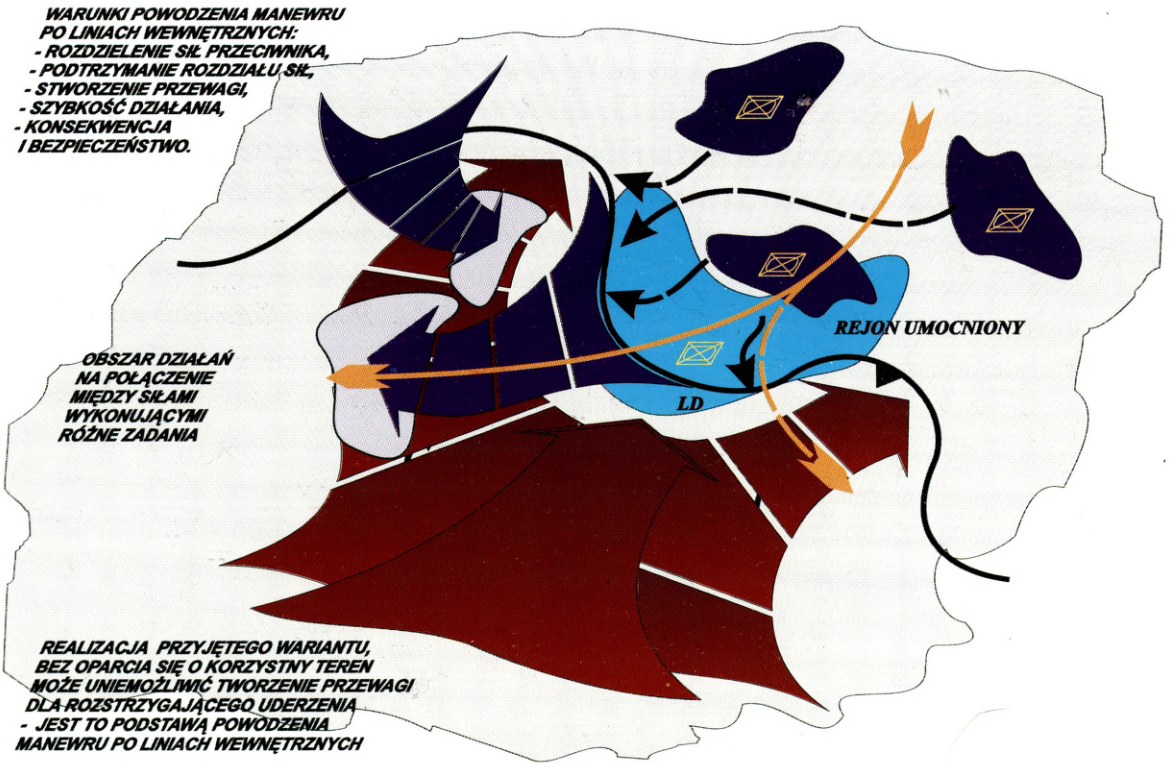
Manewr po liniach zewnętrznych jest najtrudniejszym, jednocześnie najbardziej efektywnym, sposobem osiągania celów głównych (pośrednich) w operacji obronnej. Jego istotą jest stworzenie warunków do uderzenia dwustronnego na kierunkach zbieżnych. Celem manewru jest stworzenie przewagi sytuacyjnej i rzeczowej w czasie i przestrzeni w stosunku do zgrupowań przeciwnika przed rozstrzygającym starciem. Rezultat końcowy (cel) to rozbicie

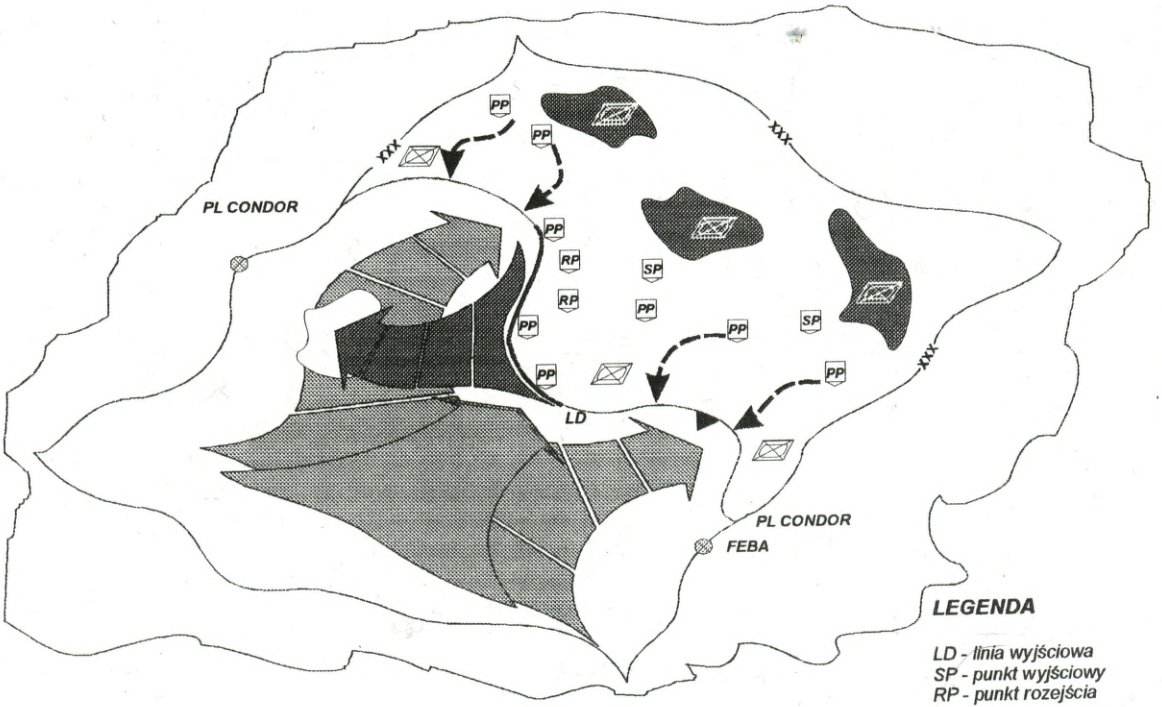
Rys. 23. Linie operacji wewnętrznej w koncepcji osiągnięcia celu operacji obronnej przy wykorzystaniu manewru po liniach wewnętrznych

Rys. 24. Pierwszy etap tworzenia warunków do wykorzystania manewru po liniach wewnętrznych w operacji obronnej - wariant, rozdzielenie sił przeciwnika przy wykorzystaniu rejonów kluczowych

Rys. 25. Etap drugi wykorzystania manewru po liniach wewnętrznych, pobicie jednego z podzielonych zgrupowań przeciwnika. Idea linii operacji (wewnętrznych) na kierunkach rozbieżnych

Rys. 26. Linie oraz punkty koordynacji zadań podczas tworzenia i wykorzystania przewagi w wyniku zastosowania manewru po liniach wewnętrznych

zasadniczego potencjału przeciwnika, tym samym sparaliżowanie możliwości osiągnięcia przez niego celu w operacji zaczepnej[85] (oskrzydlenie siłą) – rysunek 27.

Wobec tego, że powyższy manewr wymaga podjęcia skalkulowanego ryzyka operacyjnego, to jego przygotowanie i przeprowadzenie wymusza podjęcie efektywnych działań przestrzennych w ramach operacji głębokiej, bezpośredniej i tyłowej. Szczególną rolę odgrywa zwłaszcza operacja głęboka. Wykorzystanie posiadanych możliwości (w tym sił w wymiarze powietrznym) dla paraliżowania swobody działań i dezorganizacji funkcjonowania systemu operacji zaczepnej, może zapewnić sprzyjające warunki powodzenia manewru po liniach zewnętrznych. Uwarunkowane jest ono w znacznym stopniu stworzeniem przewagi sytuacyjnej. Tworzenie przewagi w uwarunkowaniach rzeczowych jest możliwe w wyniku przesunięcia zgrupowań z odwodu operacyjnego w kierunku skrzydeł przeciwnika (manewr po liniach zewnętrznych), celowe pozostawienie wydzielonego potencjału na skrzydłach własnego ugrupowania obronnego połączone z działaniami opóźniającymi w centrum operacyjnego obszaru obrony oraz wariant kombinowany.

Integralnym elementem prowadzenia operacji obronnej jest wykorzystanie środków rażenia z ofensywnym działaniem. Uporczywość w utrzymaniu obszarów (kierunków, rubieży), działania mobilne ściśle zintegrowane z systemem rażenia oraz wykonywanie uderzeń przed rubież styczności wojsk doprowadzają do strat oraz osłabiają operację zaczepną przeciwnika. Rezultat ten nie jest wynikiem tylko wykonania uderzeń od czoła. Równie efektywne są uderzenia skrzydłowe. Pozwalają one eliminować (angażować) istotne elementy systemu działań zaczepnych, angażować dodatkowy potencjał, paraliżować funkcjonowanie systemu, tym samym zmuszać do jego nieustannej reorganizacji, pozbawiać przeciwnika inicjatywy oraz swobody działań. Zagęszczenie sił i środków na głównym obszarze ma uniemożliwić powodzenie głównego zgrupowania uderzeniowego przeciwnika na kierunku głównego wysiłku operacji obronnej z jednoczesnym kształtowaniem przebiegu działań na innym kierunku. Działania te mają stworzyć pozorne wrażenie powodzenia przeciwnika. Przejawia się w tej sytuacji wyraz inicjatywy oraz zorganizowany i celowy charakter prowadzonych działań przez dowódcę operacyjnego. Powyższa koncepcja ma doprowadzić do sytuacji, w której istnieje konieczność przeorientowania

systemu operacji zaczepnej na nowy kierunek głównego uderzenia. Reorganizacja ta wymaga jednak czasu na przygotowanie i wykonanie (rys. 28).

Moment ten to sytuacja krytyczna prowadzenia operacji obronnej.

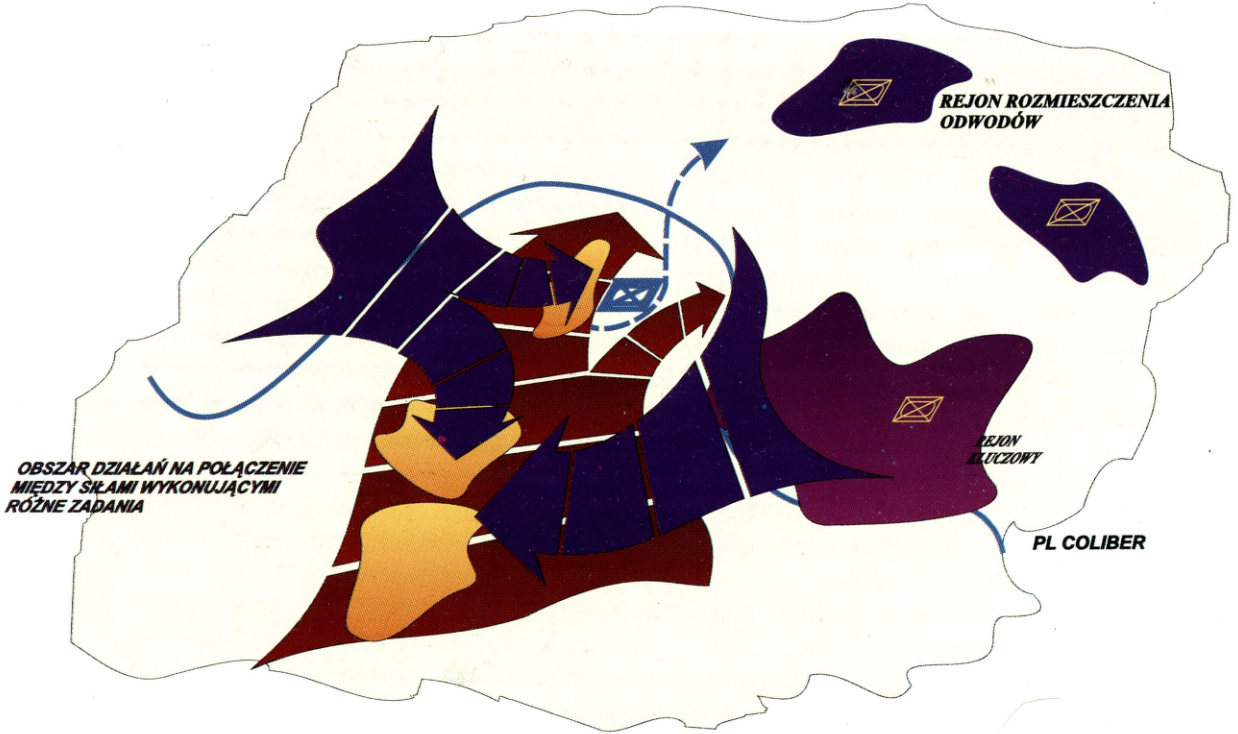
Następstwem jest rzetelna ocena sytuacji operacyjnej, aktualizacja planów pod kątem przygotowania i wykonania uderzenia przed rubież styczności wojsk. Wszystkie przedsięwzięcia są tym zagadnieniom podporządkowane. Szczególnie w zakresie wsparcia tych działań i ich wszechstronnego zabezpieczenia, gdyż doprowadzają one do przejęcia inicjatywy w całym operacyjnym obszarze odpowiedzialności obronnej i zmianę orientacji prowadzonej operacji – z obronnej na zaczepną. Należy przy tym uwzględnić priorytety w zakresie zwiększenia autonomiczności zgrupowań obronnych na głównym obszarze operacji obronnej oraz wsparcia ich wysiłków. Wymagane jest również uaktualnienie planów działań tych sił pod kątem zmiany koncepcji osiągnięcia celu w związku z aktualną sytuacją operacyjną.

Podejście sił z głębi jest poważnie utrudnione z powodu potencjalnego rozpoznania przez przeciwnika zamiaru wykorzystania tych sił i podjęcia działań dla skutecznego przeciwdziałania. Realizacja powyższej koncepcji z jednoczesnym luzowaniem lub wzmocnieniem sił w styczności, w dobrze skalkulowanym przedziale czasu, ma duże szanse powodzenia.

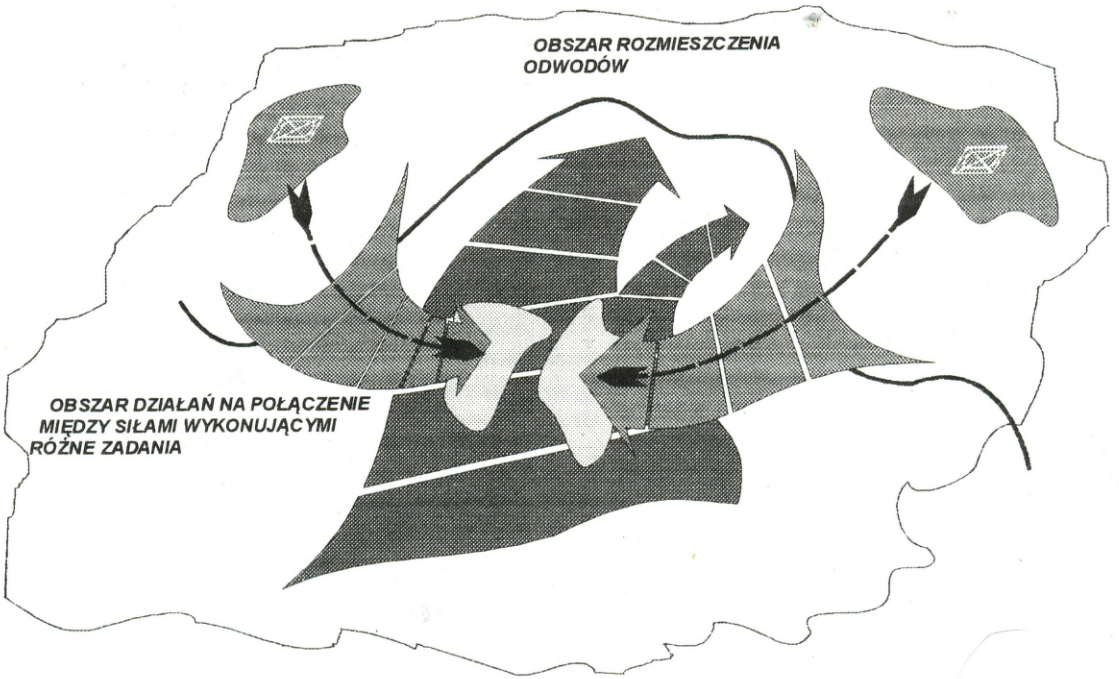
Wykonanie manewru po liniach zewnętrznych może być również rozpatrzone z obszaru odpowiedzialności zgrupowań, które prowadzą obronę na skrzydłach. Wynika ona z możliwości uzyskania zaskoczenia oraz wykorzystania stworzonej przewagi bez znacznego przegrupowania sił i środków, szczególnie środków sytemu rażenia. Ta sytuacja pozwala również zachować odwody operacyjne dla ewentualnego reagowania na sytuacje nieprzewidziane (ubezpieczenie wykonania manewru po liniach zewnętrznych oraz wykorzystanie jego rezultatów).

Biorąc pod uwagę, że zgrupowania broniące się na skrzydłach mogą nie posiadać odpowiedniego poziomu zdolności bojowej, efektywnym sposobem wykonania manewru po liniach zewnętrznych jest wariant kombinowany. Szczególnie ma to znaczenie w wypadku selektywnego wprowadzania sił do działań z jednoczesnym zachowaniem poziomu bezpieczeństwa na wypadek niepowodzenia, skalkulowane ryzyko operacyjne.

O ile manewr po liniach wewnętrznych ograniczony jest do obszaru odpowiedzialności obronnej, to manewr po liniach zewnętrznych wychodzi poza te

Rys. 27. Istota wykorzystania manewru po liniach zewnętrznych - idea linii operacji (zewnętrznych) na kierunkach zbieżnych

Rys. 28. Linie operacji (zewnętrzne) na kierunkach zbieżnych. Rola manewru po liniach zewnętrznych

ograniczenia. Wynika to z jego charakteru, gdyż ma on doprowadzić do okrążenia zgrupowań uderzeniowych przeciwnika lub do pobicia najważniejszej jego części. W sprzyjających warunkach możliwe będzie zrealizowanie obu tych celów.

Warunki powodzenia manewru po liniach zewnętrznych:

1. Zachowanie tajemnicy co do wykorzystania sił w czasie i przestrzeni przy zrealizowaniu przedsięwzięć maskowania operacyjnego i dezinformacji.

2. Wybór wariantu oraz konsekwentne zsynchronizowane działanie wszystkich komponentów zgodnie z przyjętą linią operacji.

3. Sparaliżowanie swobody działań przeciwnika oraz dezorganizacja funkcjonowania jego systemu działań – w ramach prowadzenia operacji głębokiej.

4. Zachowanie własnej swobody działań i manewru – działania w obszarze tyłowym.

5. Wszechstronne zabezpieczenie i ubezpieczenie manewru. Ubezpieczenie ma na celu przewidywanie możliwości efektywnego działania w ramach osiągania celów alternatywnych.

6. Wybór i eliminacja właściwego środka ciężkości przeciwnika.

Bez względu na przyjęty wariant wykorzystania manewru po liniach wewnętrznych i zewnętrznych, idea powyższych koncepcji jest ściśle zintegrowana z liniami operacji, które precyzują sposób osiągnięcia celu operacji obronnej. Wynika ona z istoty powyższych zjawisk. Potencjalny rezultat końcowy ma doprowadzić do zachwiania równowagi sił na korzyść tego zgrupowania, które w fazie końcowej przejawiało większą inicjatywę działań i konsekwencję w jej wykorzystaniu.

Ogólna koncepcja wykorzystania manewru po liniach zewnętrznych i wewnętrznych została przedstawiona jako model w pewnym sensie jednowariantowy. Warunki prowadzenia operacji obronnej, właściwości terenu, przyjęty wariant sposobu osiągnięcia celu, możliwości bojowe zgrupowań obronnych oraz charakter działania przeciwnika umożliwia mutację wariantów, których głównym priorytetem jest – **cel operacji obronnej.**

Efektywność przedstawionych koncepcji, na tle istoty form prowadzenia operacji obronnych sprawia, że manewr po liniach wewnętrznych i zewnętrznych może być wykorzystany zarówno w operacji obronnej o charakterze pozycyjnym, jak i manewrowym.

Powodzenie manewru po liniach zewnętrznych uzyskuje się w wyniku:

1. Zachowania tajemnicy co do sił i kierunku uderzenia;

2. Wyboru kierunku uderzenia;

3. Związania przeciwnika od czoła (sparaliżowanie swobody działań przeciwnika dla uniemożliwienia zmiany kierunku natarcia lub uchylenia się od uderzenia skrzydłowego);

4. Wszechstronnego zabezpieczenie i ubezpieczenie manewru;

5. Kierunku uderzenia, który powinien zapewnić załamanie się układu sił przeciwnika.

Cel manewru po liniach zewnętrznych osiągnie się, gdy:

1. Siły przeciwnika nie przekraczają możliwości ich pobicia – w innym przypadku szczególną rolę odgrywają działania głębokie (w tym w wymiarze powietrznym);

2. Manewr zmusza przeciwnika do przyjęcia bitwy w terenie dla niego niekorzystnym;

3. Manewr zapewni taki kierunek uderzenia, który w razie powodzenia doprowadzi do rozstrzygającego rezultatu, jeżeli nie do zniszczenia przeciwnika.

Manewr po liniach zewnętrznych ma doprowadzić do okrążenia zgrupowań uderzeniowych przeciwnika lub rozbicia najważniejszej jego części, bądź na połączeniu obu tych rezultatów.

5. ROLA FORM DZIAŁAŃ POŚREDNICH[86] W TWORZENIU PRZEWAGI W OPERACJI OBRONNEJ

Naturalną konsekwencją prowadzenia operacji obronnej jest potrzeba tworzenia, utrzymania i wykorzystania przewagi sytuacyjnej. Niekwestionowaną rolę w tym pełnią formy działań pośrednich[87].

Pod pojęciem form działań pośrednich rozróżniamy[88]:

- marsz zbliżania w przewidywaniu wejścia do działań bezpośrednich,
- bój spotkaniowy,
- luzowanie,
- wycofanie,
- działania na połączenie.

MARSZ ZBLIŻANIA[89]

Marsz zbliżania[90] są to działania, w których wojska dążą do uzyskania lub odtworzenia styczności z przeciwnikiem.

Marsz zbliżania zmierza do uzyskania lub odtworzenia styczności z przeciwnikiem w jak najlepszych warunkach dla sił głównych. Szczególnie, gdy jest on realizowany dla nawiązania kontaktu bezpośredniego ze zgrupowaniami przeciwnika w operacji obronnej i wykonywany w ugrupowaniu wojsk własnych. Stąd pewna specyfika jego przygotowania i prowadzenia, gdyż z reguły poprzedza on uderzenie przed rubież styczności wojsk. Marsz zbliżania wykonywany jest zawsze w ramach przygotowania do późniejszego działania i kończy się,

---

[86] Pod pojęciem działania pośrednie - wszelkiego rodzaju skryte zabiegi wojenne, poczynając od różnych form manewru, poprzez nieoczekiwany dla przeciwnika wybór kierunku głównego uderzenia (wysiłku), uzyskanie zaskoczenia w wyborze czasu i miejsca uderzenia, nagłe zastosowanie nieznanych środków i sposobów walki, a kończąc na szerokim stosowaniu dezinformacji i maskowania rzeczywistych działań celem wprowadzenia przeciwnika w błąd. B.H. Liddell Hart, *Strategia. Działania pośrednie*, Warszawa, MON 1959, s. x.

[87] Wyraża rolę, jaką odgrywa ruch w działaniach wojennych. B.H. Liddell Hart, *Strategia. Działania pośrednie*, s. x.

[88] Regulamin działań taktycznych ATP-35(B), s. 156.

[89] Regulamin działań taktycznych ATP-35(B), s. 156.

[90] Charakterystyka form działań pośrednich - na podstawie Regulaminu działań taktycznych ATP-35(B).

gdy siły główne rozmieszczone zostaną zgodnie z planem dowódcy. Późniejsze działania uzależnione będą od zadania postawionego siłom głównym, które wynika z położenia tych sił, gdy nawiązana jest styczność z przeciwnikiem.

Marsz zbliżania, jest etapem wszelkich przedsięwzięć, które służą rozwiązywaniu bieżącej sytuacji w obszarze odpowiedzialności obronnej i są integralnym elementem przejmowania i utrzymania inicjatywy. Działanie to może pociągać za sobą:

- zniszczenie lub wymuszenie wycofania mniejszych sił przeciwnika,
- opanowanie terenu.

BÓJ SPOTKANIOWY

Bój spotkaniowy[91] jest działaniem, które pojawia się gdy obie strony dążą do wykonania swojego zadania poprzez działania zaczepne. Bój spotkaniowy będzie często pojawiał się podczas marszu zbliżania (szczególnie w ostatniej jego fazie – nawiązanie kontaktu bezpośredniego ze zgrupowaniami przeciwnika) i może łatwo doprowadzić do nagłego (agresywnego) uderzenia. W działaniach zaczepnych, obronnych i opóźniających będzie to oznaczać moment przejściowy, którego rezultat może decydować o charakterze przyszłych działań. Oto dlaczego bój spotkaniowy opisywany jest jako etap przejściowy. Nawet, gdy główna część wojsk prowadzi operację obronną, naciera lub prowadzi działania opóźniające, poszczególne elementy mogą znaleźć się w sytuacji, która posiada cechy boju spotkaniowego. Chociaż wojska na szczeblu dywizji i wyższym, posiadające przestrzeń do manewru, mogą być niekiedy zaangażowane w całości w bój spotkaniowy, jest on typowy dla szczebla taktycznego.

Bój spotkaniowy może wyniknąć w różnych okolicznościach:

- gdy wojska, które przemieszczają się w przewidywaniu wejścia do walki lub w kolumnach na drogach marszu, nawiązują styczność z przeciwnikiem, o którym posiadały mało informacji lub wcale;
- przypadkiem lub gdy rozpoznanie było nieskuteczne;
- gdy obie strony wiedzą nawzajem o swoich działaniach i decydują się zaatakować bez zwłoki w nadziei uzyskania lokalnej przewagi, opanowania taktycznie ważnego terenu, utrzymania tempa lub zapewnienia sobie przewagi nad przeciwnikiem;
- gdy jedna ze stron wykonuje zwrot zaczepny w operacji obronnej.

---

[91] Regulamin działań taktycznych ATP-35(B), s. 162.

Bój (walka) spotkaniowa w operacji obronnej zazwyczaj wymusi ponowne rozpatrzenie i często dostosowanie dotychczasowych planów – sposobu osiągnięcia celu. Rezultat boju spotkaniowego jest integralnie związany z reorganizacją części (całości) systemu operacji obronnej. Podstawową zasadą boju spotkaniowego jest uchwycenie i utrzymanie inicjatywy. Daje to dowódcy swobodę działania, jakiej potrzebuje zarówno w celu zakończenia pierwotnego zadania bojowego, jak i podjęcia nowego, jeśli tak zdecyduje. Powodzenie zależy, w większości przypadków, od szybkości reakcji dowódcy i jego wojsk. Może on wówczas decydować jak rozwijać bój spotkaniowy w ramach jednego z trzech głównych rodzajów działań (tj. obrony, natarcia lub opóźniania).

Ważnymi cechami boju spotkaniowego są: deficyt informacji o przeciwniku i ograniczony czas dostępny dowódcy, aby ocenić sytuację. Plany muszą być nakreślone i wykonane tak szybko jak to możliwe. Powodzenie zależeć będzie przede wszystkim od umiejętności przewidywania boju spotkaniowego przez dowódcę i doprowadzenia do pełnego oraz szybkiego użycia wojsk, będących w jego dyspozycji. W ten sposób na wszystkich szczeblach dowodzenia, śmiałe i energiczne działania podległych dowódców są zwykle kluczem do powodzenia. Natychmiastowe działanie w celu pozyskania kontroli nad sytuacją szybko obniży szansę przeciwnika na realizację jego planów i może pomóc w zachowaniu swobody działania wojsk własnych.

Jeśli przeciwnik jest znacznie silniejszy lub gdy znajduje się w wyższym stanie gotowości bojowej, konieczne może być, aby wojska będące w styczności z nim zaatakowały wszystkimi posiadanymi siłami, w celu zakłócenia rozwinięcia jego sił i niedopuszczenia do wykorzystania przez niego dogodnego terenu. Daje to czas na podjęcie działania przez przełożonego.

DZIAŁANIA NA POŁĄCZENIE

Działania na połączenie[92] prowadzone są, gdy wojska łączą się na terytorium kontrolowanym przez przeciwnika.

Połączenie jest stanem styczności pomiędzy dwoma lub więcej własnymi oddziałami lub związkami taktycznymi, które mogą mieć te same lub różne zadania. W działaniu na połączenie konieczne może być zniszczenie przeciwnika pomiędzy tymi wojskami, zanim będzie mogła być nawiązana styczność tych wojsk.

---

[92] Regulamin działań taktycznych ATP-35(B), s. 165.

Zadanie podejmowane w ramach działania na połączenie będzie stawiane zwykle w kontekście późniejszego zadania zaangażowanych sił. Będzie ono zwykle ustalać rejon lub drogę marszu, gdzie ma nastąpić połączenie. Częstokroć czas będzie miał szczególne znaczenie dla tych działań.

Okoliczności:

1. Połączenie z okrążonymi lub odciętymi wojskami może mieć miejsce na rubieży obrony prowadzonej przez te przez wojska lub gdy wiąże się ono z działaniem wyjścia z okrążenia, w innym wyznaczonym rejonie.

2. Działanie na połączenie, z siłami przerzuconymi drogą powietrzną lub które przeniknęły w głąb ugrupowania przeciwnika, może nastąpić na rubieży obronnej. W tym przypadku po połączeniu następuje zwykle przejście przez ugrupowanie walczących wojsk lub ich zluzowanie.

3. Połączenie pomiędzy dwoma zgrupowaniami zaangażowanymi w zbieżne natarcia może mieć miejsce, gdy każdy z nich zdobywa obiekty położone w sąsiedztwie drugiego.

WYCOFANIE

Wycofanie[93] występuje, gdy wojska wychodzą z walki z siłami przeciwnika zgodnie z wolą dowódcy w celu przerwania styczności z przeciwnikiem. Nie oznacza to, iż rozpoznanie i/lub ubezpieczenia nie prowadzą obserwacji przeciwnika.

Wycofanie się z walki zwykle nie będzie możliwe, jeżeli dowódca nie posiada zgody lub rozkazu wyższego przełożonego.

Wycofanie się z walki może być podjęte z następujących powodów:

- jeśli cel działania nie może być osiągnięty i wojska są zagrożone pokonaniem lub gdy cel jest osiągnięty i brak jest dalszej potrzeby utrzymywania styczności z przeciwnikiem;
- aby uniknąć walki w niesprzyjających warunkach taktycznych;
- aby wciągnąć przeciwnika w niekorzystne położenie, np. rozciągnąć jego linie komunikacji;
- aby dostosować się do przemieszczeń sąsiadów;
- aby umożliwić użycie wojsk lub ich części gdzie indziej;
- z przyczyn zabezpieczenia logistycznego.

---

[93] Regulamin działań taktycznych ATP-35(B), s. 168.

Wycofanie z walki powinno być przeprowadzone tak, aby oddziaływanie przeciwnika na to działanie akcją zaczepną było minimalne. Realizacja tej zasady wymusi skupienie wysiłku na rozpoznaniu, zaskoczeniu i szybkości działania. Zawsze należy uwzględnić reakcję przeciwnika, która wymusza ubezpieczenie wycofujących się wojsk. Organizacja i zadania dla pododdziałów osłonowych musi być dostosowana do możliwości przeciwnika.

Ze względu na poważne trudności wykonania tego typu działań, dowódca musi być zdolny do przejścia do innego rodzaju działań, jeśli sytuacja tego wymaga (np. do działań opóźniających, obrony czy natarcia).

Zadaniem wycofania jest wyjście z kontaktu z przeciwnikiem. Jeżeli w zamiarze przełożonego leży takie działanie, to zadanie to znajdzie się w jego rozkazie operacyjnym. Jeśli decyzja o wycofaniu zostanie wymuszona przez sytuację, to rozkaz do wycofania się z walki może obejmować tylko uprawnienia do wykonania tego działania i podanie co najmniej kierunku.

Warunki, w jakich zachodzi wycofanie, są zwykle niesprzyjające. Przeciwnik będzie posiadał inicjatywę na lądzie, a wojska będą narażone na uderzenia podczas wycofywania, tym samym mogą być zmuszone do ponownej organizacji obrony. Ponadto sytuacja powietrzna może być także niesprzyjająca. W tym przypadku działanie musi być rozpoczęte w ciemności lub w warunkach ograniczonej widoczności.

LUZOWANIE

Luzowanie[94] wojsk jest formą działań pośrednich, w którego ramach jedne siły przejmują od drugich prowadzenie dotychczasowych działań.

Poszczególne rodzaje luzowania zdefiniowane są jako:

- luzowanie na miejscu. Działanie, w którym całość lub część wojsk zastępowane są na pewnym odcinku przez jednostkę luzującą.

- przejście przez ugrupowanie sił będących w styczności. Działanie, w którym wojska luzujące nacierają poprzez siły, które znajdują się w styczności z przeciwnikiem.

- przejęcie zadania od sił wychodzących z walki. Działanie, gdy wojska przemieszczające się do tyłu przechodzą poprzez odcinek jednostki zajmującej tyłową pozycję obrony.

---

[94] Regulamin działań taktycznych ATP-35(B), s. 175.

Działania związane z luzowaniem podejmowane są, gdy wojska:
- nie są w stanie kontynuować swojego zadania bojowego,
- potrzebne są do działań w innym rejonie,
- zakończyły swoje zadnie bojowe,
- powinny zostać zamienione aby uniknąć utraty zdolności bojowej,
- nie są w stanie realizować nowego zadania.

Luzowanie zazwyczaj podejmowane jest w celu utrzymania ogólnego poziomu zdolności bojowej. Nieodłączne z tymi działaniami jest przekazanie odpowiedzialności za realizowane dotąd zadanie. Wymogiem jest, by przekazanie to miało miejsce z jednoczesnym zachowaniem wymaganego poziomu możliwości operacyjnych.

Zadanie luzowania jest uzależnione od zamiarów dowódcy, rodzaju operacji, w którą zaangażowane są wojska, oczekiwanego sposobu działania przeciwnika i rodzaju użytych wojsk.

Podczas każdego luzowania istnieje okres, gdy zagęszczenie zaangażowanych wojsk podnosi ich wrażliwość na uderzenia. Łączy się z tym możliwość nieporozumienia. Dwa równoległe systemy dowodzenia działać będą w jednym rejonie w tym samym czasie.

Sposoby wykonania luzowania:
- zaczepne – przejście wysuniętych rubieży,
- obronne – luzowanie na miejscu,
- osłonowe[95] – w rejonie tyłowym[96].

Luzowanie zaczepne **(przejście wysuniętych rubieży)** – jest realizowane poprzez stworzenie warunków do uderzenia zgrupowań luzujących na kierunku (w pasie, rejonie) wojsk luzowanych. Ta forma luzowania spełnia swoją rolę szczególnie w wypadku uderzenia przed rubież styczności wojsk na kierunku luzowanych zgrupowań. W związku z powyższym, może być zastosowany zarówno w tworzeniu przewagi dla osiągnięcia celów obronnych, jak i zaczepnych. Przemieszczające się wojska korzystają z ubezpieczenia zapewnianego przez wojska w styczności, aby rozwinąć się do ataku. Całość ruchu, począwszy od tyłów, poprzez wojska w styczności i przekraczanie linii wyjściowej powinna być zrealizowana jako jedno płynne przemieszczenie w celu uniknięcia zagęszczenia sił i środków.

---

[95] J. Pająk, *Luzowanie wojsk*, s. 94.
[96] Regulamin działań taktycznych ATP-35(B), s. 175.

Pododdziały pośredniego wsparcia ogniowego nacierających wojsk mogą być rozwinięte w rejonie wojsk pozostających na miejscu jeszcze przed przybyciem jednostek bojowych.

Luzowanie obronne **(luzowanie na miejscu)** – działanie, w którym część lub całość zgrupowań jest zastępowana przez jednostki wchodzące do działań. Polega na wprowadzeniu świeżych sił w pas (rejon, obszar) zgrupowań luzowanych. Luzowanie na miejscu zależy w istotny sposób od posiadanego czasu i warunków terenu. Może przebiegać jednocześnie na całej szerokości odcinka lub może być zróżnicowane w miejscu i czasie. Jeśli wojska luzowane są jednocześnie na całej szerokości, to potrzebny jest krótszy czas, lecz czas gotowości obrony jest znacznie mniejszy, a przeciwnik najprawdopodobniej będzie zdolny wykryć przemieszczenia wojsk. I odwrotnie, luzowanie zróżnicowane co do miejsca i czasu trwa dłużej, lecz większa część sił na pozycji obronnej zachowuje zdolność bojową przez cały czas procesu luzowania.

Zachowane są przy tym następujące warunki maskowania:

- siły wsparcia bojowego nie powinny być luzowane w tym samym czasie co siły bojowe;

- zazwyczaj do luzowania wykorzystywana będzie noc i warunki ograniczonej widoczności, szczególnie w sytuacji styczności z przeciwnikiem. Jeśli jest to możliwe, to podchodzące zgrupowania luzującej jednostki przeprowadzą rozpoznanie za dnia. Jeśli nie jest to możliwe lub jeśli wchodząca jednostka potrzebuje dodatkowej pomocy, aby szybko zapoznać się z lokalnymi warunkami, to rozmieszczone z tyłu części luzowanej jednostki udzielą pomocy w zorientowaniu się w sytuacji.

Luzowanie osłonowe **(w rejonie tyłowym)** - to zajęcie przez zgrupowania luzujące rubieży obronnych z tyłu luzowanych wojsk (w tyłowym rejonie obrony zgrupowań luzowanych). Kolejnym etapem tego sposobu jest stworzenie warunków do przygotowania obrony przez zgrupowania luzujące w skali operacyjnej, ubezpieczenie wycofania sił luzowanych, zapewnienie oderwania się od przeciwnika zgrupowań luzowanych. Umożliwia to zachowanie trwałości kierunku i zapewnia czas na reorganizację systemu obrony. Kolejność luzowania powinna uwzględniać wcześniejsze wyprowadzenie pododdziałów, które nie odgrywają istotnej roli w bezpośrednim działaniu w celu obniżenia zagęszczenia wojsk w pasie (rejonie) luzowanych wojsk.

Ranni, zbędne pojazdy, wyposażenie i zaopatrzenie powinno być wyewakuowane wcześniej, aby drogi marszu były wolne dla przemieszczenia sił głównych.

Wykorzystanie form działań pośrednich do tworzenia przewagi podczas prowadzenia operacji obronnej.

Sposoby tworzenia przewagi obejmują swoją problematyką organizacyjne rozwiązania, zawierające warunki i układ tego przedsięwzięcia. Stanowią więc proces wykonawczy mający zapewnić możliwość rozwiązania problemów sytuacyjnych w operacji obronnej. Obejmują więc typową technologię działań – w ujęciu prakseologicznym[97].

W operacji obronnej pierwszym etapem, który umożliwia wykorzystanie działań pośrednich dla uzyskania przewagi sytuacyjnej jest obszar osłony. Wykonanie zadań przed przednim skrajem jest możliwe podczas przechodzenia do operacji obronnej bez styczności z przeciwnikiem lub pod osłoną sił pierwszej kolejności użycia. W obydwu sytuacjach istnieją korzystne warunki wykorzystania organicznych zgrupowań do prowadzenia działań w obszarze osłony. Szczególnie w odniesieniu do wykorzystania terenu i zapewnienia czasu na zorganizowanie systemu działań.

Przyjęcie położenia przed przednim skrajem jest nie tylko korzystnym „ustawieniem" się w stosunku do przeciwnika, ale przede wszystkim to stworzenie i utrzymanie przewagi sytuacyjnej bez angażowania zasadniczego potencjału obronnego.

Należy wobec tego sądzić, że wydzielone siły osłony przyjmą takie położenie, które jest zdeterminowane zadaniem (celem) określonym przez przełożonego. Wybór wariantu ugrupowania jest ściśle zintegrowany ze sposobem osiągnięcia celu (wykonania zadania). Biorąc pod uwagę, że siły osłony mogą podlegać bezpośrednio dowódcy operacyjnemu i mają do spełnienia określoną rolę w koncepcji osiągnięcia celu w operacji obronnej, to szczebel operacyjny jest zobligowany do stworzenia warunków wykorzystania tej przewagi sytuacyjnej. Szczególne znaczenia ma umiejętne wykorzystanie terenu, a tym samym – se-

[97] Przez technologię działań - zmierzających do osiągnięcia jakichś celów końcowych rozumiemy zbiór reguł sztuki celowych działań, czyli metodo- i technologicznego doboru oraz czasowego i przestrzennego uporządkowania celów pośrednich i elementarnych działań, czyli operacji, prowadzących do ich urzeczywistnienia. L. Krzyżanowski, *Podstawy nauki zarządzania*, s. 184.

lektywne i elastyczne skupienie wysiłków na wybranych kierunkach, rubieżach i rejonach.

W warunkach, gdy nie w pełni rozpoznany jest potencjalny przeciwnik – a przede wszystkim on jest przedmiotem zainteresowania – to wykorzystanie zgrupowań w obszarze działań sił osłony dla umożliwienia stworzenia i utrzymania przewagi sytuacyjnej (położenia) może przybrać, jako rezultat końcowy, następującą postać:

- rozmieszczenie sił i środków w rejonach ześrodkowania, z zachowaniem zdolności do celowej i zorganizowanej reakcji na kierunku potencjalnego uderzenia zgrupowań przeciwnika, z możliwością ich wykorzystania na dowolnym kierunku;
- utworzenie systemu działań w obszarze osłony, w tym przyjęcie ugrupowania operacyjnego – wariant możliwy, gdy uderzenie przeciwnika jest ogólnie określone;
- zajęcie wyznaczonych rejonów (kierunków) i przygotowanie ich do obrony z możliwością wykonania przez nie zadań, nawet w ugrupowaniu przeciwnika, w określonych uwarunkowaniach czasowych;
- wydzielenie części sił z odwodu operacyjnego do obszaru osłony, a następnie sukcesywnie, w miarę rozwoju sytuacji i potrzeb, wydzielenie kolejnych;
- postać kombinowana.

Przejście do operacji obronnej pod osłoną sił sąsiada działających przed przednim skrajem utrudnia wykorzystanie terenu. Rozwiązanie tego problemu może przybrać postać:

- podporządkowania tych sił dowódcy operacyjnemu,
- wydzielenia własnego elementu funkcjonalnego i przejęcia w podporządkowanie terenu – utworzenie obszaru działań sił osłony,
- wariant kombinowany.

W wariancie pierwszym istnieje możliwość wzmocnienia tych sił, wsparcia ich działań oraz kierowania nimi zgodnie z przyjętą koncepcją. Natomiast w drugim, potrzeba wykonania zadań własnymi elementami ugrupowania, wymusza wykonanie przegrupowania w formie marszu zbliżania do obszaru osłony oraz zluzowanie wojsk prowadzących tam działania. Ze względu na styczność bezpośrednią tych sił ze zgrupowaniami przeciwnika, tym samym możliwość oddziaływania jego środków rażenia, przegrupowanie powinno być wykonane po wielu drogach, niewielkimi siłami i w miarę możliwości szybko. Przedsta-

wiony sposób jest trudny ze względu na potrzebę zrealizowania przedsięwzięć maskowania operacyjnego, zabezpieczenia wykonania tego przedsięwzięcia na wielu kierunkach, natychmiastowego przyjęcia ugrupowania zdolnego do wykonania postawionych zadań (celu).

Luzowanie jest w tym wypadku niezbędne, gdyż tylko ten sposób umożliwia stworzenie i utrzymanie przewagi w położeniu. Jednak przyjęcie korzystnego położenia wymusza dokonania niezbędnych przegrupowań sił i środków. Dlatego, wymaga czasu na jego przygotowanie i przeprowadzenie, stąd realizacja jest możliwa tylko w sprzyjających okolicznościach.

Wymiernym rezultatem wykorzystania wojsk w obszarze działań sił osłony jest zatem stworzenie przewagi sytuacyjnej w postaci:

- przewagi położenia w stosunku do zgrupowań uderzeniowych przeciwnika, która może spowodować wcześniejsze rozwinięcie części (całości) jego sił;
- umożliwienia wydłużenia zasięgu oddziaływania systemu rażenia;
- efektywnego wykorzystania elementów ugrupowania operacyjnego, szczególnie na kierunku głównego uderzenia przeciwnika;
- stanowi etap wstępny sposobu osiągnięcia celu w zależności od rodzaju operacji obronnej.

Uderzenie przeciwnika na główny obszar działań poprzedzone jest użyciem środków rażenia. Dla uniknięcia nadmiernych strat (tym samym utrzymania przewagi w położeniu), istnieje potrzeba koncentracji wysiłku w czasie i przestrzeni, rozproszenia wysiłku lub uchylenia się od uderzeń. Powyższe przedsięwzięcia są realizowane zgrupowaniem na głównym obszarze działań lub wydzielonym z odwodów. Siły do jego wykonania wychodzą na ustalone kierunki (rejony, rubieże) w określonym ugrupowaniu, po wykonaniu marszu zbliżania. Pozwala to przyjąć korzystne położenie, które umożliwia podjęcie natychmiastowych i skutecznych działań obronnych.

Uniknięcie nadmiernych strat jest możliwe również poprzez zorganizowane wycofanie zgrupowań z rubieży pozornych na rubież zasadniczą (przedni skraj obrony FEBA) położoną w głębi obszaru odpowiedzialności obronnej. Koncepcja ta powinna być wcześniej zaplanowana i ściśle zintegrowana ze sposobem osiągnięcia celu głównego.

Wycofanie wykonywane w tej sytuacji, szczególnie bez styczności ze przeciwnikiem, pozwala na zachowanie zdolności do dalszych działań w wyniku przyjęcia korzystnego położenia w głębi. Sposób wykonania powyższych za-

mierzeń stwarza możliwość wycofania sił w ugrupowaniu bojowym w stałym kontakcie ze zgrupowaniami przeciwnika lub ugrupowaniu marszowym (wycofanie jednoczesne). Mimo braku styczności ze zgrupowaniem uderzeniowym przeciwnika, wycofanie ubezpieczane przez siły w głębi obszaru odpowiedzialności jest bezpieczniejsze.

Prowadzenie operacji obronnej wymusza stosowanie szerokiego wachlarza sposobów tworzenia przewagi sytuacyjnej dla osiągnięcia celów obronnych. Tak jest w przypadku wycofania dla wymuszenia zmiany kierunku głównego uderzenia przeciwnika. W tym wariancie istotą wycofania jest skierowanie jego uderzeń na ten kierunek, gdzie zgrupowania obronne skupiły główny wysiłek.

Powyższe działanie może być realizowane zarówno w styczności z przeciwnikiem, jak i bez styczności[98]. Wykonywane bez styczności – ich zadaniem jest utworzenie luki w ugrupowaniu wojsk własnych. Tworzenie warunków do uzyskania przewagi sytuacyjnej polega na celowym wprowadzeniu w tę lukę zgrupowań uderzeniowych przeciwnika. Dalszy etap, tzn. wykorzystanie tej przewagi, realizowane jest w skali operacyjnej poprzez: przygotowanie rejonu porażenia ogniowego, rejonu zapór i niszczeń; stworzenie warunków do wykonania uderzenia przed rubież styczności wojsk i rozbicia tych sił.

Zorganizowane wycofanie zgrupowań obronnych w styczności (głównego obszar odpowiedzialności obronnej), angażuje do jego wykonania co najmniej dwa zgrupowania. Wynika to z konieczności wzajemnego wsparcia (ubezpieczenia) wycofujących się wojsk, gdyż szczególnie w pierwszym etapie jest realizowane w stałym kontakcie z siłami przeciwnika. Dla zapewnienia ubezpieczenia tego kierunku, zgrupowanie operacyjne powinno przygotować obronę rubieży w głębi obszaru odpowiedzialności obronnej, wykorzystując część odwodów operacyjnych.

Tworzenie przewagi sytuacyjnej w wyniku wycofania ma charakter przedsięwzięcia zamierzonego lub wymuszonego[99].

Wycofanie wymuszone realizowane jest wówczas, gdy wyczerpane zostaną inne możliwości powstrzymania zgrupowań uderzeniowych przeciwnika, a dalsza obrona grozi okrążeniem sił lub ich rozbiciem. Podstawowym kryte-

---

[98] Wojska wycofujące się również bez doznania porażki, aby pospieszyć na pomoc punktowi zagrożonemu przez nieprzyjaciela na skrzydle albo na linii odwrotowej. J.H. Jomini, *Zarys sztuki wojennej*, Warszawa, MON 1966, s. 163.

[99] Z. Ścibiorek, *Możliwości organizacji*, s. 54.

rium jego wykonania jest stworzenie korzystnego położenia (przewagi), które umożliwia podjęcie dalszych skutecznych działań w skali operacyjnej.

Realizowane może być w celu:

- uniknięcia nadmiernych strat jako rezultat oddziaływania środków rażenia przeciwnika, tym samym utrzymanie wysokiego poziomu zdolności bojowej;
- uniknięcia okrążenia na głównym obszarze operacji obronnej, gdy niecelowe jest ich pozostawienie w ugrupowaniu przeciwnika – ekonomiczne gospodarowanie siłami w skali operacyjnej;
- przeciwdziałania groźbie przerwania obrony lub pobicia przez przeważające siły przeciwnika.

Powyższe sytuacje wskazują, że będą one realizowane po akceptacji przełożonego. Każdy element ugrupowania operacyjnego spełnia w nim określoną rolę. Potrzeba osiągnięcia celu operacji obronnej takie działanie uzasadnia. Jednak akceptacja przełożonego do wycofania określonych sił ma wymiar znacznie szerszy. Podjęcie decyzji do wycofania wymuszonego na wybranych kierunkach, pociąga za sobą szereg przedsięwzięć ubezpieczających, przeciwdziałających wycofaniu niekontrolowanemu. ***Stąd, wycofanie nawet wymuszone, powinno być działaniem celowym, które umożliwia osiągnięcie określonego celu pośredniego lub alternatywnego w skali operacyjnej.***

Wycofanie planowe zajmuje stałe miejsce w teorii i praktyce zbrojnych działań wojennych.

Wykonane jest dla osiągnięcia celów pośrednich zdefiniowanych jako przewaga sytuacyjna (położenia), w sytuacjach:

- wycofanie na zasadnicze rubieże obrony dla uniknięcia nadmiernych strat, a jednocześnie zmylenia co do przebiegu przedniego skraju obszaru obrony;
- przeniesienia wysiłku na inny kierunek, rubież, rejon z kierunku dotychczas pasywnego;
- wycofanie dla skrócenia lub wydłużenia linii styczności[100];
- dla wciągnięcia zgrupowań uderzeniowych przeciwnika w nakazane rejony, kierunki, rubieże, w tym zmuszenia tych sił do zmiany kierunku głównego uderzenia;
- wycofanie dla uniknięcia obejścia, oskrzydlenia lub okrążenia;

---

[100] Działania operacyjne, s. 56.

- działania opóźniające dla zyskania czasu na przygotowanie operacji obronnej na kolejnych rubieżach pośrednich lub rubieży ostatecznego wykonania zadań;

- wycofanie zgrupowań obronnych z odcinków pasywnych do odtworzenia odwodów, utrzymania rubieży ryglowych lub podjęcia działań przeciwdesantowych;

- wycofania sił z rejonu okrążenia w wypadku ich odblokowania[101].

Potencjalne zadania wskazują na rolę formy działań pośrednich, jakim jest wycofanie, w procesie osiągnięcia celu w operacji obronnej. Znaczenie tej formy podkreślone jest podczas zorganizowanego wycofania dla uniknięcia okrążenia. Szczególnie, gdy zgrupowania broniące się na skrzydłach należy wykorzystać na innym kierunku, a pozostawienie ich w zajmowanych rejonach (pasach obrony) grozi ich okrążeniem – nie ma operacyjnego uzasadnienia. Wycofanie w tej sytuacji jest realizowane w styczności, stąd wynika pewna specyfika jego zabezpieczenia w skali operacyjnej. Charakteryzuje się ono w pierwszej fazie prowadzeniem działań opóźniających, a następnie wyprowadzeniem tych sił na inny kierunek (rejon) – po zerwaniu kontaktu ze zgrupowaniami przeciwnika. Ostatni etap wycofania z reguły jest realizowany pod osłoną sił, które przeszły do obrony w głębi.

Warunkiem stworzenia i utrzymania przewagi sytuacyjnej w operacji obronnej jest położenie, które umożliwia podjęcie dalszych skutecznych działań obronnych – wykorzystanie tej przewagi. W wypadku pogłębienia obrony, rezultat końcowy może przybrać postać zgrupowań w rejonach ześrodkowania. Ten sposób działania umożliwia reakcję na dowolny kierunek, skraca czas wykorzystania sił w stosunku do powstałej sytuacji, obniża możliwość strat od uderzeń środków rażenia przeciwnika, umożliwia w krótkim czasie przyjęcie ugrupowania obronnego w zajmowanym obszarze.

W wypadku, gdy przeciwnik uzyska powodzenie, szczególnie w kierunku skrzydeł, rolą form działań pośrednich jest stworzenie przewagi na rubieżach ryglowych. Rezultat końcowy to położenie obronne, które jest poprzedzone marszem zbliżania. Jego tworzenie jest realizowane podczas przygotowania działań pośrednich oraz w czasie ich realizacji. Stwarza to warunki do wykorzystania przewagi podczas rozpatrywania możliwości uderzenia przed rubież styczności wojsk.

---

[101] Działania operacyjne, s. 59.

Powyższy wariant jest możliwy, gdy istnieją warunki wykonania działań bez styczności z przeciwnikiem lub w sytuacji wymuszonej – potrzeba wzmocnienia kierunku, zamknięcia luki itp. Natomiast, gdy w wyniku nadmiernych strat zgrupowań w styczności nie są one w stanie utrzymać określonej rubieży (kierunku), a ich wycofanie jest w danej sytuacji operacyjnej niewskazane lub niemożliwe, istnieje konieczność ich zamiany poprzez luzowanie[102].

Integracja działań zgrupowań uderzeniowych i systemu rażenia przeciwnika ma na celu obniżenie zdolności bojowej zgrupowań broniących się na kierunku głównego uderzenia. Realizacja tego przedsięwzięcia umożliwia wykonanie zadań kosztem mniejszych strat własnych. Możliwość taka występuje w wyniku obniżenia potencjału zgrupowań obronnych.

Wykonanie zadań w operacji obronnej zależy w dużej mierze od silnego głównego obszaru działań, gdyż tylko w tym wypadku istnieje możliwość skutecznej reakcji z głębi obszaru odpowiedzialności obronnej – utrzymanie swobody działań i manewru. Dlatego, gdy zdolność bojowa zgrupowań na głównym obszarze działań jest osłabiona i grozi to przełamaniem obrony, sytuacja wymaga zrealizowania określonych przedsięwzięć. Jednym ze sposobów jest wykonanie luzowania dla przejęcia zadań od sił luzowanych, tym samym wzmocnienie kierunku i w konsekwencji stworzenia lokalnej przewagi sytuacyjnej[103]. W zależności od sytuacji operacyjnej, użytych sił i środków, możliwości zabezpieczenia i ubezpieczenia, luzowanie może być realizowane różnymi sposobami. Biorąc pod uwagę zminimalizowanie podjętego ryzyka operacyjnego, efektywnym rodzajem luzowania jest luzowanie osłonowe (luzowanie w tyłowym pasie, rejonie obrony zgrupowań luzowanych).

Rezultat końcowy w aspekcie tworzenia przewagi, w wyniku luzowania zapewnia:

- zażegnanie potencjalnej groźby przełamania głównego obszaru działań, a w konsekwencji konieczność podjęcia działań na rubieży pośredniej (linii koordynacji zadań) w głębi;

---

[102] Luzowanie - jako rodzaj manewru taktycznego mającego na celu stworzenie ugrupowania bojowego zapewniającego pomyślne prowadzenie dalszej walki - jest zamianą wojsk przeprowadzoną w styczności z przeciwnikiem, w czasie której wojska przekazują sobie rejon działań wraz z zadaniem co najmniej okresowego utrzymania go, po czym luzowane wojska wychodzą z przekazanego rejonu. J. Pająk, *Luzowanie wojsk w warunkach współczesnego pola walki*, Rozprawa doktorska, Warszawa, AON 1990, s. 20.

[103] J. Pająk, *Luzowanie wojsk*, s. 94.

- utrzymanie inicjatywy i aktywności, która to właściwość umożliwia wyprzedzenie poczynań przeciwnika;

- stwarza warunki reorganizacji systemu operacji obronnej do nowej sytuacji lub podjęcie zorganizowanych działań w przypadku niepowodzenia luzowania;

- odtworzenie sytuacji, w której zgrupowania na głównym obszarze obrony zdolne są do kontynuowania zorganizowanych działań;

- umożliwia zachowanie swobody manewru.

Podczas prowadzenia operacji obronnej realizacja powyższych zadań pozwala przyjąć nowe (przede wszystkim skuteczne) położenie w stosunku do zgrupowań uderzeniowych przeciwnika (przewaga w położeniu). Sytuację tę poprzedziło luzowanie na wybranym kierunku (rejonie, obszarze). Pozwoliło ono zażegnać niebezpieczeństwo przełamania obrony. Rezultat luzowania wymusza, w skali operacyjnej, reorganizację systemu operacji obronnej z uwzględnieniem nowej sytuacji, a wcześniej (w trakcie wykonania luzowania) ubezpieczenie jego wykonania na wypadek niepowodzenia. Luzowanie umożliwia zatem, osiągnięcie wymiernego rezultatu, który jest zasadniczym warunkiem osiągnięcia celu pośredniego w danej sytuacji operacyjnej, a zapewnia możliwości stworzenia i wykorzystania tej przewagi w formie działań bezpośrednich. Rozpatrując powyższe zagadnienie, niezbędne jest zwrócenie uwagi na relacje między elementami ugrupowania operacyjnego w całym przedsięwzięciu luzowania. Bez względu na formę luzowania, element luzujący i luzowany wykonuje określone zadania związane z podejściem (marsz zbliżania), podejściem i uderzeniem (bój spotkaniowy), podejściem i przejściem zgrupowań luzujących do obrony oraz wycofaniem sił luzowanych. Problematyka zabezpieczenia powyższych działań powinna być przedmiotem szczególnego zainteresowania. W innym przypadku, konsekwencja przy niepowodzeniu luzowania może przybrać postać trudną do opanowania w skali operacyjnej. Wykorzystanie sił z głębi obszaru odpowiedzialności obronnej, stwarza warunki przyjęcia odpowiedniego ugrupowania obronnego, zapewnia czas na przygotowanie rubieży, tym samym umożliwia skuteczne zabezpieczenie wycofania zgrupowań luzowanych, a w rezultacie końcowym załamanie natarcia przeciwnika na tym kierunku. W wyniku wykonania tych przedsięwzięć, stworzona jest przewaga sytuacyjna na określonej rubieży (kierunku), która umożliwia prowadzenie zorganizowanych działań.

Szczególna rola działań pośrednich jest uwypuklona w procesie stworzenia warunków siłom głównym do wykonania zadań (osiągania celów pośrednich –

alternatywnych) oraz zachowania swobody działań w całym obszarze odpowiedzialności obronnej. W tym zakresie działania pośrednie umożliwiają wykonanie takich zadań, jak: blokowanie desantów, stworzenie warunków do ich pobicia, osłonę ważnych obiektów, zachowanie swobody działań (manewru) oraz izolację i pobicie oddziałów rajdowych i wydzielonych przeciwnika w tyłowym obszarze obrony.

Z analizy powyższych zadań wynika, że końcowym rezultatem jest:

- położenie obronne – dla uniemożliwienia wykonania zadań przez siły przeciwnika działające w ugrupowaniu (izolacja),

- położenie w rejonach ześrodkowania lub położenie obronne – dla przeciwdziałania opanowaniu określonych obiektów przez siły przeciwnika, jednocześnie umożliwiające wykorzystanie tych obiektów przez własne elementy ugrupowania operacyjnego,

- stworzenie zgrupowań do wykonania uderzenia przed przedni skraj.

Każde z powyższych zadań umożliwia stworzenie lokalnej przewagi sytuacyjnej w stosunku do obiektu zainteresowania sił prowadzących działania pośrednie, przede wszystkim zapewnia utrzymanie i wykorzystanie tej przewagi w skali operacyjnej.

Mobilne formy walki zbrojnej, znaczne obszary prowadzenia działań oraz odchodzenie od linearnego frontu obrony poważnie utrudniają osiąganie celów operacji obronnej. Uwarunkowania rzeczowe, czasowe i przestrzenne realizacji zadań (osiągania celów) wymuszają ekonomiczne gospodarowanie siłami i środkami, przestrzeganie harmonogramu osiągania celów pośrednich, utrzymanie stałej gotowości do reagowania na sytuacje nieprzewidziane. Wymaga to natychmiastowej realizacji przedsięwzięć w skali operacyjnej, szczególnie, gdy wykonywanie zadań wymyka się spod kontroli. Tym bardziej jest to istotne, gdy istnieje konieczność (potrzeba) korekty lub zmiany sposobu osiągnięcia celu operacyjnego w trakcie prowadzenia operacji obronnej. W tych przypadkach na realizację zadań w wyniku działań pośrednich dla przyjęcia ugrupowania obronnego nie ma czasu. Istnieje natomiast możliwość wykonania przedsięwzięć dla stworzenia warunków do działań bezpośrednich w formie uderzenia[104].

---

[104]Uderzenie - zorganizowane działanie wojsk, które wykorzystując własne możliwości taktyczne, operacyjne i ogniowe, dogodne warunki zewnętrzne (teren), wykonują zadania taktyczno-operacyjne zmierzające do rozgromienia (rozbicia) określonego zgrupowania wojsk nieprzyjaciela lub zniszczenia (obezwładnienia) jego sił i środków. Rozróżnia się uderzenie wojsk i uderzenie ogniowe. Leksykon wiedzy wojskowej, Warszawa, MON 1979, s. 469.

Rezultat końcowy (cel) w stosunku do powstałej sytuacji operacyjnej zapewnia wymierny efekt w skali operacyjnej.

Działania pośrednie mogą stworzyć warunki do wykonania uderzenia przed rubież styczności wojsk w następujących sytuacjach:

- odblokowania sił okrążonych, gdy samodzielne ich wyjście z okrążenia nie rokuje szansy powodzenia;
- uderzenia przed rubież styczności wojsk dla destrukcyjnego oddziaływania na system operacji zaczepnej przeciwnika, związania jego odwodów, uniemożliwienia manewru jego zgrupowań do potęgowania uderzenia;
- uderzenia w skrzydło głównego zgrupowania uderzeniowego przeciwnika z ograniczonym celem, dla stworzenia groźby okrążenia, związania odwodów itp.;
- uderzenia od czoła na kierunku głównego zgrupowania przeciwnika dla wyhamowania jego tempa działań zaczepnych;
- uderzenia drugich rzutów (odwodów) w formie manewru skrzydłowego i czołowego dla opanowania rubieży na obszarze zajętym przez przeciwnika – jako zasadniczy warunek umożliwiający odtworzenie systemu operacji obronnej po wykonaniu przeciwuderzenia;
- luzowania realizowanego poprzez uderzenie, gdy istotnym jest utrzymanie określonej rubieży (kierunku, obszaru);
- uderzenia dla wzmocnienia zgrupowań okrążonych, gdy realizowane przez nie zadanie odgrywa istotną rolę w sposobie osiągnięcia celu operacyjnego;
- uderzenia dla przeciwdziałania okrążeniu zgrupowań, stwarzając tym samym warunki do ich zorganizowanego wycofania;
- uderzenia skrzydłowego (czołowego) z ograniczonym celem podczas wymuszonego wycofania (działań opóźniających), gdy sytuacja grozi przejściem przeciwnika do pościgu;
- uderzenia dla pobicia desantów oraz zgrupowań operacyjnych przeciwnika, które przeniknęły w głąb obszaru odpowiedzialności obronnej;
- zamknięcia luk dla uniemożliwienia zgrupowaniom przeciwnika wtargnięcia w operacyjny obszar obrony.

Analiza powyższych zadań realizowanych przy integralnym udziale form działań pośrednich wskazuje, że ich rola charakteryzuje się następującymi właściwościami:

1. Wykonanie uderzenia jest poprzedzone przesunięciem sił i środków w czasie i przestrzeni w formie marszu zbliżania w przewidywaniu wejścia sił do działań bezpośrednich.

2. Uderzenie przed rubież styczności wojsk, w pierwszej fazie jego wykonania, jest formą boju (walki) spotkaniowego.

3. Rezultat końcowy to przyjęcie takiego położenia (w tym system działań), aby bez zbędnych przegrupowań zapewnić stworzenie i utrzymanie przewagi sytuacyjnej umożliwiającej osiągnięcie celu, a w sprzyjających warunkach, przejście do innych rodzajów działań całością sił.

Przewaga sytuacyjna uzyskana w wyniku uderzenia, materializuje się na głównym obszarze obrony, gdzie decydują się losy powodzenia operacji obronnej. Uderzenie przed rubież styczności wojsk jest skuteczniejsze, gdy zrealizowano przedsięwzięcia umożliwiające uzyskanie zaskoczenia.

Zaskoczenie uzyskuje się w wyniku:

- wykonania działań skrycie, w ograniczonym czasie i możliwie z różnych kierunków;
- z położenia w bezpośredniej styczności, co oznacza, że uzyskanie przewagi musi być poprzedzone luzowaniem, wzmocnieniem zgrupowań w styczności, manewrem sił z rejonów rozmieszczenia;
- po podejściu z głębi (rejony rozmieszczenia) lub w wyniku przegrupowania zgrupowań z odcinków pasywnych – marsz zbliżania;
- wycofania (działania opóźniające) na określonym kierunku, połączonym z przegrupowaniem sił dla przygotowania obrony w głębi, w konsekwencji załamanie działań przeciwnika, przejęcie ciężaru działań, a następnie przejście tymi siłami do uderzenia;
- wycofania (działania opóźniające), a następnie przejścia do uderzenia utworzonym zgrupowaniem (w wyniku wykonania koncentracji) poprzedzonej marszem zbliżania, z rejonów rozmieszczenia na nacierającego przeciwnika.

Bez względu na to, jaki wariant zostanie zrealizowany, każdy z nich w sprzyjających warunkach powodzenia operacji obronnej ma szansę powodzenia. Jednak należy zwrócić uwagę, że integralnym elementem poprzedzającym uderzenie przed rubież styczności wojsk są działania pośrednie, które umożliwiają stworzenie przewagi sytuacyjnej. One to stwarzają warunki do wykonania uderzenia, a więc zapewniają wykorzystanie przewagi sytuacyjnej.

Przewaga sytuacyjna jest osiągana poprzez:

- luzowanie,
- marsz zbliżania w przewidywaniu wejścia do działań bezpośrednich,
- wycofanie,
- działania na połączenie,
- bój (walkę) spotkaniowy.

Rezultat działań pośrednich stwarza warunki do działań bezpośrednich w formie uderzenia przed przedni skraj. Na ile rola etapów pośrednich jest istotna w stworzeniu warunków do działań bezpośrednich w formie uderzenia, niech świadczą potencjalne cele uderzeń przed przedni skraj.

Cele uderzenia przed rubież styczności wojsk podczas prowadzenia operacji obronnej:

1. Rozbić siły przeciwnika i pozbawić go możliwości osiągnięcia celu w działaniach zaczepnych – przeciwuderzenie w operacji obronnej o charakterze manewrowym (**marsz zbliżania, bój spotkaniowy**).

2. Rozbić główne zgrupowanie uderzeniowe przeciwnika, które włamało się w głąb obszaru odpowiedzialności obronnej – cel w operacji obronnej o charakterze pozycyjnym (**marsz zbliżania, bój spotkaniowy**).

3. Związać (działaniami bezpośrednimi) główne zgrupowanie uderzeniowe przeciwnika na jego kierunku głównego uderzenia (**marsz zbliżania, bój spotkaniowy**) – stworzyć warunki do:

- płynnego wejścia do działań zaczepnych zgrupowań z głębi obszaru odpowiedzialności obronnej,
- reorganizacji systemu operacji obronnej,
- wymuszenia rozdzielenia głównego zgrupowania uderzeniowego przeciwnika,
- wymuszenia zmiany kierunku głównego uderzenia przeciwnika,
- zyskania czasu dla umożliwienia wycofania zgrupowań broniących się na skrzydłach, którym zagraża okrążenie.

Wariant – pozostawienie tych sił (nawet w wypadku groźby okrążenia) na obszarze opanowanym przez przeciwnika nie ma operacyjnego uzasadnienia (nie jest celowe).

4. Uniemożliwić przeciwnikowi przejście do pościgu (**marsz zbliżania, bój spotkaniowy**).

5. Wzbronić przeciwnikowi rozwinięcie powodzenia w kierunku skrzydeł (**marsz zbliżania, bój spotkaniowy**).

Wariant – sytuacja grozi wyeliminowaniem zgrupowań broniących się na skrzydłach w wyniku możliwości ich pobicia lub okrążenia.

6. Odblokować okrążone zgrupowania obronne (**marsz zbliżania, bój spotkaniowy, działania na połączenie, wycofanie**).

Wariant – pozostawienie tych sił w ugrupowaniu przeciwnika nie ma operacyjnego uzasadnienia, a samodzielne wyjście ich z okrążenia jest poważnie utrudnione.

7. Wzmocnić siły pozostające w okrążeniu (**działania na połączenie**).

Wariant – położenie tych zgrupowań oraz sytuacja, jaka powstała, stwarza korzystne warunki osiągnięcia celu w operacji obronnej.

8. Zluzować zgrupowania obronne.

Wariant – istnieje operacyjne (celowe) uzasadnienie utrzymania tego kierunku (rejonu, obszaru), a zgrupowania luzowane utraciły (mogą utracić) zdolność do prowadzenia zorganizowanych działań.

9. Pobić zgrupowania przeciwnika przerzucone w wymiarze powietrznym lub lądowym w głąb operacyjnego obszaru odpowiedzialności obronnej (bój spotkaniowy).

Wariant – zapewnia to swobodę działań oraz utrzymanie więzi operacyjnej między elementami ugrupowania – przeciwdziałanie przestrzennemu charakterowi prowadzenia operacji zaczepnej przez przeciwnika.

10. Zamknąć luki dla uniemożliwienia wtargnięcia zgrupowań przeciwnika w głąb operacyjnego obszaru odpowiedzialności obronnej (**marsz zbliżania, bój spotkaniowy**).

11. Paraliżować swobodę działań przeciwnika i zdezorganizować funkcjonowanie systemu operacji zaczepnej:

- związać zgrupowania przeciwnika na jego kierunku pomocniczym (pasywnym) i uniemożliwić (utrudnić) wykorzystanie tego potencjału na innych kierunkach,
- rozbić zgrupowania, które pozostają w okrążeniu w rezultacie wykonanego przeciwuderzenia – cel, który umożliwia odtworzenie (reorganizację) systemu operacji obronnej,
- utworzyć i utrzymać korytarz działań (manewru) dla płynnego wprowadzenia własnych zgrupowań lądowych w obszar kontrolowany przez przeciwnika,
- opanować na obszarze opanowanym przez przeciwnika obiekty kluczowe,

- wzmocnić własne zgrupowania użyte w wymiarze powietrznym (lądowym) dla wspólnego wykonania zadań lub wyprowadzić je z okrążenia,

- odblokować zgrupowania okrążone w obszarze osłony.

Powyższe cele działań bezpośrednich nie są możliwe do osiągnięcia bez uzyskania przewagi sytuacyjnej, która została stworzona w wyniku wykorzystania form działań pośrednich.

Charakteryzują się one następującymi właściwościami:

- siły i środki, które realizowały określoną formę działań pośrednich, w dalszym etapie przeznaczone są do rozwiązania określonej sytuacji operacyjnej w wymiarze funkcjonalnym. Użycie tych sił na określonym kierunku (rubieży, obszarze) jest realizowane przy funkcjonującym systemie operacji obronnej, mimo że część tego systemu przyjmuje formę zabezpieczenia zwrotu zaczepnego;

- ze względu na wykorzystanie tych działań w skali operacyjnej w sposób pośredni, stwarzają one warunki wykonania uderzenia, jednocześnie umożliwiają osiągnięcie celu pośredniego operacji obronnej. Osiągnięcie tego celu ma decydujący wpływ na kontynuowanie operacji obronnej i osiągnięcia celu głównego. Wobec tego, technologia wykorzystania działań pośrednich wymusza przedsięwzięcia zabezpieczające ich wykonanie w skali operacyjnej;

- działania pośrednie stwarzające warunki wykonania uderzenia przed rubież styczności wojsk umożliwiają przyjęcie i wykorzystanie przewagi w położeniu. Proces ten wymaga utrzymania elastycznego systemu operacji obronnej, który jest zdolny do płynnej reorganizacji w trakcie wykonania uderzenia, po osiągnięciu celu uderzenia, w wypadku niepowodzenia.

- każdy z powyższych celów jest poprzedzony: marszem zbliżania w przewidywaniu wejścia do działań (uderzenie z marszu) lub marszem zbliżania i luzowaniem wojsk w styczności przynajmniej w pierwszej fazie walką spotkaniową z nacierającymi zgrupowaniami przeciwnika, działaniami na połączenie, gdy taka potrzeba istnieje oraz wycofaniem po wykonaniu zadania.

Przedstawiona charakterystyka wskazuje, że wykorzystanie form działań pośrednich dla stworzenia warunków do wykonania uderzenia jest bardzo efektywne. Ze względu na potencjalnie znaczny obszar prowadzenia operacji obronnej, a więc możliwy jej charakter ogniskowy, przedsięwzięcia te będą zyskiwały na znaczeniu. Brak ciągłego frontu obrony, luki, otwarte skrzydła wymuszają konieczność mobilnych działań.

Formy działań pośrednich dla umożliwienia wykonania uderzenia od czoła, w skrzydło lub przed przedni skraj, wykorzystane są dla osiągnięcia celu pośredniego (alternatywnego) w operacji obronnej. Z reguły rezultat tych działań jest etapem pośrednim do realizacji innych zadań w skali operacyjnej.

Formy działań pośrednich spełniają więc zasadniczą rolę podczas prowadzenia operacji obronnej. One to w znacznym stopniu decydują o jej powodzeniu, mają zasadniczy wpływ na uzyskanie i utrzymanie przewagi sytuacyjnej oraz na jej wykorzystanie w formie działań bezpośrednich.

6. DZIAŁANIA POZORNE W OPERACJI OBRONNEJ

Działania pozorne odgrywają szczególną rolę podczas przygotowania i prowadzenia operacji obronnej. Dobrze zaplanowane i wykonane działania pozorne w sposób zasadniczy mogą wpływać na sposób osiągnięcia celu w operacji obronnej. Nie są one formą działań, która wpływa bezpośrednio (destrukcyjnie) na siły i środki przeciwnika. Umiejętnie jednak wkomponowane w system operacji obronnej mogą zapewnić wymierne rezultaty.

Pozorowanie definiowane jest jako przedsięwzięcie mające na celu wprowadzenie przeciwnika w błąd, albo fałszywe przedstawienie mu rzeczywistości lub skłonienie go do zareagowania w sposób zgodny z zamierzeniami.

Cele pozorowania[105]:

- uzyskanie zaskoczenia,
- zapewnienie bezpieczeństwa własnym wojskom,
- spotęgowanie swobody działania dowódcy w wykonaniu zadania,
- wprowadzenie przeciwnika w błąd,
- obniżenie strat własnych i zminimalizowanie zużycia czasu i środków.

W operacji obronnej działania pozorne spełniać mogą następujące zasadnicze funkcje:

- dezinformują przeciwnika, co do koncepcji wykorzystania elementów systemu operacji obronnej (spełniają więc częściowo zadania maskowania operacyjnego),
- zmuszają przeciwnika do reakcji pożądanej dla strony broniącej,
- przygotowują warunki do wykonania działań rzeczywistych.

W dynamicznie prowadzonej operacji obronnej, w atmosferze ciągle zmieniającej się sytuacji pola walki, działania pozorne nie są przedsięwzięciem prostym w realizacji. Potrzeba utrzymania odwodów do pogłębienia obrony i narastania oporu, ciągłe odtwarzanie systemu operacji obronnej w miarę osiągania celów pośrednich nie ułatwia zorganizowania i przeprowadzenia tego rodzaju przedsięwzięć. Tę sytuację pogłębia fakt, że działania pozorne, aby

---

[105] Regulamin działań taktycznych ATP-35(B), s. 58-59.

zapewniały wiarygodność powinny być przygotowane i wykonane równie starannie jak działania rzeczywiste[106]. W innym wypadku, uwzględniając współczesne środki rozpoznania, nie tylko nie przyniosą pożądanych rezultatów, ale mogą utrudnić wykorzystanie tych zgrupowań (przewidzianych do wykonania działań pozornych) na innym kierunku (do osiągania innych celów). Poza tym, świadomy – poprzez dane z rozpoznania – prawdopodobnych celów tych przedsięwzięć przeciwnik może wykorzystać ten fakt dla swoich zamierzeń.

Działania pozorne we współczesnych warunkach powinny sprawiać wrażenie przedsięwzięć rzeczywistych, realizowanych jako naturalna reakcja na zaistniałą sytuację. Reakcję na tyle wiarygodną, aby spowodować wymierne w czasie i przestrzeni przeciwdziałanie przeciwnika. Taka reakcja powstaje wówczas, gdy sytuacja operacyjna zmusza do wykonania rzeczywistego działania, a można ten proces zastąpić czasowo użyciem środków rażenia, odwodów specjalnych itp. Jednocześnie na innym kierunku zostają stworzone warunki do działań, które mogą zasugerować przeciwnikowi niekorzystny dla niego rozwój sytuacji (np. koncentracja sił dla potencjalnego uderzenia przed rubież styczności wojsk na kierunku dotychczas pasywnym).

Szereg zadań z tym związanych (m.in.: ześrodkowanie wiarygodnego potencjału, skupienie wysiłku rozpoznania, wszechstronne zabezpieczenie, koncentracja środków rażenia) może przynieść efekt w postaci:

- osłabienia tempa działań zaczepnych na kierunku głównego uderzenia i doprowadzić do przegrupowań sił przeciwnika na potencjalny zagrożony kierunek;
- przeniesienia wysiłku (koncepcji użycia) drugich rzutów (odwodów) lub zaniechania potęgowania uderzenia;
- zmniejszenia intensywności oddziaływania środków rażenia na elementy obrony w wyniku przeniesienia ich wysiłku na inny kierunek;
- zwiększenia intensywności środków przekazywania informacji, umożliwiającego rozpoznanie ich relacji.

Rezultat działań pozornych może być wykorzystany w operacji obronnej do:

- przeniesienia działań w głąb ugrupowania przeciwnika (działania głębokie) na innym kierunku, szczególnie w wymiarze powietrznym, które maskują kierunek zasadniczy (główny);

---

[106] Z. Ścibiorek, *Rola manewru*, s. 24.

- pozorne uderzenie przed rubież styczności wojsk dla odtworzenia systemu operacji obronnej na terenie opanowanym przez przeciwnika lub uderzenia z ograniczonym celem – zmylenie co do faktycznego sposobu użycia zgrupowania uderzeniowego, przejścia z manewru pozornego do rzeczywistego;

- odtworzenie systemu obrony na rubieży pośredniej lub umocnienie się na opanowanej rubieży – rezultat powstały w wyniku zaniechania potęgowania uderzenia przez przeciwnika – jako konsekwencja zaangażowania jego odwodów przeciw zgrupowaniom pozorującym ich rzeczywiste użycie;

- wycofanie zgrupowań z kierunków pasywnych na kolejne rubieże pośrednie – możliwość uderzenia na innym kierunku lub wymuszenia zmiany kierunku głównego uderzenia przeciwnika.

Powyższe działania w innych uwarunkowaniach, wymagałyby większego zakresu przygotowań, zaangażowania znacznych sił i wszechstronnego zabezpieczenia. Natomiast pełne wykorzystanie rezultatów działań pozornych może spowodować zminimalizowanie użytych do tego celu sił i środków. Efekt działań jest porównywalny.

Cechą charakterystyczną potencjalnych rezultatów działań pozornych jest to, że stwarzają one możliwość wykonania celowego działania. Taka ewentualność istnieje, gdy reakcja przeciwnika na te zamierzenia jest niewystarczająca (bierna). W wypadku uzyskania powodzenia przez zgrupowania pozorne, dowódca operacyjny powinien elastycznie dostosować system operacji obronnej dla niezwłocznego wykorzystania tej sytuacji.

Z analizy potencjalnych celów, które można osiągnąć w wyniku wykonania działań pozornych wynika, że jest to przedsięwzięcie wymagające dużego nakładu sił i środków, wszechstronnego zabezpieczenia technicznego i organizacyjnego oraz podjęcia przez dowódcę niezbędnego (wszechstronnie skalkulowanego) ryzyka operacyjnego. Z tych powodów, nie jest on częstym zjawiskiem na współczesnym polu walki. Jednak rezultat, który można osiągnąć w wyniku jego wykonania, wskazuje, że taką ewentualność należy uwzględniać w koncepcjach osiągnięcia celu w operacji obronnej.

Doświadczenia z ćwiczeń oraz rozważania teoretyczne pozwalają przyjąć tezę, że istnieją możliwości wykorzystania tego rodzaju działań. Świadczą one o inicjatywie oraz dążeniu do wykonania zadań kosztem jak najmniejszych strat własnych.

W wyniku wykonania działań pozornych można osiągnąć następujące cele:

- zmusić przeciwnika do zaniechania potęgowania uderzenia i zaangażowania przeznaczonych do tego celu drugich rzutów (odwodów) do odparcia uderzenia skrzydłowego. Uderzenie z ograniczonym celem nie ma za zadanie rozbić siły przeciwnika. Uderzenie to ma sugerować jedynie taki zamiar. W wyniku wykonania tych działań (w formie rzeczywistego uderzenia określonego zgrupowania) można osiągnąć kolejny efekt w postaci zagęszczenia sił i środków przeciwnika w określonym rejonie (na rubieży). Sytuacja ta zapewnia opłacalność uderzeń przy wykorzystaniu środków rażenia;

- wycofać planowo i w sposób zorganizowany siły na wybranym kierunku, zmuszając przeciwnika do wznowienia działań zaczepnych, a tym samym opuszczenia zajmowanych i przygotowanych pod względem inżynieryjnym rubieży obronnych. Działania te stwarzają warunki do wykonania uderzenia na nacierającego przeciwnika nie osłoniętego zaporami inżynieryjnymi. W powyższej koncepcji istnieje możliwość uzyskania zaskoczenia, które umożliwia uderzenie na skrzydła i tyły głównego zgrupowania uderzeniowego, a w konsekwencji doprowadza do zerwania operacji zaczepnej, stwarza warunki przejścia do uderzenia przed rubież styczności wojsk, umożliwia opanowanie obszaru (rejonu), zapewniając efektywne prowadzenie operacji obronnej;

- wycofać wydzielone zgrupowania na wybranych kierunkach zmuszając przeciwnika do zmiany kierunku jego głównego uderzenia.

Przedstawione rezultaty uzyskane w wyniku działań pozornych świadczą o jego dużej roli w operacji obronnej. Form zastosowania jest nieskończenie wiele. Zależą one od inwencji dowódcy operacyjnego, możliwości, sytuacji operacyjnej, zadania (celu) operacji obronnej oraz sposobu jego wykonania (osiągnięcia celu), miejsca i roli w układzie narodowym (koalicyjnym), warunków terenowych itp.

Spełniać jednak on musi określone warunki, które zapewniają osiągnięcie celu tych działań, a tym samym umożliwiają wykorzystanie stworzonej w wyniku jego wykonania przewagi sytuacyjnej.

Należy pamiętać że:

- przygotowane i wykonane działania pozorne powinny być w pełni wiarygodne i rzeczywiste;

- nawet najbardziej realne działania pozorne nie mogą wprowadzić w błąd przeciwnika na dłuższy czas[107];

- zgrupowanie realizujące działania pozorne w przypadku uzyskania skutków wykraczających poza efekt planowany, winno być zdolne do jego wykorzystania w wyniku niezwłocznego przejścia do działań bezpośrednich;

- działania pozorne nie mogą być planowane i realizowane w aspekcie samego działania. Jednocześnie należy planować działania rzeczywiste dla wykorzystania stworzonej przewagi sytuacyjnej.

[107] L. Varvarovsky, *Manewrowość*, wyd. I, Warszawa, MON 1962, s. 93.

ZAKOŃCZENIE

Wybrane problemy teorii i praktyki prowadzenia operacji obronnej wskazują na ogrom problemów stojących zarówno przed dowództwami, jak i wojskami w aspekcie efektywnego ich wykorzystania na współczesnym polu walki. Definiują jednocześnie szeroki wachlarz możliwości i sposobów osiągania celów w operacji obronnej w jak najkrótszym czasie i przy najmniejszych stratach własnych. Wydaje się jednak, że bez względu na warunki, sytuację, możliwości wojsk w operacji obronnej, jeden warunek pozostanie nie zmieniony – umiejętność praktycznego i twórczego zastosowania zasad sztuki wojennej.

Zasady sztuki wojennej przechodzą ciągłą ewolucję, jest jednak ich interpretacja lansowana przez **B. H. Liddell Harta**[108], która ma wymiar ponadczasowy. Niech ona będzie wyrazem charakteryzującym sposób prowadzenia operacji obronnej na współczesnym polu walki, a jednocześnie stanowi syntezą niniejszego opracowania.

1. Określenie celu działania (co, kto, kiedy ma osiągnąć) przy uwzględnieniu możliwości jego osiągnięcia (ocena posiadanych sił i środków).

2. Nigdy nie zapominać o wytyczonym celu, gdy dostosowuje się koncepcję (sposób jego wykonania) do okoliczności (bieżącej sytuacji).

3. Istnieje więcej niż jedna droga do osiągnięcia celu, lecz należy dbać o to, by każdy cel pośredni zbliżał do nakreślonego celu głównego. Przy wyborze celów pośrednich należy uwzględniać możliwość ich uchwycenia oraz znaczenie ich posiadania dla osiągnięcia celu głównego.

4. Wybierać najmniej oczekiwany przez przeciwnika sposób działania (sposób osiągnięcia celu).

5. Dążyć do wykorzystania kierunku (obszaru, rejonu, rubieży) tak długo, dopóki zapewnia to (umożliwia) osiągnięcie założonych celów pośrednich (alternatywnych) umożliwiających osiągnięcie celu głównego.

6. Wybierać kierunek (obszar, rubież, rejon) pozwalający zagrażać celom alternatywnym.

---

[108] B. H. Liddel Hart, *Strategia. Działania pośrednie*, Warszawa, MON 1959, s. 405-407.

7. Cele alternatywne dają możliwość osiągnięcia przynajmniej jednego celu, podczas, gdy dążenie do jednego celu, oznacza pewność, że nie zdołamy go osiągnąć, ponieważ przeciwnik nie będzie miał wątpliwości co do naszego zamiaru.

8. Przestrzegać elastyczności planu (sposobu osiągnięcia celu) by można go było dostosować do bieżącej sytuacji w możliwie najkrótszym czasie:

- po niepowodzeniu,
- po osiągnięciu celu pośredniego (alternatywnego),
- po osiągnięciu celu głównego.

9. Nie wykorzystywać do działań sił głównych (zasadniczych) dopóki wszechstronnie nie rozpatrzono warunków prowadzenia działań:

- gdy przeciwnik zajmuje dogodne położenie,
- może uchylić się od uderzenia,
- jego system działań może być pozorny,
- nie wykorzystuje swoich głównych sił.

10. Nie wznawiać działań na tym samym kierunku (obszarze, rubieży, rejonie) w do tej pory funkcjonującym systemie, skoro on raz doznał niepowodzenia.

LITERATURA

1. Rola-Arciszewski S., Sztuka dowodzenia na Zachodzie Europy, Warszawa, Główna Księgarnia Wojskowa 1934.

2. AAP-6/U/ NATO Glossary of Terms and Definitions, Military Agency FOD Standardization (MAS), 1995.

3. Słownik terminów i definicji NATO AAP-6, Warszawa, MON 1998.

4. Army doctrine publication, Vol. 2, Command, April 1995.

5. Biuletyn Informacyjny nr 1(169), Warszawa, SG WP, 1994.

6. Biuletyn Informacyjny nr 2(162), Warszawa, SG WP, 1995.

7. Clausewitz C., O wojnie, Warszawa, MON 1958.

8. Doktryna operacyjna wielonarodowych połączonych sił Sojuszu AJP-01, 1997.

9. Dupuy N. T., International Military and Defense Encyclopaedia, Vol. 4 M.O. – Brassejs (US), Washington – New York, 1993.

10. Działania operacyjne w nowych uwarunkowaniach geopolitycznych. Materiały z sympozjum naukowego, Warszawa, AON 1998.

11. Działania operacyjne, Warszawa, AON 1993.

12. Działania taktyczne wojsk lądowych, Warszawa, AON 1995.

13. Foch F., Zasady sztuki wojennej, Warszawa, Wojskowy Instytut Naukowo-Wydawniczy 1924.

14. Galewski Z., Czynniki powodzenia we współczesnej walce, Warszawa, MON 1986.

15. Galewski Z., Manewr we współczesnych warunkach prowadzenia działań bojowych, Myśl Wojskowa, nr 10/1986.

16. Gordijenko W. M., Obrona manewrowa, Warszawa, Sygnały nr 8(166).

17. Huzarski M., Aktywne formy prowadzenia operacji obronnej, Warszawa, Myśl Wojskowa nr 3, 1991.

18. Jomini H., Zarys sztuki wojennej, Warszawa, MON 1966.

19. Kaczmarek W., Powietrzno-lądowy charakter walki w ujęciu systemowym „POWIETRZE", Warszawa, AON 1998.

20. Kordas R., Organizacja i wykonanie przeciwuderzenia w operacji obronnej armii, Warszawa, Rozprawa doktorska, AON 1988.

21. Kotarbiński T., Traktat o dobrej robocie, Wydanie 4, Kraków, Ossolineum, 1969.

22. Koziej S., Koncepcje walki zbrojnej, Warszawa, Myśl Wojskowa nr 5, 1993.

23. Koziej S., Operacje obronne, Warszawa, Myśl Wojskowa nr 4, 1990.

24. Koziej S., Manewrowość podstawową cechą przyszłych operacji obronnych wojsk lądowych, Warszawa, Myśl Wojskowa nr 3, 1991.

25. Koziej S., Działania operacyjne wojsk lądowych, Warszawa, AON 1992.

26. Krzyżanowski L., Podstawy nauki zarządzania, Warszawa, PWN 1984.

27. Liddell Hart B. H., Strategia. Działania pośrednie, Warszawa, MON 1959.

28. Liddell Hart B. H., Obrona dynamiczna, M. I. KOLIN /PUBLISHIERS/LTD 36 GREAT RUSSELL STREET, LONDON, W. C. 1.

29. Mossor S., Sztuka wojenna w warunkach nowoczesnej wojny, Wyd. 3, Warszawa, MON 1986.

30. Morningstar J. K., Creating the Conditions for maneuver warfare, Military Review, March-April 1995.

31. Multinationale Befehlsausgabe, English for Military Leaders, Bonn, Walhalla 1998.

32. Nowikow S. Z., Manewr w walce ogólnowojskowej, Warszawa, MON 1969.

33. Nożko K., Właściwości obrony manewrowej organizowanej na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej, Myśl Wojskowa nr 2, 1991.

34. Nożko K., Maskowanie, zaskoczenie i manewr w działaniach operacyjno-taktycznych systemu obronnego Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa, AON 1994.

35. Nożko K., Rola manewru w uzyskiwaniu przewagi nad przeciwnikiem, Warszawa, Myśl Wojskowa, nr 4, 1991.

36. Operation Desert Sabre. Prepored under the direction of inspector general doctrine and training, 1993.

37. Obrona Polski dziś i jutro, Warszawa, Bellona 1993.

38. Pająk J., Luzowanie wojsk w warunkach współczesnego pola walki. Rozprawa doktorska, Warszawa, AON 1990.

39. Pawłowski J. Manewr w obronie, Warszawa, Myśl Wojskowa nr 4, 1991.

40. Przedwojewski W., Działania desantowo-szturmowe w obronie na szczeblach taktycznych i operacyjnych, Rozprawa doktorska, Warszawa, AON 1995.

41. Regulamin działań wojsk lądowych (tymczasowy), Warszawa, AON 1998.

42. Regulamin działań taktycznych sił lądowych ATP-35 (B), NATO, jawne, trzeci projekt wstępny.

43. Rowecki S., Polska źródłem świeżej myśli wojskowej, Warszawa, Bellona 1927, t. 28, z. 3.

44. Regulamin walki wojsk lądowych Bundeswehry Hdv 100/100, Warszawa, AON 1993.

45. Sabak Z., Działania bojowe zgrupowań taktycznych na tyłach przeciwnika w operacjach obronnych. Rozprawa doktorska, Warszawa 1992.

46. Skibiński F., Rozważania o sztuce wojennej, Warszawa, Wojskowy Instytut Historyczny 1990.

47. Sobociński P., Walka z desantami i grupami dywersyjno-rozpoznawczymi przeciwnika w operacji obronnej, Warszawa, Myśl Wojskowa nr 3, 1990.

48. Szaniawski K., O nauce, rozumowaniu i wartościach, Warszawa, PWN 1994.

49. Ścibiorek Z., Możliwości organizacji i prowadzenia działań opóźniających podczas wycofania D (DZ, DPanc). Rozprawa doktorska, Warszawa, 1982.

50. Ścibiorek Z., Pas przesłaniania we współczesnej operacji obronnej, Warszawa, Myśl Wojskowa nr 11, 1989.

51. Ścibiorek Z., Rola manewru w obronie, Warszawa, Wiedza Obronna 3(170), 1994.

52. Ścibiorek Z., Działania opóźniające, Warszawa, AON 1995.

53. Ścibiorek Z., Obrona manewrowa, Warszawa, Myśl Wojskowa nr 1, 1992.

54. Święcicki S., Obrona przeciwdesantowa, Warszawa, MW 1(576), SG, 1995.

55. Tęgos M., Koncepcja operacyjno-strategiczna „Głębokie uderzenia", Warszawa, ASG WP 1985.

56. Tomaszewski A., Wojska lądowe w strategicznej operacji obronnej, Toruń, Wydawnictwo Naukowe WSO im. gen. J. Bema 1996.

57. Wiatr M., Obszar odpowiedzialności prowadzącego obronę manewrową, Warszawa, Myśl Wojskowa nr 4, 1993.

58. Wiatr M., Trwałość obrony manewrowej, Warszawa, AON 1994.

59. Wiatr M., Trwałość obrony manewrowej. Rozprawa doktorska, Warszawa, AON 1993.

60. Wystarczalność obronna, Warszawa, Bellona 1996.

61. Varvarovsky L., Manewrowość, Warszawa, MON 1962.

62. Zieliński J., Zasady sztuki wojennej – operacyjne aspekty, Warszawa, AON 1994.

63. Zieliński J., Sztuka operacyjna – studium operacyjne, Warszawa, AON 1994.

BIBLIOTEKA GŁÓWNA - ARCHIWUM
Nr ewid. 52242
II
Akademii Obrony Narodowej

ISBN 83-88062-15-8